

Diagnoza potrzeb i potencjału społeczności lokalnej gminy Łapy w zakresie usług społecznych

Raport przygotowany przez
firmę Swarmcheck

Spis treści

Spis treści	2
1. Informacje o diagnozie	5
2. Najważniejsze wnioski i rekomendacje	6
3. Metodologia i przebieg badań	10
3.1. Podział obszarów usług społecznych na segmenty	11
3.2. Desk research	11
3.3. Ankieta ogólna	12
3.4. Sondaż dla młodzieży	13
3.5. Skrzynka inspiracji	13
3.6. Wywiady fokusowe	14
3.7. World café	15
3.7.1. Mapy argumentacji	16
3.8. Panel ekspertów	18
3.9. Spotkania konsultacyjne z ekspertami i mieszkańcami	18
4. Rodzina	19
4.1. Polityka prorodzinna	19
4.1.1. Perspektywy zawodowe i ekonomiczne młodych par i rodziców małych dzieci	19
4.1.2. Dostępność żłobków i przedszkoli	20
4.1.3. Inne aspekty polityki prorodzinnej	21
4.2. Wsparcie rodzin	23
4.3. System pieczy zastępczej	26
5. System wsparcia społecznego	28
5.1. Pomoc społeczna	28
5.1.1. System pomocy społecznej w łapach	28
5.1.2. Ocena systemu pomocy społecznej w łapach	29
5.1.3. Problem uzależnień	30
5.1.4. Punkt Poradnictwa Specjalistycznego	33
5.2. Przeciwdziałanie bezrobociu oraz reintegracja zawodowa i społeczna	35
5.2.1. Ocena gminnej polityki w zakresie zwalczania bezrobocia	35
5.2.2. Emigracja młodych ludzi z łap	39
5.3. Mieszkalnictwo	41
5.3.1. Projekt mieszkań chronionych	41
5.3.2. Ocena gminnej polityki w zakresie mieszkalnictwa	42

6. Ochrona zdrowia i ochrona środowiska	43
6.1. Ochrona zdrowia	43
6.1.1. Niezadowolenie z lokalnej służby zdrowia	43
6.1.2. Potrzeby osób starszych i niepełnosprawnych	48
6.1.2.a. Utrudnienia obniżające jakość życia niepełnosprawnych mieszkańców	50
6.1.3. Troska o zdrowie psychiczne i dobrostan	52
6.1.4. Edukacja prozdrowotna	54
6.2. Ochrona środowiska	55
6.2.1. Percepcja jakości otoczenia i prośrodowiskowych działań Gminy	55
6.2.1.a. Tereny zielone	55
6.2.1.b. Jakość powietrza	58
6.2.2. Świadomość bogactwa przyrodniczego i potencjału krajoznawczego	59
6.2.3. Potencjał zaangażowania	61
7. Aktywność obywatelska, edukacja, kultura i sport	62
7.1. Aktywność obywatelska	62
7.1.1. Inspiratorium Aktywności Społecznej	62
7.1.2. Klub Wolontariusza	64
7.1.3. Klub Liderów Społecznych	66
7.1.4. Zaangażowanie młodzieży w życie wspólnoty	68
7.2. Edukacja publiczna	69
7.3. Kultura	72
7.3.1. Ocena oferty kulturalnej w gminie	72
7.3.2. Ocena instytucji kultury w gminie	73
7.3.2.a. Biblioteka	73
7.3.2.b. Domy kultury	73
7.3.3. Sugestie mieszkańców i rekomendacje	74
7.3.3.a. Kino	74
7.3.3.b. Koła gospodyń wiejskich	74
7.4. Kultura fizyczna	75
7.5. Zajęcia dodatkowe dla młodzieży	76
8. Potrzeba usprawnienia komunikacji	78
8.1. Komunikacja w gminie	78
8.1.1. Komunikacja między instytucjami publicznymi a mieszkańcami	79
8.1.2. Kontakty międzyludzkie	80
8.2. Nierównomierny rozwój gminy	81
8.2.1. Infrastruktura i instytucje	81
8.2.2. Transport publiczny	82

9. Wizerunek MOPS-u

84

Zespół

86

1. Informacje o diagnozie

Wykonanie diagnozy potrzeb i potencjału społeczności lokalnej gminy Łapy w zakresie usług społecznych zostało zlecone firmie Swarmcheck przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Łapach (dalej: MOPS). Merytoryczne i czasowe ramy diagnozy zostały określone w zapytaniu ofertowym z dnia 11.02.2021 r (znak sprawy: O.26.2.2020.EJ).

Diagnoza wpisuje się w projekt *Centrum Usług Społecznych w Łapach* realizowany w ramach *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020*, realizowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Osi Priorytetowej: II – Efektywnych polityk publicznych dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działania: 2.8. Rozwoju usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym).

Projekt diagnozy zakładał przeprowadzenie serii badań ilościowych i jakościowych określających potrzeby i potencjał lokalnej społeczności w zakresie usług społecznych. Przez usługi społeczne należy rozumieć działania spełniające warunki zdefiniowane w art. 2. ust. 1. Ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (dalej: UoRUS). W UoRUS wskazano 14 typów usług społecznych:

1. politykę prorodziną,	9. kulturę,
2. wspieranie rodziny,	10. kulturę fizyczną i turystykę,
3. system pieczy zastępczej,	11. pobudzanie aktywności obywatelskiej,
4. pomoc społeczną,	12. mieszkalnictwo,
5. promocję i ochronę zdrowia,	13. ochronę środowiska,
6. wspieranie osób niepełnosprawnych,	14. reintegrację zawodową i społeczną.
7. edukację publiczną,	
8. przeciwdziałanie bezrobociu,	

W zapytaniu ofertowym określone zostały 4 szczegółowe cele diagnozy:

1. ocena obecnego stanu usług społecznych w gminie,
2. ocena potencjału organizacji pozarządowych i innych podmiotów świadczących usługi społeczne,
3. zidentyfikowanie istniejącego w środowisku lokalnym zapotrzebowania i oczekiwań na usługi społeczne,
4. określenie kierunków niezbędnych działań, wskazanie metod realizacji celów i wskaźników realizacji działań.

W kontakcie bezpośrednim MOPS przedstawił firmie Swarmcheck 2 dodatkowe cele diagnozy:

1. skonsultowanie z mieszkańcami gminy pięciu projektów, które zgodnie ze wstępnymi planami mają być realizowane przez CUS (Inspiratorium Aktywności Społecznej, Klub Wolontariusza, Klub Liderów Społecznych, Mieszkanie Chronione, Punkt Poradnictwa Specjalistycznego);
2. uzyskanie od mieszkańców informacji o tym, co ich zdaniem musiałyby się stać, aby zmieniło się potoczne postrzeganie MOPS-u jako instytucji zajmującej się wyłącznie wsparciem dla osób mierzących się z najtrudniejszymi problemami życiowymi; innymi słowy: co musiałyby się stać, żeby mieszkańcy zaczęli traktować MOPS jako instytucję animującą życie całej wspólnoty.

Rezultaty diagnozy mają posłużyć za podstawę opracowania realistycznej i odpowiadającej na potrzeby i oczekiwania mieszkańców strategii przekształcenia MOPS-u w Łąkach w Centrum Usług Społecznych (dalej: CUS).

Celem niniejszego raportu jest przedstawienie rezultatów diagnozy. W rozdziale 2. zawarto streszczenie najważniejszych wniosków i rekomendacji wynikających z diagnozy. W rozdziale 3. szczegółowo opisano metodologię wykorzystaną we wszystkich działaniach badawczych zrealizowanych w ramach diagnozy. Rozdziały od 4. do 9. zawierają analizy i rekomendacje dotyczące wszystkich obszarów usług społecznych oraz zagadnień dodatkowych (projektów, które mają być realizowane przez CUS, oraz kwestii wizerunku MOPS-u/CUS-u).

Do raportu dodane są następujące załączniki:

1. mapa argumentacji będąca rezultatem serii badań jakościowych (wywiadów fokusowych, world café i panelu ekspertów),
2. wyniki analizy danych zastanych,
3. sprawozdanie z konsultacji społecznych,
4. rezultaty ankiety ogólnej,
5. rezultaty sondażu dla młodzieży,
6. plik z propozycją wskaźników realizacji wybranych rekomendacji.

Z pełnymi wynikami ankiety i sondażu można także zapoznać się także pod następującymi linkami:

- ankieta: <https://form.typeform.com/report/i0YhO9Kf/Et3POQgXk78EZhKE>
- sondaż: <https://form.typeform.com/report/VwOmbUs4/HDLYaoYhDIGTHgm7>

2. Najważniejsze wnioski i rekomendacje

Ogólną cechą usług społecznych świadczonych na terenie gminy Łąpy jest raczej pozytywna ocena jakości samych usług przy niewystarczającej ich dostępności, co wynika z braków w strategii komunikacji, zasobach oraz infrastrukturze. Wiele problemów posiada charakter systemowy – występuje w powiązaniu z innymi zagadnieniami, dlatego ważnym jest, żeby postrzegać je jako element sieci i w podobny sposób podchodzić do analizy i wdrażania wniosków oraz rekomendacji, poprzez patrzyenie na wiele obszarów jednocześnie.

Ze względu na potrzebę zwiększenia dostępności usług społecznych, usprawnienie transportu zbiorowego wysuwa się na jedną z kluczowych rekomendacji (zob. 8.2.2.). Luki transportowe nie są tylko powodem niewygody, ale przyczyniają się też do upośledzenia zdrowia publicznego i generują koszty społeczne poprzez ograniczenie dostępu do kluczowych usług (zob. 6.1.1.). Mieszkańcy w tym celu zarekomendowali uruchomienie połączeń autobusowych na linii Osse-Łapy-Uhowo oraz pomiędzy centrum Łap a południową stroną miasta. Zrozumiałym jest fakt, że transport publiczny jest kosztowny, dlatego rekomenduje się wnioskowanie o dostępne programy, które oferują wsparcie finansowe dla JST w organizacji transportu zbiorowego. Warto także rozważyć rozwiązania niskokosztowe, np. zorganizowanie busa, który nie kursowałby na co dzień, lecz w ramach transportu zorganizowanego na większe wydarzenia kulturalne, które cieszyłyby się popularnością (zob. 8.2.1.).

Kolejnym aspektem związanym z dostępnością usług społecznych jest proaktywna komunikacja instytucji z mieszkańcami (zob. 8.1.1.) oraz wzmacnianie wszelkich oznak zrzeszania się dla wspólnego dobra, aktywności obywatelskiej i kulturalnej, a nawet po prostu sąsiedzkiej i towarzyskiej. Utworzenie CUS jest okazją do tego, aby poprawić jakość komunikowania oferty różnych instytucji i przełamywać stereotypy związane z korzystaniem z tej oferty, zapewniając jednocześnie odpowiedni standard dyskrecji (zob. 4.2., 5.1.4., 6.1.3. i 9.). Usprawnienie komunikacji przedstawicieli instytucji społecznych z mieszkańcami wyłania się jako rekomendacja w każdym z badanych z obszarów. Poprawy wymaga także proces informowania o usługach, udzielania odpowiedzi oraz, kiedy jest to wskazane, świadczenia usług online oraz telefonicznie (zob. 8.1.1., 5.1.2., 5.1.4., 6.1.2. i 6.2.2.).

Badani wskazali 2 dominujące przyczyny problemów społecznych – problem uzależnień, wśród których najczęstszym jest alkoholizm, oraz problem bezrobocia (zob. 4.2.). Między nimi często zachodzi efekt błędnego koła, gdyż jako podstawowa przyczyna uzależnienia wskazywane jest bezrobocie (zob. 5.2.1.), a jako podstawowa przyczyna bezrobocia – uzależnienia (zob. 5.1.3.). Te ostatnie są przedstawiane jako pierwsza, a bezrobocie jako druga w kolejności przyczyna popadania w ubóstwo, wykluczenia społecznego, bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Problem uzależnień często idzie w parze z przemocą domową, co w połączeniu z niesamodzielnością ekonomiczną ofiary utrudnia wydostanie się z toksycznej relacji.

Programy i instytucje zajmujące się przeciwdziałaniem problemom uzależnień, w obliczu niskiego budżetu i braku wiary mieszkańców, nie prowadzą do realnej zmiany. Zwiększenie budżetu programów i instytucji zorientowanych na przeciwdziałanie problemowi uzależnień wydaje się więc być najlepszą rekomendacją w tym zakresie. Z uwagi na skalę i powagę tego problemu, które wyszły na jaw w wynikach badań, powinien być to priorytet dla reformy systemu pomocy społecznej w gminie Łapy. Należy dokonać przeglądu i oceny wszystkich wysiłków obecnie podejmowanych w tym zakresie przez Gminę (programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży, wsparcia dla klubów abstynenckich, dostępnej pomocy psychologiczno-terapeutycznej, przeciwdziałania bezrobociu etc.) oraz sformułować strategię ich uspołnieniu i dofinansowania. Warto również rozważyć realizację kampanii społecznej mającej na celu uświadamianie mieszkańców, że problem uzależnień i patologie z nim związane nie są zjawiskami normalnymi – należy i można im przeciwdziałać (zob. 5.1.3.).

Ważnym elementem rozwiązywania tego problemu mógłby stać się Punkt Poradnictwa Specjalistycznego – instytucja oferująca poradnictwo psychologiczne i rodzinne dla osób i rodzin, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany przez nie dochód (zob. 5.1.4.). Działalność Punktu powinna przyczynić się do podniesienia jakości i dostępności wsparcia psychologicznego i psychiatrycznego w gminie, które są obecnie niewystarczające, szczególnie w kontekście skali zapotrzebowania na tego typu wsparcie u dzieci i młodzieży (zob. 6.1.3.). Dzieci i młodzież potrzebują ponadto wsparcia w wymiarze dydaktycznym, ze względu na sytuację spowodowaną nauczaniem zdalnym podczas pandemii COVID-19. Możliwość poprawienia trudnej sytuacji życiowej zagwarantowałyby też projekt mieszkań chronionych, przeznaczonych dla osób pełnoletnich, które ze względu na sytuację życiową potrzebują wsparcia, lecz nie wymagają usług w zakresie świadczonego przez jednostkę całodobowej opieki. Mieszkania takie należy rozlokować w całej gminie, aby uniknąć stygmatyzacji danej dzielnicy (zob. 5.3.1.).

Kluczowym obszarem rekomendacji jest wspomaganie personelu w podniesieniu kompetencji komunikacyjnych oraz z zakresu obsługi klienta. W sektorach takich jak opieka zdrowotna (zob. 6.1.1.) czy pomoc społeczna (zob. 8.1.1.) wskazana jest psychoedukacja i coaching w kierunku radzenia sobie ze stresem i empatycznej komunikacji, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych (zob. 6.1.2.). Należy też wdrażać profilaktykę przeciwdziałającą wypaleniu zawodowemu oraz realizować kursy i szkolenia dla kadry kierowniczej i HR w celu zmian w organizacji pracy i komunikacji z pracownikami dla zredukowania poziomu stresu.

Łąpy określane są przez niektórych młodych mieszkańców jako „sypialnia Białegostoku” i wydaje się, że nie są w stanie uniknąć tego losu. Białystok jest zbyt blisko, żeby Łąpy mogły stworzyć wystarczającą alternatywę dla młodych ludzi. Gmina powinna raczej postawić na oferowanie jak najlepszych warunków mieszkaniowych poprzez konkurowanie niższymi kosztami życia i bliskością przyrody, w ten sposób starając się zatrzymać odpływ młodych ludzi (zob. 5.2.2., 6.2.1.a.).

Uczestnicy konsultacji społecznych jednoznacznie uznali, że Łąpy charakteryzują się wyjątkowymi walorami przyrodniczymi. Gmina powinna wykorzystać fakt, że znajduje się w niej część Narwiańskiego Parku Narodowego, dzięki czemu przejeżdża przez nią wielu turystów. Aby zwiększyć dostępność wiedzy o tym terenie, rekomendowane jest stworzenie zintegrowanego, przejrzystego i systematycznie aktualizowanego systemu informacji turystycznej online (zob. 6.2.2.).

W tym momencie głównym problemem w wykorzystaniu potencjału przyrodniczego są jednak braki infrastrukturalne (zob. 5.3.2.). Brakuje wyznaczonych miejsc, gdzie można się zatrzymać na trasie – ławek, zadaszeń, stojaków na rowery. Jest to problem zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Uczestnicy konsultacji społecznych bardzo entuzjastycznie zareagowali na pomysł stworzenia parku na „Sosence”. Miejsce to już teraz jest bardzo popularne wśród mieszkańców, ale brakuje tam ławek, ścieżek, koszy na śmieci czy miejsc na grilla (zob. 4.1.3.). Mieszkańcom szczególnie zależy na przywróceniu zieleni w centrum miasta oraz na renowacji okolic cmentarza, wyznaczeniu tam alei spacerowej, zakupieniu ławek oraz koszy na śmieci i posadzeniu większej liczby drzew (zob. 6.2.1., 8.2.1.). Pojawił się również pomysł zazielenienia nowego centrum

przesiadkowego. Mieszkańcy chcą aktywnie pomagać w poprawie jakości środowiska (zob. 6.2.3.). Ważnym wnioskiem jest możliwość związania większej liczby miejsc pracy zarobkowej, jak również większej liczby godzin pracy wolontaryjnej, z obszarem środowiska naturalnego (zob. 6.2.1.).

Ogólnie rzecz biorąc, liczba i charakter przestrzeni wspólnych w gminie Łapy (np. parków i skwerów czy świetlic) jednoznacznie łączona jest przez mieszkańców nie tylko z rekreacją i kulturą, ale również z jakością życia rodzinnego (zob. 4.1.2.). W tym kontekście dotkliwy jest także brak zorganizowanych form spędzania czasu wolnego. Warto byłoby uruchomić zajęcia zorganizowane, gdzie uczyć się czegoś lub robić coś razem mogłyby całe rodziny lub pary rodzic-dziecko (zob. 4.1.3.). Taką funkcję mogłoby pełnić Inspiratorium Aktywności Społecznej. Powinno ono jednocześnie zadbać o synergię pomiędzy różnymi instytucjami działającymi na terenie gminy, współpracę przy projektach międzyinstytucjonalnych, udostępnianie przestrzeni do prowadzenia zajęć w godzinach wieczornych, komunikację międzypokoleniową, a także przeciwdziałanie izolacji społecznej wywołanej pandemią (zob. 7.1.1.).

Kolejną zaproponowaną instytucją był Klub Wolontariusza, który miałby za zadanie szkolić wolontariuszy efektywnie działających na rzecz społeczności, m.in. wspierając osoby starsze, dzieci i młodzież oraz animując istniejące kręgi samopomocy i wsparcia sąsiedzkiego (zob. 8.1.). Wolontariat mógłby być także otwarty dla aktywnych seniorów chcących zagospodarować swój czas na rzecz wspólnoty (zob. 7.1.2.).

Jeszcze inną propozycją jest powołanie Klubu Liderów Społecznych, które mogłoby być okazją, aby dać młodym ludziom oraz doświadczonej starszym możliwość decydowania o lokalnej rzeczywistości. Klub oferowałby małe granty (i wsparcie w ich zdobywaniu) o wartości kilku tysięcy złotych na realizację własnych pomysłów na rzecz pozytywnych zmian społecznych (zob. 7.1.3.).

Ważną do wykorzystania szansą na zmianę w krajobrazie kulturalnym jest planowane na ten rok otwarcie Domu Kultury w Łapach w nowej lokalizacji, co daje szansę na odpowiednie działania promocyjne przybliżające ofertę kulturalną mieszkańcom. W kontekście życia kulturalnego wskazuje się na potrzebę przeciwdziałania centralizacji życia kulturowego i związanej z tym nierówności dostępu do kultury. W miarę możliwości powinno się dbać o rozwijanie oferty kulturalno-edukacyjnej dostępnej w wiejskich domach kultury oraz szkołach podstawowych oddalonych od centrum miasta (zob. 7.3.2.b.), a w zastępstwie oferować transport zbiorowy do usług dostępnych w centrum miasta. Należy także uczulić personel placówek edukacyjnych i kulturalnych, że osoby starsze lub niepełnosprawne mogą chcieć skorzystać z zajęć ogólnodostępnych oraz w jaki sposób należy im udzielić w tym asysty oraz uwagi w komunikacji (zob. 6.1.2.).

Dla decyzji o pozostaniu w Łapach oraz o założeniu rodziny kluczowe są perspektywy zawodowe. Sytuacja ekonomiczna jest najważniejszym czynnikiem decydującym o chęci posiadania dzieci (zob. 4.1.1.). W tym zakresie rekomenduje się zwiększenie świadomości młodych ludzi dotyczącej działalności Ośrodka Przedsiębiorczości i Inkubatora Przedsiębiorczości. Potrzebne są też działania informujące o stażach i praktykach możliwych do realizowania na terenie gminy. Wskazano także na szansę promocji Łap jako miejsca, w którym dobrze się mieszka i pracuje zdalnie. Warto ułatwiać mieszkańcom otwieranie działalności w zakresie nowoczesnych usług

wykorzystujących technologie cyfrowe i nieograniczające się do rynku lokalnego (5.2.1.) poprzez dedykowane programy wsparcia oraz wygospodarowanie przestrzeni coworkingowej ze stabilnym dostępem do Internetu (zob. 5.2.2.).

Potrzebne są działania mające na celu wsparcie rodzin w newralgicznych momentach życia, takich jak narodziny dziecka (zob. 4.1.3.). Mieszkańcy dobrze oceniają jakość opieki w lokalnych żłobkach i przedszkolach, jednak zauważalny jest problem z ich dostępnością – niewystarczająca liczba bezpłatnych miejsc w tych placówkach oraz utrudniony dojazd do nich (zob. 4.1.2.). Dla usprawnienia systemu pieczy zastępczej potrzebne jest silniejsze wsparcie specjalistyczne w postaci konsultacji psychologicznych oraz prawnych, wsparcie wychowanków w zakresie zdobycia mieszkania po wyjściu z rodziny zastępczej, a także sprawna współpraca pomiędzy MOPS-em a Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną (zob. 4.3.). Zauważalne są też braki w edukacji seksualnej, będącej istotnym elementem świadomego planowania rodziny. Należy zapewnić szeroki dostęp do edukacji seksualnej opartej na rzetelnej i aktualnej wiedzy naukowej przez ekspertów spoza szkoły (zob. 6.1.4., 7.5.). Wskazano także, że pracę nad normalizacją edukacji seksualnej warto zacząć od pokolenia rodziców, gdyż w sferze publicznej krąży na ten temat wiele nieporozumień i fałszywych informacji.

Pożądanym stanem byłoby stworzenie przestrzeni do dialogu społecznego, gdzie można bezpiecznie rozmawiać, nawet o tematach wstydliwych, w duchu wzajemnego szacunku i empatii do uczestników. W innym wypadku młodzi dorośli, którzy nie czują w łapach miejsca dla siebie, będą opuszczać gminę (zob. 8.1.2.). Tym samym należy podkreślić przywódczą rolę przedstawicieli lokalnych społeczności i instytucji, którzy nadają ton i dbają o kulturę spotkań publicznych, oraz potrzebę ich wysokich kompetencji komunikacyjnych.

3. Metodologia i przebieg badań

W ramach prowadzenia diagnozy wykorzystana została triangulacja metod badawczych, łącząca użycie danych ilościowych oraz jakościowych. W sumie na poszczególnych etapach realizacji diagnozy zastosowano ich 8:

1. desk research (w tym badanie dokumentów UM i jego jednostek),
2. badanie ilościowe w formie ankiety,
3. sondaż skierowany do młodzieży,
4. skrzynkę inspiracji,
5. zogniskowane wywiady grupowe (fokusowe),
6. world café,
7. panel ekspertów,
8. spotkania konsultacyjne z ekspertami i mieszkańcami.

Metoda (1) bazowała na przeglądzie danych zastanych. Metody (2)–(7) spełniały rolę pozyskania danych pierwotnych, niezbędnych do realizacji celów diagnozy. Metoda (8) miała za zadanie przedstawienie odbiorcom projektu raportu końcowego i zebranie ich komentarzy, umożliwiających opracowanie ostatecznej wersji dokumentu.

Z uwagi na sytuację epidemiczną zdecydowana większość działań badawczych została przeprowadzona online. Na miejscu częściowo zrealizowano badanie ilościowe w formie ankiety (dystrybucję papierowych arkuszy) oraz działania związane ze skrzynkami inspiracji.

3.1. Podział obszarów usług społecznych na segmenty

Z uwagi na szeroki zakres tematyczny diagnozy postanowiono uporządkować 14 obszarów usług społecznych (zob. 1.) w ramach 4 ogólniejszych segmentów. Określono je w poniższy sposób.

Wsparcie rodziny:

- polityka prorodzinna
- wspieranie rodziny
- system pieczy zastępczej

Ochrona zdrowia i środowiska:

- promocja i ochrona zdrowia
- wspieranie osób z niepełnosprawnością
- ochrona środowiska

System wsparcia społecznego:

- pomoc społeczna
- przeciwdziałanie bezrobociu
- reintegracja zawodowa i społeczna
- mieszkalnictwo

Aktywność obywatelska, edukacja, kultura i sport:

- pobudzanie aktywności obywatelskiej
- edukacja publiczna
- kultura
- kultura fizyczna i turystyka

Opisany podział na segmenty w niezmienionej formie uwzględniony został w ramach prowadzenia wszystkich działań badawczych.

3.2. Desk research

Badanie polegało na ilościowej analizie danych zastanych, gromadzonych przede wszystkim przez jednostki Urzędu Miejskiego w Łapach i Głównego Urzędu Statystycznego, a w mniejszym stopniu również przez lokalne NGO, szkoły, domy kultury i inne instytucje posiadające potrzebne informacje. Gromadzone dane dotyczyły wszystkich obszarów usług społecznych wymienionych w UoRUS. W ramach działania podjęto się również oceny, czy zakres oferowanych usług jest wystarczający, i ustalenia, które sektory są zaniedbane, które wymagają wsparcia lub przeorganizowania. Dane, tam gdzie to było możliwe, zbierano dla lat 2015–2020 w ramach uzgodnionych z MOPS-em w Łapach wskaźników.

Wszystkie dane pozyskiwane były zdalnie, przy wykorzystaniu zasobów dostępnych w Internecie i poprzez telefoniczny lub mailowy kontakt z wymienionymi wyżej instytucjami. Bezpośrednia komunikacja z instytucjami pozwalała lepiej zrozumieć istotę badanych usług. Zbieranie danych z wielu różnych źródeł miało docelowo zbudować jak najszerszy obraz usług społecznych Gminy.

Pełne wyniki desk researchu znajdują się w dokumencie załączonym do raportu.

3.3. Ankieta ogólna

Celem ankiety było poznanie opinii i oczekiwań mieszkańców gminy Łapy dotyczących systemu usług społecznych (w zakresie wyznaczonym przez UoRUS). Kwestionariusz podzielono na 5 części, z których pierwsza pełniła rolę metryczki, a 4 pozostałe odpowiadały 4 segmentom usług społecznych (zob. 3.1.). Aby uniknąć sytuacji, w której ankietowani rezygnowaliby z wypełniania ankiety z uwagi na zbyt dużą liczbę pytań, postanowiono umożliwić im wybór segmentów tematycznych, na temat których chcieliby się wypowiedzieć. Przed każdą z 4 tematycznych sekcji ankiety znajdowała się informacja o obszarach, których dana sekcja dotyczy, oraz specjalne pytanie umożliwiające natychmiastowe przejście do kolejnej sekcji kwestionariusza. Ankieta była w pełni anonimowa.

Kwestionariusz składał się w większości z pytań zamkniętych oraz kilku otwartych. Niektóre z pytań zamkniętych umożliwiały wybór tylko jednej odpowiedzi. W tych przypadkach odpowiedzi respondentów sumują się do 100%. Inne pytania umożliwiały wybór większej liczby odpowiedzi, czasem odgórnie określonej, czasem dowolnej. W tych przypadkach odpowiedzi respondentów mogą sumować się do wartości większej niż 100%. Dla przykładu, jeśli w jakimś pytaniu można było wybrać maksymalnie 2 odpowiedzi i wszyscy respondenci wybraliby dokładnie 2, ich odpowiedzi sumowałyby się do 200%. Ponadto część pytań zamkniętych wykorzystywała skalę Likerta – respondenci mogli wyrazić swoją ocenę danego stwierdzenia lub instytucji w 5-punktowej skali.

Ankieta dostępna była w wersji online oraz w wersji papierowej. Wersja online zrealizowana została w programie Typeform. Jej promocja odbywała się przede wszystkim za pośrednictwem facebookowego profilu firmy Swarmcheck. Papierowa wersja kwestionariusza dostępna była w Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy Łapy, w MOPS-ie, w Dziennym Domu Seniora oraz w Domu Kultury w Łapach. Wypełnione arkusze można było zostawić w wyznaczonych na to miejscach w tychże instytucjach.

Zebrano 150 odpowiedzi, z czego 80 w formie online oraz 70 w wersji papierowej. W poszczególnych segmentach tematycznych zebrano średnio po 100 odpowiedzi.

Gminę zamieszkuje ok. 18 950 osób, dla których przeznaczona była ankieta (osób powyżej 15. roku życia)¹. Stosunek próby badawczej do całości populacji pozwala uznać, że możemy być pewni uzyskanych rezultatów na 95% przy $\pm 10\%$ błędzie statystycznym. Oznacza to, że – dla przykładu – jeśli z ankiety wynika, iż połowa mieszkańców uważa uzależnienie za główną przyczynę przemocy w rodzinie, w rzeczywistości może to być dowolny procent z przedziału 40–60% oraz jest szansa 5%, że całkiem się mylimy.

Zbadana próba nie jest reprezentatywna pod względem płci (116 odpowiedzi kobiet, 26 odpowiedzi mężczyzn), wykształcenia (dominuje wykształcenie wyższe), typu pracy (dominuje praca umysłowa) oraz miejsca zamieszkania (84% respondentów zamieszkuje miasto Łapy). Można więc uznać, że przeważająca liczba odpowiedzi pochodzi od kobiet pracujących w instytucjach publicznych (np. od nauczycielek).

¹ Dane na podstawie spisu powszechnego z 2011 r., BDL GUS.

Z pełnymi wynikami ankiety można zapoznać się w dokumencie załączonym do raportu.

3.4. Sondaż dla młodzieży

Celem sondażu było poznanie opinii i oczekiwań młodzieży mieszkającej na terenie gminy Łapy w wieku od 14 do 20 lat w sprawach dotyczących systemu usług społecznych (w zakresie wyznaczonym przez UoRUS). Tematyka pytań została dobrana pod kątem zainteresowań i potrzeb osób w wieku szkolnym (w przeciwieństwie do ankiety nie dotyczyła wszystkich obszarów usług społecznych). Sondaż był w pełni anonimowy.

Sondaż składał się z pytań tego samego typu, co ankietę. Tak samo, jak w przypadku kwestionariusza, odpowiedzi na pytania, które umożliwiały wybór więcej niż jednej odpowiedzi, mogą sumować się do liczby większej niż 100% (zob. 3.3.).

W przeciwieństwie do ankiety, sondaż nie był udostępniany w wersji papierowej. Link do internetowej wersji sondażu został przekazany dyrektorom i dyrektorkom lokalnych placówek oświaty z prośbą o przekazanie ich nauczycielom i nauczycielkom tak, aby mogli i mogły przeprowadzić sondaż w ramach godzin lekcyjnych.

Zebrano 97 odpowiedzi. Stosunek próby badawczej do całości populacji wynoszącej około 1100 osób pozwala uznać, że możemy być pewni uzyskanych rezultatów na 95% przy $\pm 10\%$ błędzie.

Reprezentacyjność próby jest umiarkowanie dobra. Pod względem płci wystąpiła lekka przewaga kobiet (56%). 64% respondentów mieszka na terenie miasta Łap. Przedział wiekowy, który stanowił najliczniejszą grupę badanych, to 16–17 lat. Aż 83,5% próby stanowią uczniowie i uczennice I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza oraz Zespołu Szkół Mechanicznych im. Stefana Czarnieckiego.

Z pełnymi wynikami sondażu można zapoznać się w dokumencie załączonym do raportu.

3.5. Skrzynka inspiracji

Celem skrzynek inspiracji – najmniej sformalizowanej metody badawczej wykorzystywanej w projekcie – było zgromadzenie pochodzących od mieszkańców nieoczywistych przemyśleń, historii lub pomysłów dotyczących systemu usług społecznych w Łapach. Tematyka i sposób sformułowania wpisów zależały od samych mieszkańców. Jedynym formalnym wymogiem było oznaczenie obszarów usług społecznych, których dany wpis dotyczył. Dzięki takiej swobodnej formule zamierzano uzyskać nieprzewidziane wglądy w potrzeby i oczekiwania lokalnej społeczności oraz uniknąć zbyt schematycznych sposobów myślenia o planowanym projekcie CUS.

Skrzynki umieszczone były w Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy Łapy oraz w Urzędzie Pocztowym w Łapach. Po pięciu dniach roboczych w skrynkach znalazły się 4 wpisy. Zostały one uwzględnione w dalszych częściach raportu.

3.6. Wywiady fokusowe

Badania jakościowe z pierwszego etapu projektu pomyślane zostały jako spójny cykl, w którym każde kolejne spotkanie bazuje na wynikach poprzedniego. Wywiady fokusowe były pierwszymi z tego cyklu, w związku z czym poświęcono je przede wszystkim pozyskaniu danych o ocenach i oczekiwaniach mieszkańców w zakresie systemu usług społecznych. Udział w wywiadach był w pełni otwarty – każdy mieszkaniec i każda mieszkanka Łap mogli wziąć w nich udział. Wywiady dotyczyły wszystkich 4 segmentów tematycznych. Każdy z nich rozpatrywany był z perspektywy poniższych pytań badawczych.

- Jaka jest wiedza mieszkańców na temat aktualnego stanu systemu usług społecznych w Łapach?
- Jakie pozytywne i negatywne emocje wiążą się dla mieszkańców z systemem usług społecznych?
- Jakie są opinie mieszkańców dotyczące wstępnych pomysłów na zmiany w systemie usług społecznych w ramach CUS (szczególnie w świetle dokumentu *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu CUS*)?
- Jakie są oczekiwania, nadzieje i obawy mieszkańców związane ze zmianami w systemie usług społecznych?
- Jakie są pomysły mieszkańców na działania możliwe do zrealizowania w ramach zmian w systemie usług społecznych?

W trakcie trwania projektu odbyły się 2 wywiady fokusowe (4 i 8 III 2021 r.) – zdalnie, na platformie Zoom. W trakcie spotkań wykorzystywano program Miro, umożliwiający wspólne tworzenie mapy myśli odzwierciedlającej podejmowane wątki.

Tablica w programie Miro była zaprojektowana tak, aby odpowiadała poszczególnym etapom wywiadu:

- została podzielona na 4 segmenty odpowiadające 4 segmentom tematycznym usług społecznych;
- w każdym z segmentów obecne były kafelki z nazwami instytucji odpowiadających danemu segmentowi tematycznemu;
- na tablicy widoczna była legenda tłumacząca w jaki sposób rozumieć należy poszczególne typy kafelków; wykorzystane były następujące ich typy, różniące się kształtem:
 - kafelki opisujące stan faktyczny (instytucje, ich działania i połączenia między nimi),
 - kafelki zawierające emocje i oceny (pozytywne w kolorze zielonym i negatywne w kolorze czerwonym),
 - kafelki zawierające pomysły (zarówno pomysły zgłoszone przez MOPS – zob. 1. – jak i nowe pomysły wyłonione na spotkaniu),
 - kafelki zawierające komentarze, pełniące rolę notatek ze spotkania.

Na poniższej ilustracji przedstawiony jest stan tablicy w programie Miro po 2 wywiadach fokusowych.

Po wywiadach fokusowych wypracowany materiał został przekształcony w programie Swarmcheck do formy pełnych map argumentacji, możliwych do wykorzystania na spotkaniu w formule world café (zob. 3.7.).

3.7. World café

Spotkanie w formule world café odbyło się 9 III 2021 r. na platformie Zoom. Zgodnie ze wskazaniami zawartymi w zapytaniu ofertowym wzięli w nim udział eksperci i lokalni specjaliści, w tym pracownicy jednostek samorządu terytorialnego oraz przedstawiciele lokalnych organizacji pozarządowych.

Celem spotkania było pogłębienie i rozwinięcie wątków poruszonych w ramach wywiadów fokusowych o wiedzę ekspercką uczestniczących. Podstawowe pytania badawcze (niżej) były więc analogiczne do tych, które stawiano na etapie wywiadów fokusowych.

1. Jaki jest aktualny stan systemu usług społecznych w łapach?
2. Jakie pozytywne i negatywne emocje wiążą się z systemem usług społecznych w łapach?
3. Jak oceniane są wstępne pomysły na zmiany w systemie usług społecznych w ramach CUS (szczególnie w świetle dokumentu *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu CUS*)?
4. Jakie są oczekiwania, nadzieje i obawy związane ze zmianami w systemie usług społecznych?
5. Jakie są pomysły na działania możliwe do zrealizowania w ramach zmian w systemie usług społecznych?

Formuła spotkania world café została dostosowana do warunków spotkania online dzięki oferowanej przez platformę Zoom funkcji wirtualnych pokoi (*breakout rooms*). Pozwala ona na podzielenie uczestników spotkania na mniejsze grupy, w których mogą one pracować nad określonymi tematami.

W trakcie spotkania podzielono uczestników na 2 pracujące w odrębnych pokojach. Pierwsza omawiała tematy związane z segmentami dotyczącymi systemu wsparcia społecznego oraz aktywności obywatelskiej, edukacji, kultury i sportu; druga – tematy związane z segmentami dotyczącymi wsparcia rodzin oraz ochrony zdrowia i środowiska. Podziału dokonano na podstawie preferencji zgłoszonych przez samych uczestniczących.

Punktem wyjścia dyskusji w obydwu grupach były załączki map argumentacji przygotowane w programie Swarmcheck na podstawie materiałów wypracowanych w trakcie wywiadów fokusowych. Następnie, w oparciu o informacje zawarte we wspomnianych załączkach, praca na spotkaniu przebiegała naprzemiennie w 2 fazach:

1. wspólnej, ustnej i moderowanej dyskusji, w trakcie której specjaliści z zespołu Swarmcheck zapisywali na mapach argumentacji pojawiające się argumenty;
2. indywidualnej, pisemnej pracy na mapach argumentacji, w ramach której uczestnicy warsztatów mieli czas na zapoznanie się z aktualnym stanem map, na doprecyzowanie obecnych na nich argumentów oraz dodanie do nich nowych argumentów.

Dodatkowo przez 2 dni po samym spotkaniu uczestnicy mogli wrócić do owych map argumentacji i samodzielnie nanieść nowe argumenty.

3.7.1. Mapy argumentacji

Z uwagi na fakt, że jedna z map argumentacji wypracowanych w ramach diagnozy jest załączona do niniejszego raportu, oraz w celu umożliwienia lepszego zrozumienia metodologii wykorzystanej w trakcie spotkania w formule world café i panelu ekspertów, przytoczone jest pełniejsze opisanie metody mapowania argumentacji w programie Swarmcheck.

Mapa argumentacji to graficzna struktura, składająca się z zawartych w prostokątnych ramach (tzw. kafelkach) tez oraz łączących je strzałek. Kolor oraz kierunek strzałek określają relacje logiczne porządkujące dany zbiór tez. W kafelkach, w formie pojedynczych tez, umieszczone są wypowiedzi uczestniczących w spotkaniu. Każda teza może być przesłanką albo konkluzją dla innych tez – zależy to wyłącznie od tego, jak są połączone strzałkami. Poniżej zaprezentowano przykłady pełnych argumentów oraz poprawne sposoby ich odczytywania.

Relacja wsparcia:

JAZDA NA ROWERZE JEST ZDROWA. ➡ JAN POWINIEN CZĘŚCIEJ JEŹDZIĆ NA ROWERZE.

(Jan powinien częściej jeździć na rowerze, ponieważ jazda na rowerze jest zdrowa.)

→ Zielone strzałki wskazują na to, jaka konkluzja jest wspierana przez daną wypowiedź.

Relacja podważenia:

JAN NIE UMIE JEŹDZIĆ NA ROWERZE. ➡ JAN POWINIEN KUPIĆ ROWER.

(Jan nie powinien kupować roweru, ponieważ Jan nie umie jeździć na rowerze.)

→ Czerwone strzałki wskazują na to, jaka konkluzja jest podważana przez daną wypowiedź.

Relacja przeformułowania:

JAN POWINIEN KUPIĆ NIEDROGI ROWER ➔ JAN POWINIEN KUPIĆ ROWER ZA MAKSYMALNIE 500 ZŁOTYCH.

(Zamiast mówić, że Jan powinien kupić niedrogi rower, lepiej byłoby powiedzieć, że Jan powinien kupić rower za maksymalnie 500 złotych.)

→ Niebieskie strzałki wskazują na propozycję nowego, bardziej adekwatnego sformułowania tej samej myśli.

Koniunkcja:

JAZDA NA ROWERZE JEST ZDROWA **ORAZ** JAN NIE UMIE JEŹDZIĆ NA ROWERZE ➔ JAN POWINIEN NAUCZYĆ SIĘ JEŹDZIĆ NA ROWERZE.

(Jeśli weźmie się pod uwagę zarówno to, że jazda na rowerze jest zdrowa, jak i to, że Jan nie umie jeździć na rowerze, można dojść do wniosku, że Jan powinien nauczyć się jeździć na rowerze.)

→ Dodatkowe kafelki oznaczone słowem *oraz* wskazują na argument złożony, w którym do podważenia lub wsparcia danej tezy dochodzi dopiero przy uwzględnieniu 2 lub większej liczby połączonych przestank.

Aby zapewnić porządek na wspólnie rozwijanej mapie argumentacji, uczestnicy spotkań zapoznawani są z intuicyjnym sposobem formułowania argumentów w metodzie „argumentów SPOKO”, tj.:

- **s**pójnych,
- **p**ojedynczych,
- **o**znajmujących,
- **k**onkretnych,
- **o**szczędnych.

Wykorzystany w trakcie wywiadów fokusowych program Miro jest dobrym narzędziem do swobodnego generowania opinii i pomysłów, lecz – właśnie przez tę swobodę – nie daje gwarancji rzetelnego uporządkowania wygenerowanych treści. Praca w programie Swarmcheck, przez położenie nacisku na łączenie informacji w postaci logicznie poprawnych ciągów rozumowań, pozwala ujawnić nieścisłości, które w nieunikniony sposób pojawiają się w myśleniu opartym na zasadzie luźnych skojarzeń. Z tego względu wartościowe było wykorzystanie metody Swarmcheck w 2. fazie badań jakościowych – z jej pomocą opinie i pomysły wygenerowane na pierwszych etapach diagnozy mogły zostać przekształcone w argumenty i projekty, możliwe do uwzględnienia w oficjalnej strategii.

3.8. Panel ekspertów

Panel ekspertów odbył się 11 III 2021 r. na platformie Zoom. Zgodnie ze wskazaniami zawartymi w zapytaniu ofertowym wzięły w nim udział osoby, które mają być zaangażowane w planowane wdrażanie CUS w Łapach.

Spotkanie to bazowało na materiale wypracowanym w trakcie world café. Ze względu na profil uczestniczących zaproponowano krytyczny sposób analizy tego materiału. Pytania stawiane uczestnikom i uczestniczkom spotkania dotyczyły przede wszystkim wykonalności poszczególnych pomysłów i projektów zgłoszonych na poprzednich etapach diagnozy oraz ustalenia, które z nich powinny być bardziej priorytetowe.

Praca na spotkaniu odbyła się w formule analogicznej do tej, którą opisano w poprzedniej sekcji (zob. 3.7.). Dyskusja toczyła się na jednej mapie argumentacji, na której znalazły się wyselekcjonowane, najistotniejsze lub najbardziej kontrowersyjne wątki podjęte w trakcie world café.

Na poniższej ilustracji widać pełną mapę argumentacji wypracowaną na panelu ekspertów. Jest ona załączona do niniejszego raportu w formacie PDF, umożliwiającym zapoznanie się z poszczególnymi argumentami.

3.9. Spotkania konsultacyjne z ekspertami i mieszkańcami

Po zakończeniu pierwszego etapu badań (desk research, ankieta, sondaż, wywiady fokusowe, world café, panel ekspertów) przeprowadzono 7 spotkań konsultacyjnych z różnymi grupami odbiorców usług społecznych. Miały one na celu skonfrontowanie rezultatów diagnozy oraz sformułowanych w jej ramach rekomendacji z osobami, które będą beneficjentami lub współtwórcami systemu usług społecznych w gminie Łapy.

Odbyły się następujące spotkania:

1. spotkanie z grupą seniorów korzystających z usług Dziennego Domu Senior+ (18 III);
2. spotkanie z ludźmi zaangażowanymi w organizację życia kulturalnego w gminie (19 III);
3. spotkanie z absolwentami szkół ponadpodstawowych w Łapach (23 III);

4. spotkanie z podopiecznymi Środowiskowego Domu Samopomocy w Łapach (24 III);
5. spotkanie z ekspertami z grupy PZK – Partnerskiego Zespołu Koordynacji Służb (25 III);
6. spotkanie z nauczycielami szkół publicznych w Łapach (30 III);
7. otwarte spotkanie konsultacyjne z mieszkańcami (31 III).

Wszystkie spotkania konsultacyjne zostały zrealizowane w podobnej formule. Pracownicy firmy Swarmcheck przygotowywali krótki pokaz slajdów, zawierający opis tych elementów diagnozy i tych rekomendacji, które wpisują się w potrzeby, działalność lub zainteresowania danej grupy odbiorców. Po zaprezentowaniu materiału uczestniczący w spotkaniach proszeni byli o podzielenie się swoimi refleksjami, komentarzami i pomysłami, nawiązującymi do wątków zawartych na slajdach. Pracownicy firmy Swarmcheck dbali o płynny przebieg rozmowy oraz o zarejestrowanie jej kluczowych elementów.

Z uwagi na profil grupy seniorów korzystających z usług Dziennego Domu Senior+ oraz grupy podopiecznych Środowiskowego Domu Samopomocy – w konsultacjach brały udział osoby niekoniecznie posiadające kompetencje w samodzielnej obsłudze komputera lub osoby mierzące się z trudnościami natury komunikacyjnej – spotkania z tymi grupami odbyły się w specjalnym trybie. Kluczową rolę odegrały w nich pracowniczki wspomnianych instytucji, które pomogły w technicznej obsłudze spotkań oraz, kiedy było to potrzebne, pośredniczyły w komunikacji z ich uczestnikami i uczestniczkami.

Wnioski wypracowane na spotkaniach konsultacyjnych zostały uwzględnione w treści niniejszego raportu; załączono do niego szczegółowe sprawozdanie z konsultacji.

4. Rodzina

4.1. Polityka prorodzinna

W oczach łapan i łapanek prorodzinność Gminy łączy się przede wszystkim z 2 aspektami jej funkcjonowania – ofertą dziennych instytucji opiekuńczych dla dzieci oraz perspektywami zawodowymi i ekonomicznymi dla rodziców (lub młodych par, które niebawem mogą rodzicami zostać czy też rozważają rodzicielstwo).

4.1.1. Perspektywy zawodowe i ekonomiczne młodych par i rodziców małych dzieci

34,3% respondentów ankiety stwierdziło, że na brak chęci posiadania dzieci wśród mieszkańców gminy łapy wpływa bezrobocie lub brak perspektyw zawodowych. Jeśli zsumować wszystkie odpowiedzi dotyczące czynników ekonomicznych, będzie to 80,6% ankietowanych. Oprócz perspektyw zawodowych mamy w tej grupie czynników „chęć emigracji do większego miasta, aby tam założyć rodzinę” (20,4%), „sytuację na rynku mieszkań w gminie” (17,6%) i „koszty wychowania dzieci” (8,3%).

Jedna z odpowiedzi na pytanie otwarte zasugerowała ważną zależność – ilość i jakość placówek i usług skierowanych bezpośrednio do dzieci może nie wystarczyć jako polityka prorodzinna

Gminy, jeżeli nie będzie miejsc pracy dla rodziców (lub dopiero potencjalnych rodziców) tych dzieci (więcej informacji o sytuacji na rynku pracy w gminie w 5.2.).

4.1.2. Dostępność żłobków i przedszkoli

Sama **opieka w lokalnych żłobkach i przedszkolach nie budzi zastrzeżeń**: żadne badanie przeprowadzone przez Swarmcheck nie wychwytiło skarg, a uczestniczki jednego z wywiadów fokusowych wprost bardzo chwaliły jakość przedszkoli. Problematyczna jest jednak:

1. niewystarczająca dostępność miejsc, zwłaszcza bezpłatnych, w tych placówkach;
2. dostępność w sensie możliwości sprawnego dotarcia dwukrotnie każdego dnia.

Ad (1). Gdyby skupić się wyłącznie na informacjach pozyskanych w czasie wywiadów fokusowych, nie dałoby się domyślić, że **niedobór miejsc w przedszkolach i żłobkach jest jedną z najważniejszych przeszkód w osiągnięciu prawdziwie prorodzinnego charakteru Gminy Łapy**. Badacze dowiedzieli się z tychże wywiadów, że Przedszkole nr 1 daje radę obsłużyć swoją część miasta, a Przedszkole nr 2 też sobie radzi, nadrabiając nieco oddziałem w Daniłowie Dużym. Tymczasem w wynikach ankiety skierowanej do ogółu lokalnej populacji czytamy, że 2. co do ważności czynnikiem (wskazany przez 25,9% ankietowanych przy ograniczeniu możliwości wyboru do 2 odpowiedzi z 8) warunkującym niechęć łapan i łapanek do posiadania dzieci jest „brak lub wady systemu placówek dla małych dzieci (żłobków, przedszkoli, klubów malucha)”. Także w ankiecie aż 40 % respondentów stwierdziło, że to **zwiększenie bazy placówek opiekuńczo-wychowawczych (żłobków, przedszkoli, klubów dziecięcych) wydatnie poprawiłoby sytuację rodzin z dziećmi w lokalnej społeczności**. Nawet w pytaniu otwartym dającym miejsce na komentarze o jakości usług dla rodzin z dziećmi i propozycje ich udoskonalenia kilkanaście osób postanowiło napisać ponownie o konieczności zwiększenia liczby miejsc w żłobkach i przedszkolach, mimo że wcześniej była już taka opcja w pytaniu zamkniętym – znaczy to, że chcą to podkreślić, chcą, aby ten głos dotarł do decydentów.

REKOMENDACJA Niezgodność między informacjami o przedszkolach otrzymanych w czasie wywiadu fokusowego (gdzie respondentami było kilka osób z kręgu edukacji) a danymi z kwestionariusza należy wyjaśnić. Trzeba w toku dalszych konsultacji uzgodnić odczucia osób reprezentujących obszar edukacyjno-wychowawczy z doświadczeniami rodzin, porównać liczby, tj. potrzeby z możliwościami. Oferta usług społecznych w danej okolicy jest sprzężona z wizją jej władarzy na temat dominującego charakteru miejscowości i roli jaką pełnią w szerszym układzie regionalnym, a także z idącą za tą wizją ogólną strukturą demograficzną. Inwestycja w jak największą liczbę bezpłatnych godzin w żłobkach i przedszkolach jest wskazana nie tylko po to, aby pomóc harmonizować strukturę demograficzną Łap i okolic, lecz również po to, by dać kobietom możliwość ekonomicznego odciążenia własnych rodzin. Nie jest to bez znaczenia dla gminy Łapy, ponieważ niezamówność i nieoptymalna struktura zatrudnienia były sygnalizowane w innych miejscach badań.

Nie wiadomo, jak szerokim oglądem systemowym dysponują respondenci i respondentki ankiety, jednak pojawiła się w niej znacząca wypowiedź zgodna z kierunkiem powyższej rekomendacji: „[Trzeba] [d]oceniać to, że młode kobiety chcą po urodzeniu podejmować zatrudnienie, nie utrudniać powrotu do pracy, zmienić postrzeganie młodych matek”.

Ad (2). Respondenci jednego z wywiadów fokusowych zaoferowali wgląd w to, co mogą oznaczać dla łapanek i łapan owe „wady systemu placówek dla małych dzieci”, oprócz samej liczby miejsc. Mianowicie zasygnalizowano **problem z mobilnością/odległościami w przestrzeni, jeśli chodzi o żłobki i przedszkola**. Oznacza to niedostosowanie do odległości od mieszkań i miejsc pracy rodziców (lub ewentualnie dziadków czy innych opiekunów) oraz liczby samochodów i kierowców w rodzinach. Warto przy tym zaznaczyć, że dziadkowie czy starsze rodzeństwo nie zawsze są kierowcami.

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW W trakcie wywiadów fokusowych pojawił się pomysł wprowadzenia w gminie busików przedszkolnych. Uznano, że szczególnie pożyteczne byłyby dla przedszkolaków uczęszczających do oddziału w Daniłowie Dużym. Pomysł ten został jednak skrytykowany przez uczestników panelu ekspertów. Stwierdzono, że proces odwożenia dzieci do szkoły ma potencjał wychowawczy, gdyż często jest jedynym w ciągu dnia czasem, który rodzice mogą spędzić z dziećmi na spokojnej rozmowie i wzmacnianie relacji z dzieckiem. Nie jest oczywiste przy tym, czy rodzice, którzy mają taką możliwość, wykorzystują tę sposobność w pełni. Elementem aktywizowania zachowań prospołecznych mogłoby być więc zwracanie uwagi na potencjał tych interakcji przy okazji działań skierowanych do tej grupy.

Więcej pomysłów dotyczących transportu na terenie gminy znajduje się w sekcji 8.2.2.

4.1.3. Inne aspekty polityki prorodzinnej

Istotnymi dla mieszkank i mieszkańców gminy Łapy tematami związanymi z polityką prorodzinną były również:

1. przestrzenie wspólne,
2. zajęcia dodatkowe,
3. wsparcie rodzin w newralgicznych momentach ich życia.

Ad (1). **Ilość i charakter przestrzeni wspólnych w gminie Łapy (np. parków i skwerów czy świetlic) jednoznacznie łączona jest przez mieszkańców nie tylko z rekreacją i kulturą, ale również z jakością życia rodzinnego.**

Uczestniczki badania fokusowego chwaliły wykorzystanie funduszy sołectkich na outdoorowe place zabaw i siłownie. Temat ten silnie zaznacza się w świadomości mieszkańców prawdopodobnie dlatego, że – jak wynika z ankiety – nieco więcej respondentek i respondentów jest niezadowolonych (41,5%) niż zadowolonych (34%) z placów zabaw na terenie gminy Łapy. Dostępność placów zabaw, przestrzeni zielonych/parkowych oraz ewentualnie świetlic czy klubów, w których można by spędzać czas po szkole, została też wskazana przez kilkoro respondentów w pytaniu otwartym jako obszar wymagający poprawy w kontekście polityki prorodzinnej. Wiąże się to z szerszym zapotrzebowaniem na zieleń miejską, o którym wspominamy też w innych miejscach raportu, zwłaszcza w sekcji dotyczącej ochrony środowiska.

Uczestnicy konsultacji społecznych jednoznacznie uznali, że Łapy charakteryzują się walorami przyrodniczymi i jest to wielki zasób. Gmina powinna wykorzystać fakt, że znajduje się w niej część Narwiańskiego Parku Narodowego, dzięki czemu przejeżdża przez nią wielu turystów. Jednakże problemem jest, że **w Łapach brakuje wyznaczonych miejsc, gdzie można się zatrzymać na trasie – ławek, zadaszeń, stojaków na rowery. Jest to problem zarówno dla**

mieszkańców jak i turystów. Uczestnicy konsultacji społecznych bardzo entuzjastycznie zareagowali na pomysł stworzenia parku na „Sosence”. Miejsce to już teraz jest bardzo popularne wśród mieszkańców, ale brakuje tam podstawowej infrastruktury – ławek, ścieżek, koszy na śmieci czy miejsc na grilla (więcej na ten temat w sekcji 6.2.1.a.).

Ad (2). Również trochę więcej osób jest niezadowolonych (35,4%) niż zadowolonych (30,2%) ze świetlic i zajęć dodatkowych dla dzieci w gminie Łapy. **Brak zorganizowanych form spędzania czasu wolnego był najczęściej wskazywaną w ankiecie opcją w odpowiedzi na pytanie o najpoważniejsze problemy dzieci i młodzieży na terenie gminy – zazaczyła ją blisko połowa respondentów.** Szerszą ofertę spędzania czasu wolnego dla rodzin z dziećmi jako sposób na poprawę sytuacji łapskich rodzin poparło 39,1% ankietowanych. Część odpowiedzi na pytanie otwarte ankiety również sugerowała zapotrzebowanie na zajęcia dodatkowe (zarówno po prostu pozalekcyjne, jak i odciążeniowe/wytchnieniowe, wyrównawcze, terapeutyczne). Z drugiej zaś strony uczestnicy konsultacji społecznych, jakimi byli absolwenci szkół ponadpodstawowych, zauważyli też, że większość zajęć dodatkowych organizowanych na terenie gminy skierowanych jest albo do małych dzieci, albo do seniorów. Stwierdzili, że przydałaby się szersza oferta dostosowana do potrzeb osób w wieku licealnym.

Z uwagi na ponadobszarowy charakter zagadnienia zajęć dodatkowych dla młodzieży – jest ono ściśle związane z zagadnieniami aktywności obywatelskiej, kultury i sportu – zdecydowano o poświęceniu mu osobnej sekcji raportu (zob. 7.5.).

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Warto byłoby uruchomić zajęcia zorganizowane, gdzie uczyć się czegoś lub robić coś razem mogłyby całe rodziny lub pary rodzic-dziecko. Nie musiałyby być to zajęcia całkowicie bezpłatne, wystarczyłoby częściowe dofinansowanie, żeby ostateczna cena dla indywidualnego uczestnika była umiarkowana.

Ad (3). Respondentki i respondenci ankiety zwrócili uwagę, że potrzebne jest wsparcie, które wykraczałoby poza obszar polityki prorodzinnej czy pomocy społecznej dla rodzin szczególnie potrzebujących. **Potrzebne są działania mające na celu wsparcie rodzin w okresowym kryzysie związanym np. ze zmianą fazy rozwoju rodziny (np. narodziny dziecka).** Każda rodzina, nawet wysokofunkcjonująca, ma newralgiczne momenty, w których potrzebuje wsparcia.

Zdaniem osób, które zdecydowały się zostawić swoje sugestie w odpowiedzi na pytanie otwarte o to, jakie działania w największej mierze poprawiłyby sytuację rodzin z dziećmi w lokalnej społeczności, **potrzebne jest wsparcie w kluczowych momentach życia rodziny – szczególnie na starcie życia rodzinnego, dla ludzi młodych, którzy stawiają pierwsze kroki jako rodzice.**

Wskazywano również konieczność czujności systemu usług społecznych w szczególnie trudnych momentach, których każda rodzina doświadcza, kiedy istnieje ryzyko obniżenia poziomu funkcjonowania rodziny. Wymieniano tutaj zwłaszcza **potrzeby rodzin wielodzietnych, rodziców samotnych oraz rodziców dzieci niepełnosprawnych.** Proponowano w tym kontekście większą dostępność mieszkań komunalnych, mieszkań chronionych i pomocy w utrzymaniu mieszkania. Jednocześnie trzeba zauważyć, że od 44% do 55% ankietowanych nie ma zdania na temat jakości wsparcia Gminy dla młodych rodziców, samotnych rodziców i rodzin wielodzietnych czy też na temat edukacji dzieci i młodzieży ze szczególnymi potrzebami. Trzeba więc przyjąć, że ogólna świadomość w tym zakresie nie jest wysoka.

Zgodnie z własną wiedzą proszę ocenić ilość i jakość wskazanych usług w gminie Łapy.

99 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	zupełnie mnie nie zadowala	raczej mnie nie zadowala	nie mam zdania	raczej mnie zadowala	całkowicie mnie zadowala
Edukacja dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami (dysleksja, opóźnienia rozwojowe, autyzm, ADHD itp.)	10.8%	23.7%	48.4%	15.1%	2.2%
Wsparcie gminy dla rodzin wielodzietnych	9.7%	22.6%	44.1%	21.5%	2.2%
Wsparcie gminy dla młodych rodziców	17%	22.3%	47.9%	11.7%	1.1%
Wsparcie gminy dla samotnych rodziców	15.1%	18.3%	54.8%	8.6%	3.2%

Warto przy tej okazji dodać, że przynajmniej część społeczności lokalnej dostrzega trudną rolę systemu opieki społecznej we współpracy z rodzinami i sugeruje poszukiwanie sposobów odciążenia (optymalizacji pracy) MOPS oraz poprawy efektywności komunikacji z obywatelami. Więcej informacji na ten temat znajduje się w sekcji 8.1.1.

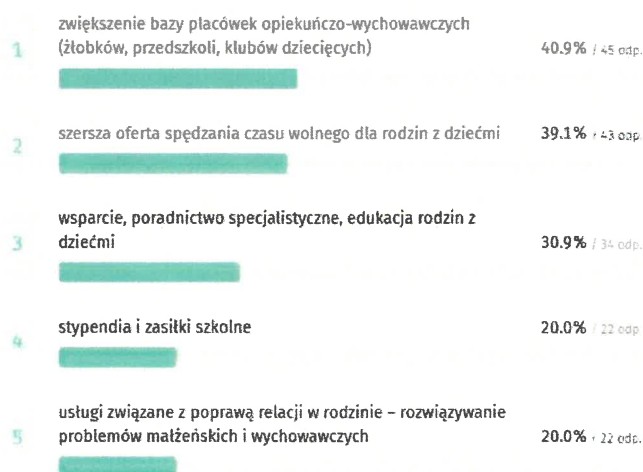
4.2. Wsparcie rodzin

Na podstawie informacji, jakie uzyskano od mieszkańców Łap, można stwierdzić, że łapskie rodziny potrzebują wsparcia na wielu płaszczyznach: ekonomicznej, instytucjonalnej (dostęp do żłobków, przedszkoli) czy psychologicznej. Przeprowadzona ankieta pokazała, że młodzi, którzy rozważają chęć założenia rodziny, także mierzą się z licznymi wątpliwościami, związanymi z brakiem możliwości zawodowych czy niewystarczającym wsparciem systemowym.

Poniżej znajdują się odpowiedzi na pytanie „Jakie działania w największej mierze poprawiłyby Pana/Pani zdaniem sytuację rodzin z dziećmi w lokalnej społeczności?”.

Jakie działania w największej mierze poprawiłyby Pana/Pani zdaniem sytuację rodzin z dziećmi w lokalnej społeczności?

110 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Jak widać najczęściej wybierane odpowiedzi dotyczą wątków, które podjęto już wyżej – dostępności miejsc w żłobkach i przedszkolach oraz poszerzenia oferty spędzania wolnego czasu

dla rodzin. 3. najczęściej wybierana opcja dotyczy wsparcia specjalistycznego dla rodzin z dziećmi.

Uczniowie i rodzice mogą korzystać z pomocy, jaką oferuje Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Łapach. Poradnia działa obecnie bez ograniczeń, zgodnie z wewnętrznymi procedurami funkcjonowania w stanie epidemii COVID-19. Udzielanie bezpośredniego wsparcia przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną polega m.in. na prowadzeniu terapii dzieci i młodzieży oraz ich rodzin. Placówka wspiera także rodziców w rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży oraz w rozwiązywaniu problemów edukacyjnych i wychowawczych. **Usługi świadczone przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną są, według ocen respondentów, świadczone na wysokim poziomie.** Szczególnie chwali się pomoc w integracji dzieci, które w momencie rozpoczynania nauki nie są dobrze przystosowane do życia społecznego.

REKOMENDACJA Potrzebne jest maksimum wsparcia dla Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Zapotrzebowanie na konsultacje jest duże, choć wiele osób obawia się, że będą szykanowani z powodu korzystania z tego typu pomocy. Jako że zgłaszano wątpliwości dotyczące kompetencji aktualnej kadry Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w kwestii spektrum autyzmu i zaburzeń behawioralnych, **z jednej strony rekomenduje się przeznaczyć większe fundusze na specjalistyczne szkolenia dla kadry Poradni, z drugiej zaś usprawnić system dzielenia się wiedzą specjalistyczną w postaci szkoleń wewnętrznych z technik czy wiedzy.** Ta ostatnia rekomendacja została zaproponowana na panelu eksperckim i wydaje się pomocnym rozwiązaniem.

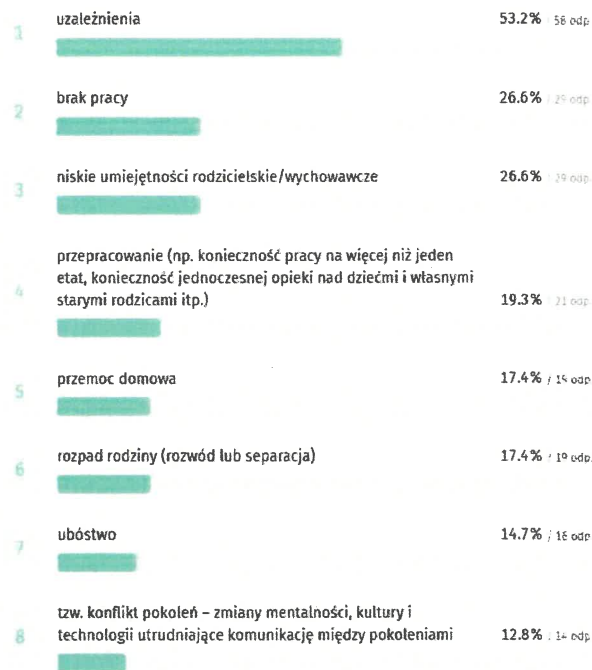
REKOMENDACJA Należy zwiększyć liczbę miejsc w żłobkach i przedszkolach. Szczególnie warto zwrócić uwagę na potrzebę stworzenia przedszkola dla dzieci z opóźnieniami rozwojowymi, autyzmem, ADHD.

Warto zwrócić uwagę na **niepokojące przekonania o opiece społecznej** (pochodzące z ankiety), **zdradzające stereotypy, stygmatyzację i nieświadomość tego, jak działa system wsparcia rodzin.** W wypowiedziach ankietowanych czytamy, iż system wymaga zmiany, która miałaby na celu weryfikację rodzin, które faktycznie wymagają wsparcia. Szczególna krytyka dotyczy świadczeń z tytułu 500+, które zdaniem wielu ankietowanych wspierają zjawisko wyuczzonej bezradności w rodzinach, w których jest ono wielopokoleniowe. Słowa krytyki dotyczą także wspomnianego już deficytu miejsc w żłobkach i przedszkolach. Zdaniem ankietowanych pierwszeństwo w dostępie do tych placówek mają rodziny wielodzietne, w których matka nie pracuje zawodowo.

Poniżej zaprezentowano wszystkie odpowiedzi na pytanie „Jakie są Pana/Pani zdaniem główne przyczyny bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego?”, które wybrało co najmniej 10% respondentów ankiety.

Jakie są Pana/Pani zdaniem główne przyczyny bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego?

109 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Jak widać problem uzależnień dominuje w krajobrazie czynników szkodzących rodzinie w Łapach, sprawiających, że rodzice nie są w stanie właściwie wypełniać swoich ról. Ponad połowa respondentów wskazała problem uzależnień (53.2%) jako główny powód bezradności rodziców w sprawach wychowawczych. Niemniej, dla właściwego zrozumienia tego zjawiska społecznego, grupę, której problem dotyczy, należałoby zbadać pod kątem przyczyn uzależnień. **Przemoc domowa** (17,4%) może być powiązana z uzależnieniami, mimo iż teoretycznie w codziennych rozmowach często jest zjawiskiem utożsamianym z absolutnie skrajnym marginesem zjawisk społecznych (więcej informacji i szczegółowe rekomendacje w sekcji 5.1.3.).

Współgra to z odpowiedzią na pytanie o występowanie przemocy domowej w gminie, zadane w sondażu dla młodzieży. **Aż 30% osób odpowiedziało, że zna osobiście taką łapską rodzinę, w której występuje przemoc.** Zjawisko wymagałoby dodatkowego zbadania, ponieważ przemoc domowa nie była wskazywana zbyt często w odpowiedziach na pytanie o najpoważniejsze problemy dzieci i młodzieży w gminie Łapy. Być może stoi za tym silne (i błędne) przekonanie, że dzieci i młodzież są mało świadome lub mało zainteresowane dynamiką relacji między rodzicami, albo że jest to coś, co i tak zostawią za sobą, opuszczając dom rodzinny, w przeciwieństwie do – częściej wskazywanych – uzależnień czy porażek edukacyjnych. Przyczynkiem do dalszej refleksji nad przemocą jest też fakt, że kryzys zdrowia psychicznego jest 4. najpopularniejszą odpowiedzią na pytanie o najpoważniejsze problemy dzieci i młodzieży (19% ankietowanych). Jak wiadomo, bycie ofiarą przemocy najczęściej zostawia ślad na zdrowiu psychicznym. Jednocześnie sytuacje przemocowe przeważnie rozgrywają się w ukryciu i mogą być rzadziej zauważane (i rzadziej sygnalizowane, chociażby drogą takiej ankiety) niż zaburzenia psychiczne, które dają symptomy.

Nie znaczy to, że koniecznie trzeba podejrzewać, iż przemoc odpowiada za jakiś znaczny odsetek problemów ze zdrowiem psychicznym dzieci i młodzieży w gminie Łapy – raczej że należy badać przyczyny, uwzględniać taką możliwość i starać się podnosić świadomość społeczną na poziomie lokalnym zgodnie z taką pogłębioną analizą.

REKOMENDACJA Należy zbadać, w jaki sposób stan relacji rodzinnych postrzega obecne pokolenie rodziców, a jak pokolenie dzieci. „Brak wsparcia i kontroli rodziców” oraz „brak pozytywnych wzorców i autorytetów” na 2. i 3. miejscu problemów dzieci i młodzieży widzianych oczami dorosłych nie współgra z wynikami sondażu dla młodzieży, w którym wizerunek rodziny jest raczej pozytywny, a duża część młodzieży deklaruje, że rozmawia z rodziną nawet o trudnych sprawach. **Należy rozważyć podjęcie działań mających na celu zwiększenie aktywności integrującej pokolenia, np. warsztatów z komunikacji.**

REKOMENDACJA Warto skupić się na wypracowaniu **konkretnych propozycji wzmocnienia pomocy dla ofiar przemocy domowej oraz podjąć działania mające na celu profilaktykę uzależnień** (ponieważ problem uzależnień często idzie w parze z przemocą). Edukowanie społeczeństwa w zakresie tego, czym są przemocowe relacje, jakie prawa przysługują ofiarom, jak wyjść z toksycznego układu czy jak należy się zabezpieczać przed niesamodzielnością ekonomiczną może być niezwykle pomocne. Niemal każdy może stać się elementem przemocowego układu partnerskiego lub rodzinnego, lub osobą współuzależnioną. Rozwój świadomości w tym zakresie jest sprawą podstawową.

4.3. System pieczy zastępczej

Na terenie powiatu białostockiego istnieją 3 placówki opiekuńczo-wychowawcze:

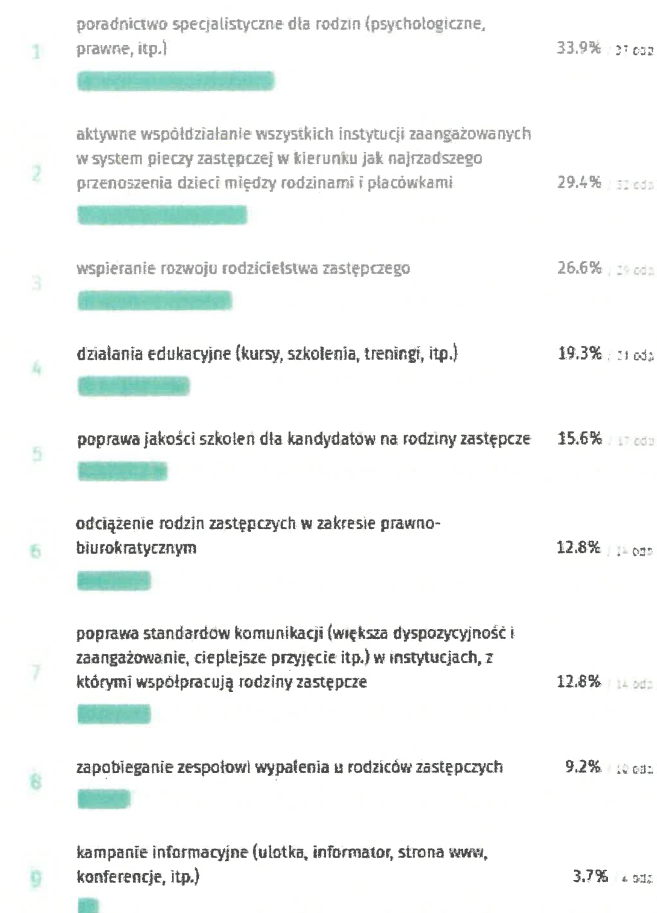
- Dom Dziecka w Krasnem,
- Pogotowie Opiekuńcze OPOKA Wasików,
- Regionalna Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Ignatkach.

Obecnie w Domu Dziecka rokrocznie przebywa 13–14 dzieci. W Pogotowiu, jako jednostce pomocy doraźnej, przebywa 1–3 dzieci. W Regionalnej Placówce Opiekuńczo-Wychowawczej, która działa dopiero od 2020 roku, przebywało jedno dziecko. Poza tym na terenie gminy funkcjonują rodziny zastępcze, w których obecnie przebywa 8 dzieci, zaś 2 wychowanków rodzin zastępczych jest w programach usamodzielniania.

Mieszkańcy Łap zostali zapytani w ankiecie o to, jakie formy wsparcia dla rodzin zastępczych byłyby najbardziej pomocne. Wyniki zostały przedstawione poniżej:

Jakie formy pomocy dla rodzin zastępczych są Pana/Pani zdaniem najskuteczniejsze?

109 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Zdaniem mieszkańców rodzinom zastępczym najbardziej **potrzeba wsparcia specjalistycznego w postaci konsultacji psychologicznych oraz prawnych** (33,9% ankietowanych). Istotne jest także aktywne współdziałanie wszystkich instytucji zaangażowanych w system pieczy zastępczej w kierunku jak najrzadszego przenoszenia dzieci między rodzinami i placówkami (29,1% respondentów) oraz wspieranie rodzicielstwa zastępczego poprzez kursy, szkolenia, treningi (26,6% respondentów). Odpowiedzi związane z szeroko rozumianą edukacją, przygotowaniem i rozwojem rodziców zastępczych łącznie wskazało niemal 60% respondentów.

REKOMENDACJA Bardzo ważne dla rodzin zastępczych jest odpowiednie wsparcie psychologiczne i wychowawcze. Osoby decydujące się na rodzicielstwo zastępcze, ze względu na duży poziom obciążenia obowiązkami opiekuńczo-wychowawczymi, powinny mieć zagwarantowany dostęp do psychologa lub pedagoga, np. w ramach usług Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Takie konsultacje wpisują się także w zakres działań, które należy podejmować, aby zapobiegać wypaleniu zawodowemu rodzin zastępczych. Potrzeba wsparcia w tym zakresie jest lekceważona, a ryzyko zmęczenia i znużenia w przypadku osób, które podjęły się takich działań, jest bardzo realne.

REKOMENDACJA Niezwykle ważna jest także dobra komunikacja między instytucjami. W tym zakresie potrzebna jest **poprawa standardów komunikacji (większa dyspozycyjność i zaangażowanie, cieplejsze przyjęcie) w instytucjach, z którymi współpracują rodziny zastępcze**. Opiekunowie na co dzień borykają się z różnymi problemami wychowawczymi czy finansowymi. Takie wsparcie i dobra wola urzędników byłyby bardzo pomocne dla osób, których działania wykraczają poza ramy i standardy pracy zawodowej. Więcej na temat problemów natury komunikacyjnej w rozdziale 8.

Istotną kwestią jest także **wsparcie wychowanków w zakresie zdobycia mieszkania po wyjściu z rodziny zastępczej**. Wątek ten został opisany szerzej w sekcji 5.3.1.

Rezultaty panelu ekspertów oraz odpowiedzi z ankiety wskazują, że w kontekście pomocy rodzinom zastępczym potrzebna jest **sprawna współpraca pomiędzy MOPS-em a Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną**. MOPS ma najwięcej kontaktu z rodzinami zastępczymi i adopcyjnymi, a to one potrzebują często bezzwłocznego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Warto podkreślić, że według respondentów oraz ekspertów Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Łapach ma dobre narzędzia, aby pomagać rodzinom zastępczym, natomiast braki kadrowe mogą okazać się przeszkodą w realizacji wystarczającego wsparcia dla osób, które zdecydowały się na rodzicielstwo zastępcze.

5. System wsparcia społecznego

5.1. Pomoc społeczna

5.1.1. System pomocy społecznej w Łapach

System pomocy społecznej w Gminie Łapy składa się z następujących usług i instytucji:

1. usługi opiekuńcze,
2. usługa wsparcia przez asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej,
3. specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
4. usługa wsparcia przez pracowników socjalnych,
5. Dzienny Dom SENIOR+,
6. Świetlica socjoterapeutyczna,
7. Środowiskowy Dom Samopomocy,
8. Klub Integracji Społecznej „Sukces w działaniu”,
9. Centrum Integracji Społecznej „Przystań”.

Wahania liczby osób korzystających z tych usług i instytucji na przestrzeni ostatnich 5 lat były niewielkie. Istotne zmiany widać jedynie w liczbie osób korzystających z pomocy pracownika socjalnego. W 2020 r. osób tych było o 30% mniej niż w roku 2015 (spadek z 1 288 do 907)².

² Więcej informacji znaleźć można w analizie danych zastanych dołączonej do niniejszego raportu.

5.1.2. Ocena systemu pomocy społecznej w Łapach

System pomocy społecznej w Łapach był bardzo pozytywnie oceniany przez mieszkańców w trakcie badań jakościowych. Za szczególnie wartościowy uznano fakt, że **mieszkańcy samodzielnie, oddolnie angażują się w pomoc wzajemną**. Jak stwierdziła jedna z uczestniczek wywiadów fokusowych, „Zanim jakaś sprawa trafi w ogóle do MOPS-u, społeczność stara się we własnym zakresie rozwiązać pojawiające się problemy. Jeśli ktoś mieszka w fatalnych warunkach, a jest zima, prośba o pomoc kierowana jest najpierw do OSP, Koło Gospodyń, Sołtysów”.

Doceniono także działalność konkretnych instytucji. Zauważono, że „dzięki Środowiskowemu Domowi Samopomocy gmina Łapy wyróżnia się na tle innych gmin, w których dorośli niepełnosprawni nie są zaopiekowani” (więcej o ŚDS w sekcji 6.1.2.). W pozytywnym świetle opisywano też działalność MOPS-u. Jak stwierdziła jedna z uczestniczek wywiadów fokusowych, „aby uzyskać dla kogoś indywidualną pomoc, np. gdy ktoś starszy potrzebuje pomocy na zimę, nieraz wystarczy jeden telefon do MOPS-u”. Podkreślono również fakt, że pracownicy społeczni mają przydzielone konkretne rejony, dzięki czemu instytucje publiczne, takie jak szkoła, wiedzą z kim konkretnie się kontaktować w sprawie ludzi w potrzebie.

Nieco inny obraz wyłania się z rezultatów ankiety. W jednym z pytań otwartych respondenci zostali poproszeni o wyrażenie swoich opinii dotyczących funkcjonowania gminnych instytucji działających w zakresie pomocy społecznej. Część z ich wypowiedzi warto zacytować w całości:

1. „Proszę o lepsze wsparcie seniorów, dotyczy to MOPS-u”;
2. „Prosimy o kontakt z panią dyrektorem MOPS-u. Dlaczego płacimy za Dom Seniora, [skoro] nie chodziliśmy dwa miesiące. Proszę podać widetki płac. Dlaczego wliczają nam opiekuńcze do zapłaty?”;
3. „Klub Seniora – niewystarczająca liczba miejsc. MOPS – brak informacji o korzystaniu z zasiłków, jakie się należą. To ogólna tajemnica MOPS-u”;
4. „Brak empatii niektórych pracowników MOPS-u. Traktowanie petentów jako osób «gorszych», niedoedukowanych, wrzucanie na starcie petentów do jednego worka, niezależnie od tego, jaką sprawę przyszli załatwić”;
5. „W Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej pracownicy traktują beneficjentów z pogardą”;
6. „Wymienione instytucje muszą wyjść do ludzi[,] a nie tylko budować pozory (...) Na uwagę zasługuje też kultura osobista i traktowanie tych, którzy tej pomocy potrzebują odpowiednio – to ludzie nad którymi trzeba się pochylić. Wymienione instytucje muszą zyskać zaufanie społeczne, muszą zmienić podejście do ludzi”.

Jak widać, powyższe wypowiedzi dzielą się na 2 kategorie. Punkty (1)–(3) dotyczą sytuacji seniorów w gminie oraz jakości wsparcia, jakiego udzielają im instytucje publiczne. (4)–(6) dotyczą problemów w komunikacji pomiędzy pracownikami instytucji publicznych a beneficjentami usług społecznych. Pierwsze z tych zagadnień podjęte jest w sekcji 6.1.2. Obydwa zagadnienia znajdują ponadto rozwinięcie w rozdziale 9.

5.1.3. Problem uzależnień

Z wyników ankiety oraz sondażu dla młodzieży wynika, że w opinii mieszkańców jednym z najpoważniejszych problemów, z jakimi mierzy się gmina Łapy, jest problem uzależnień. W większości pytań, w których respondenci mogli wskazać odpowiedź związaną z tym problemem, takie odpowiedzi przeważały lub były jednymi z najpopularniejszych.

- Niemal 45% respondentów ankiety wskazała uzależnienia jako jeden z najpoważniejszych problemów, przez które członkowie lokalnej społeczności popadają w ubóstwo. Była to najpopularniejsza odpowiedź, popularniejsza niż brak pracy.
- 31% respondentów ankiety uznało, że wsparcie w wyjściu z uzależnień i kryzysu zdrowia psychicznego byłyby jednym z najskuteczniejszych sposobów wsparcia dla osób bezdomnych w gminie Łapy. Była to 2. najpopularniejsza odpowiedź.
- Blisko 30% respondentów ankiety stwierdziło, że uzależnienia są jednym z najważniejszych powodów wykluczenia społecznego na terenie gminy Łapy. Była to najpopularniejsza odpowiedź.
- Nieco ponad 53% respondentów ankiety uznało uzależnienia za jedną z głównych przyczyn bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego. Była to najpopularniejsza odpowiedź.
- 25% respondentów ankiety wskazało leczenie uzależnień za jeden z najskuteczniejszych sposobów pomocy dla ofiar przemocy domowej w Gminie Łapy.
- 55,4% respondentów sondażu dla młodzieży wskazało alkoholizm jako jedną z trudności, które najczęściej spotykają rodziny w gminie Łapy. Była to najpopularniejsza odpowiedź. W tym samym pytaniu 18,5% respondentów wskazało na narkomanię.

Rezultaty te sugerują, że **problem uzależnień wykracza poza zakres poszczególnych obszarów usług społecznych określonych w UoRUS i jako taki nie jest możliwy do rozwiązania za pomocą nieskoordynowanych, punktowych działań – wymaga rozwiązania systemowego.** Za przyjęciem perspektywy systemowej przemawia również fakt – że poza wymiarem społecznym, niewątpliwie wymagającym profilaktyki i wsparcia instytucji publicznych – problem uzależnień ma wyraźne podłoże ekonomiczne. Na zadane w ankiecie pytanie o najważniejsze przyczyny występowania problemu uzależnień na terenie gminy Łapy 2 najczęściej wskazywane odpowiedzi to bezrobocie oraz utrata pracy³.

³ Więcej o problemie bezrobocia na terenie gminy Łapy w sekcji 5.2.

Jakie są Pana/Pani zdaniem najważniejsze przyczyny występowania problemu uzależnień na terenie Gminy Łapy?

110 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Respondenci ankiety zostali także zapytani o to, jakie działania powinny być przede wszystkim podejmowane na rzecz osób uzależnionych i ich rodzin w gminie Łapy.

Jakie działania powinny być przede wszystkim podejmowane na rzecz osób uzależnionych i ich rodzin w Gminie Łapy?

110 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Jak widać na powyższej ilustracji, wszystkie zaproponowane działania zostały uznane za mniej lub bardziej potrzebne. Żadna z opcji nie uzyskała wyraźnej przewagi nad innymi. Mogłoby się więc wydawać, że system realizujący te działania oraz uwzględniający przytoczone wcześniej

informacje o powiązaniu problemu uzależnień z problemem bezrobocia powinien być skuteczny. Należy jednak zauważyć, że funkcjonujący obecnie system pomocy społecznej – choć z pewnością nie w sposób pozbawiony wad – spełnia już te kryteria. W szkołach realizowane są zajęcia profilaktyczne, w gminie funkcjonuje klub AA, instytucje takie jak KIS, PUP czy Ośrodek Przedsiębiorczości podejmują rozmaite działania wspierające osoby bezrobotne etc. Co jest zatem źródłem problemu?⁴

Jak zauważyła jedna z uczestniczek wywiadów fokusowych, problem uzależnień budzi powszechną bezradność – każdy o nim wie, lecz mało kto wierzy, że da się go skutecznie rozwiązać. Już samo to przekonanie może być uznane za coś, co istotnie zmniejsza skuteczność wszelkich wysiłków podejmowanych przez gminę. **Problem uzależnień, a w szczególności problem alkoholizmu ze wszystkimi jego negatywnymi skutkami, jak np. przemoc w rodzinie, jest powszechnie uznawany za coś normalnego – tak było, tak jest, więc najwyraźniej tak też będzie.**

Ta sama osoba dopytywana o to, dlaczego obecne działania gminy są nieskuteczne, wskazała na fakt oczywisty, lecz kluczowy z perspektywy projektowania nowych rozwiązań – **programy i instytucje zajmujące się przeciwdziałaniem problemom uzależnień są niedofinansowane.** Co prawda funkcjonują, lecz w obliczu niskiego budżetu i braku wiary mieszkańców, nie prowadzą do realnej zmiany.

Z rozmów prowadzonych z mieszkańcami w ramach badań jakościowych wynika, że zajęcia profilaktyczne dla dzieci i młodzieży – wskazane w ankiecie jako najistotniejszy sposób przeciwdziałania uzależnieniom – odbywają się rzadko i nie w każdej szkole. Nie są to zajęcia przewidziane w programie kształcenia, w związku z czym wiążą się z kosztami, które muszą być pokrywane z budżetów konkretnych placówek, co nie zawsze jest możliwe. Funduszy wymagają także szkolenia związane z profilaktyką uzależnień przeznaczone dla nauczycieli.

Wskazywano ponadto, że **środki zapewniane przez Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, które powinny być jednym z głównych źródeł finansowania programów przeciwdziałania uzależnieniom, kierowane są wyłącznie do Świetlicy Socjoterapeutycznej.** Usługi tej instytucji – skądinąd bardzo dobrze ocenianej – nie są jednak dostępne dla wszystkich mieszkańców gminy.

REKOMENDACJA Z pewnością można by było wskazać więcej przykładów niewydolności obecnego systemu przeciwdziałania problemowi uzależnień spowodowanej brakiem odpowiednich funduszy. Zwiększenie budżetu programów i instytucji zorientowanych na przeciwdziałanie problemowi uzależnień, wydaje się więc być najlepszą rekomendacją w tym zakresie. Z uwagi na skalę i powagę tego problemu, które wyszły na jaw w wynikach badań, powinien być to priorytet dla reformy systemu pomocy społecznej w gminie Łapy. **Należy dokonać przeglądu i oceny wszystkich wysiłków obecnie podejmowanych w tym zakresie przez Gminę** (programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży, wsparcia dla klubów abstynenckich, dostępnej pomocy

⁴ Jasne jest, że problem uzależnień nie wynika ze specyfiki Gminy Łapy, lecz ma charakter ogólnopolski, a nawet ogólnopolski. W niniejszym raporcie jest on jednak rozważany wyłącznie w kontekście działań możliwych do podjęcia przez gminę.

Więcej na temat skali i specyfiki problemu uzależnień w Polsce przeczytać można m.in. na stronach Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (<http://www.parpa.pl/index.php/33-analazy-badania-raporty>) oraz Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii (<https://www.cinn.gov.pl/portal?id=1>).

psychologiczno-terapeutycznej, przeciwdziałania bezrobociu etc.) **oraz sformułować strategię ich uspołnienienia i dofinansowania. Warto również rozważyć realizację kampanii społecznej mającej na celu uświadamianie mieszkańców, że problem uzależnień i patologie z nim związane nie są zjawiskami normalnymi – że należy im przeciwdziałać i jest to możliwe.**

5.1.4. Punkt Poradnictwa Specjalistycznego

Jednym z projektów, które zgodnie ze wstępnymi planami mają być realizowane przez CUS w Łapach, jest Punkt Poradnictwa Specjalistycznego (zob. rozdział 1.). Miałyby to być instytucja oferująca poradnictwo psychologiczne i rodzinne dla osób i rodzin, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany przez nie dochód⁵.

W ankiecie respondenci i respondentki jednoznacznie uznali, że tego typu instytucja jest w gminie Łapy potrzebna (odpowiedzi „jest potrzebna” i „jest bardzo potrzebna” zaznaczyło łącznie 84,5% respondentów; odpowiedzi „jest niepotrzebna” lub „jest raczej niepotrzebna” zaznaczyło zaledwie 6,4% respondentów).

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW Respondenci ankiety mieli możliwość dodatkowego skomentowania projektu Punktu Poradnictwa Specjalistycznego. W swoich wypowiedziach chwalili pomysł, by Punkt był dostępny dla wszystkich mieszkańców, niezależnie od wieku czy posiadanego dochodu. Zgodnie z tak szeroko zakreślonym profilem działalności respondenci sugerowali również bardzo szeroki zakres usług, który Punkt mógłby potencjalnie oferować. Najczęściej pojawiały się sugestie, zgodnie z którymi:

- Punkt powinien oferować dedykowane wsparcie dla osób uzależnionych⁶;
- Punkt powinien oferować dedykowane wsparcie dla rodzin w kryzysie oraz dla osób doświadczających przemocy domowej;
- Punkt powinien oferować dedykowane wsparcie dla dzieci i młodzieży;
- działalność Punktu powinna przyczynić się do podniesienia jakości i dostępności wsparcia psychologicznego i psychiatrycznego w gminie, które – jak zauważono w innym miejscu ankiety – są obecnie niewystarczające (szczególnie w kontekście skali zapotrzebowania na tego typu wsparcie u dzieci i młodzieży; zob. 6.1.3.);
- poza wsparciem psychologicznym Punkt powinien oferować pomoc prawną dla osób w trudnej sytuacji materialnej.

Projekt Punktu Poradnictwa Specjalistycznego był również konsultowany z mieszkańcami gminy w ramach badań jakościowych. Ich uczestnicy uznali, że **kluczowym polem działalności Punktu, nie wymienionym w zapewnionym przez MOPS opisie, powinno być wsparcie dzieci i młodzieży w wymiarze dydaktycznym**. Argumentowano, że tego typu wsparcie jest szczególnie istotne ze względu na sytuację spowodowaną pandemią COVID-19:

⁵ Opracowano na podstawie dokumentu dostarczonego firmie Swarmcheck przez MOPS w Łapach pt. *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu rozwoju i integracji usług społecznych użyteczności publicznej (dostępnych na zasadzie powszechności) przy wykorzystaniu CUS jako nowej jednostki organizacyjnej, z uwzględnieniem możliwości zlecenia świadczenia usług społecznym lokalnym organizacjom wymienionym w art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.*

⁶ Sugestia ta wydaje się szczególnie istotna w kontekście powagi i skali problemu uzależnień opisanych w poprzedniej sekcji raportu (zob. 5.1.3.).

1. **przed pandemią nierówności edukacyjne między dziećmi z rodzin zamożnych i ubogich były wyrównywane przez szkołę**; aktualnie jest to jednak utrudnione lub wręcz niemożliwe;
2. w związku z koniecznością prowadzenia zajęć **w trybie zdalnym, poziom nauczania niektórych przedmiotów znacząco spadł**. Jeden z uczestników wywiadów fokusowych zwrócił uwagę, że przyswajalność matematyki w ramach lekcji online spadła o połowę⁷.

Uznano, że pomoc dydaktyczna jest potrzebna uczniom i uczennicom na wszystkich szczeblach edukacyjnych. Podkreślono także, że powinna być kierowana zarówno do uczniów i uczennic posiadających zaległości, jak i do tych wybitnie zdolnych.

Potrzebę wsparcia edukacyjnego powiązano również z opisanym wyżej problemem uzależnień (zob. 5.1.3.). Zwrócono uwagę, że **w domach, w których występuje np. problem alkoholizmu, nie ma warunków do efektywnej nauki**.

RYZYKA Uczestnicy badań jakościowych zwrócili także uwagę na 2 istotne ryzyka związane z projektem Punktu Poradnictwa Specjalistycznego, których należy być świadomym przy jego tworzeniu.

- Społeczność Gminy Łapy jest niewielka – ludzie znają się między sobą. Sytuacja ta może rodzić obawę, że korzystanie z usług Punktu Poradnictwa Specjalistycznego nie byłoby anonimowe, że sąsiedzi czy koledzy ze szkoły dowiedzieliby się w ten sposób o problemach rodziny, co mogłoby prowadzić do stygmatyzacji. Częściową odpowiedzią na ten problem powinno być **zapewnienie możliwie wysokich standardów zachowywania anonimowości**. Uczestnicy badań jakościowych zasugerowali również, że pożyteczne mogłoby być uruchomienie **telefonu zaufania** dla potrzebujących wsparcia dzieci i młodzieży.
- Założenie Punktu Poradnictwa Specjalistycznego w centrum łap sprawiłoby, że nie byłby odpowiednim wsparciem dla rodzin mających trudności mieszkających w innych ośrodkach Gminy. Podobnie jak w przypadku pierwszego ryzyka wartościowym środkiem zaradczym mogłoby być uruchomienie usług telefonicznych. Ryzyko to dotyczy jednak szerszego problemu nierównomiernego rozwoju gminy, któremu poświęcona jest osobna sekcja niniejszego raportu (zob. 8.2.).

REKOMENDACJA Opisane wyżej pomysły i sugestie mieszkańców wyrażają liczne potrzeby i oczekiwania, które dotyczą nie tylko funkcjonowania konkretnej instytucji, lecz szerzej – całego systemu usług społecznych w łapach. Z pewnością Punkt Poradnictwa Specjalistycznego nie będzie w stanie ich wszystkich zaspokoić – nie będzie w stanie oferować jednocześnie porad prawnych, wsparcia psychiatry, pomocy edukacyjnej, wsparcia rodzin w kryzysie oraz pomocy dla osób uzależnionych. **Należy więc zaprojektować rozwiązania w taki sposób, aby te potrzeby i oczekiwania mogły być spełniane przez szerszą sieć instytucji działających w zakresie usług społecznych, w tym innych instytucji, które mają dopiero powstać, jak np. Inspiratorium Aktywności Społecznej.**

⁷ Nie udało się znaleźć danych, na które powoływał się wspomniany uczestnik. Dostępne są jednak opracowania naukowe potwierdzające negatywny wpływ pandemii koronawirusa na cały sektor edukacji, np. w: Onyema, E. M., Eucheria, N. C., Obafemi, F. A., Sen, S., Atonye, F. G., Sharma, A., & Alsayed, A. O (2020). Impact of Coronavirus pandemic on education. Journal of Education and Practice, 11(13), 108-121:
https://genbase.iiep.unesco.org/workspace/applis/epidoc/fichiers/EPIDOC/38698_52821_56584_1_PB.pdf

5.2. Przeciwdziałanie bezrobociu oraz reintegracja zawodowa i społeczna

5.2.1 Ocena gminnej polityki w zakresie zwalczania bezrobocia

Z rezultatów ankiety wynika, że – podobnie jak w przypadku uzależnień – bezrobocie jest jednym z najpoważniejszych problemów, z jakimi mierzy się społeczność gminy Łapy. Tak samo jak problem uzależnień jest on jednocześnie problemem ponadobszarowym – wykracza poza zakres poszczególnych obszarów usług społecznych określonych w UoRUS. **W większości pytań, w których respondenci mogli wskazać odpowiedź związaną z bezrobociem lub trudnościami na rynku pracy, takie odpowiedzi były jednymi z najpopularniejszych.**

- Brak pracy został wskazany przez niemal 43% respondentów ankiety jako jeden z najpoważniejszych problemów, przez które członkowie lokalnej społeczności popadają w ubóstwo. Była to 2. najpopularniejsza odpowiedź, zaraz po uzależnieniach.
- Brak pracy został uznany przez 26,6% respondentów ankiety za jedną z głównych przyczyn bezradności rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego. Była to 2. najpopularniejsza odpowiedź, zaraz po uzależnieniach.
- 33,3% respondentów ankiety uznało brak odpowiednich ofert pracy za jeden z najbardziej dotkliwych problemów społecznych, z którymi borykają się osoby z niepełnosprawnościami w gminie Łapy. Była to 2. najpopularniejsza odpowiedź.
- Jak wspomniano już w poprzedniej sekcji raportu, 42,7% respondentów ankiety wskazało bezrobocie jako jedną z najważniejszych przyczyn występowania problemu uzależnień na terenie gminy Łapy.
- Pomoc w finansowym uniezależnieniu się od przemocowego partnera lub rodzica (np. w znalezieniu pracy) została uznana za jeden z najskuteczniejszych sposobów pomocy dla ofiar przemocy domowej w gminie Łapy przez niemal 26% respondentów ankiety. Była to 3. najpopularniejsza odpowiedź.
- Blisko 51% respondentów ankiety uznało wsparcie w znalezieniu pracy za jeden z najskuteczniejszych sposobów wsparcia dla osób bezdomnych w gminie Łapy. Była to najpopularniejsza odpowiedź.
- 22,7% respondentów ankiety uznało bezrobocie za jeden z najważniejszych powodów wykluczenia społecznego na terenie gminy Łapy. Była to 2. najpopularniejsza odpowiedź, zaraz po uzależnieniach.
- 25,7% respondentów ankiety wskazało pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie (zapomogę, zasiłek lub narzędzia pracy dla osób, które potrzebują finansowo „stać na własnych nogach”) jako jeden z pakietów usług pomocy społecznej, który najbardziej przyczyni się do poprawy funkcjonowania rodzin/osób przeżywających trudności na terenie gminy Łapy.

Skala i powaga problemu bezrobocia na terenie gminy znajduje częściowe potwierdzenie w danych statystycznych. Z jednej strony zauważalne są pewne pozytywne sygnały. Jak widać w poniższej tabeli, na przestrzeni ostatnich 5 lat liczba osób bezrobotnych, liczba osób długotrwale

bezrobotnych oraz procentowy udział osób długotrwale bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym konsekwentnie maleją.

Przeciwdziałanie bezrobociu	Wskaźnik [jednostka]	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Źródło
Zarejestrowane osoby bezrobotne	Liczba osób bezrobotnych ogółem: stan na koniec grudnia [sztuki]	1 475	1 340	1 177	1 040	930	1 011	BDL GUS
Osoby długotrwale bezrobotne wśród osób w wieku produkcyjnym	Liczba osób długotrwale bezrobotnych w ogóle: stan na koniec grudnia [sztuki]	1 003	934	775	652	569	617	BDL GUS
	Liczba osób w wieku produkcyjnym [sztuki]	14 842	14 644	14 349	14 088	13 794	brak danych	BDL GUS
	Udział osób długotrwale bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym [procent]	6,76%	6,38%	5,40%	4,63%	4,12%	brak danych	Obliczone na podstawie danych z GUS

Z drugiej strony, jeśli dane te rozważyć w kontekście porównawczym, sytuacja w gminie okazuje się być gorsza niż ma to miejsce na terenie całego województwa podlaskiego oraz w skali całego kraju. **Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w roku 2019 wyniósł 3,8% w Polsce, 4,6% w województwie podlaskim oraz aż 7% w gminie Łąpy (7,4% w mieście oraz 6% na obszarze wiejskim). Udział osób długotrwale bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w roku 2019 wyniósł w Polsce 1,79%, w województwie podlaskim 2,44% a w gminie Łąpy 4,12%⁸.**

Na przestrzeni ostatnich 5 lat coraz mniej osób korzysta także z usług poradnictwa zawodowego i przygotowania zawodowego dorosłych. Spadek liczby osób korzystających z indywidualnych porad zawodowych wyniósł 65%. Spadek liczby osób korzystających z grupowej porady zawodowej wyniósł ponad 90%. Z grupowej informacji zawodowej od 2015 r. korzysta ok. 75% mniej osób⁹.

Podobnie jak w przypadku opisywanego wcześniej problemu uzależnień nie można powiedzieć, że odpowiednie instytucje – instytucje rynku pracy – nie funkcjonują. Przeciwnie – wspomniany wcześniej konsekwentny spadek liczby osób bezrobotnych, liczby osób długotrwale bezrobotnych oraz procentowego udziału osób długotrwale bezrobotnych wśród osób w wieku

⁸ Wszystkie dane na podstawie BDL GUS.

⁹ Pełne dane znajdują się w dołączonej do niniejszego raportu analizie danych zastanych.

produkcyjnym na przestrzeni ostatnich 5 lat wskazuje na pewne sukcesy w działaniu tych instytucji. Eksperti biorący udział w jednym ze spotkań konsultacyjnych zwrócili uwagę w szczególności na działalność 4 instytucji:

1. w MOPS funkcjonuje Klub Integracji Społecznej, kierujący swe usługi do osób bezrobotnych; oferuje on liczne kursy i szkolenia oraz staże zawodowe dostosowane do potrzeb odbiorców;
2. starostwo organizuje bezpłatną pomoc prawną;
3. łapski oddział Powiatowego Urzędu Pracy oferuje poradnictwo zawodowe, pomoc z przygotowaniem rozmaitych dokumentów, szkolenia oraz staże; z obserwacji pracowników tej instytucji wynika, że osoby rzeczywiście zaangażowane mają możliwość bardzo szybkiego wejścia na rynek pracy;
4. w łapach funkcjonuje Ośrodek Przedsiębiorczości, który został powołany, aby pomagać mieszkańcom (w szczególności osobom młodym) w rozwoju zawodowym oraz w rozwoju własnych firm; oferuje on także wsparcie w pisaniu wniosków o dotacje oraz w wypełnianiu biznesplanów; jak zauważyła przedstawicielka OP z 14 przygotowanych ostatnio wniosków, aż 10 było autorstwa młodych ludzi.

Ocena tych instytucji wyrażona przez mieszkańców w ankiecie jest jednak dość ambiwalentna.

Jak ocenia Pan/pani działające ośrodki i usługi związane z reintegracją zawodową i społeczną?

104 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	zupełnie mnie nie zadowolają	niezbyt mnie zadowolają	nie mam zdania	raczej mnie zadowolają	całkowicie mnie zadowolają
Centrum Integracji Społecznej	12.6%	16.5%	47.6%	19.4%	3.9%
Klub Integracji Społecznej	11.5%	13.5%	45.2%	25%	4.8%
Powiatowy Urząd Pracy	17.5%	24.3%	38.8%	15.5%	3.9%
Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	16.3%	17.3%	34.6%	26%	5.8%

Oceny rozkładają się bardzo podobnie pomiędzy wymienionymi pozycjami. Średnio 40% respondentów nie miała zdania w ocenie wymienionych ośrodków i usług – może to sugerować słabą świadomość społeczną co do ich funkcjonowania. W ocenie wszystkich instytucji widać też zdecydowaną różnicę między skrajnymi odpowiedziami – zupełne niezadowolenie wyraziło średnio około 14,5% respondentów a zupełne zadowolenie niewiele ponad 4% respondentów. Mimo tych podobieństw w ocenach na podstawie odpowiedzi respondentów można wysnuć wniosek, że MOPS i Klub Integracji Społecznej są oceniane nieco lepiej niż Centrum Integracji Społecznej oraz PUP.

Jedna z uczestniczek wywiadów fokusowych sformułowała też umiarkowanie negatywną ocenę Centrum Integracji Społecznej „Przystań”, prowadzonego przez Fundację Vita Familiae. Stwierdziła ona, że osoby aktywizowane zawodowo po jakimś czasie z powrotem pojawiają się na tych

samych spotkaniach i praktykach. W dłuższej perspektywie czasowej proces aktywizacji okazuje się więc być nieskuteczny¹⁰.

Jak można by poprawić sposób działania instytucji rynku pracy i, w konsekwencji, polepszyć ich ocenę w oczach mieszkańców?

REKOMENDACJA Zgodnie z rezultatami diagnozy, **kluczowy systemowy problem utrudniający działalność instytucji rynku pracy ma charakter komunikacyjny**. Widać to na podstawie następujących przykładów:

- przedstawicielka Ośrodka Przedsiębiorczości, obecna na spotkaniu konsultacyjnym z ekspertami, zauważyła, że na spotkaniach informacyjnych OP frekwencja jest bardzo niska – ludzie wydają się nie wiedzieć o funkcjonowaniu Ośrodka;
- w trakcie badań jakościowych pojawiła się sugestia, że warto wrócić do kiedyś rozważanego, ale porzuconego pomysłu bezpłatnej porady prawnej, która mogłaby działać np. przy Inkubatorze Przedsiębiorczości; jak jednak zaznaczono już wcześniej, tego typu usługa jest już organizowana przez Starostwo;
- absolwenci łapskich szkół ponadpodstawowych w trakcie spotkania konsultacyjnego zwracali z kolei uwagę, że przez większość czasu, który spędzili w liceum, nie zdawali sobie sprawy z tego, że w Łapach funkcjonuje Inkubator Przedsiębiorczości.

Wszystkie te wątki sugerują, że **w gminie Łapy potrzebna jest zmiana polityki informowania mieszkańców o możliwościach, które są już dostępne w ramach obecnego systemu usług społecznych** (więcej na ten temat w sekcji 8.1.1.).

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Inny wartościowy pomysł został sformułowany przez samych mieszkańców w trakcie badań jakościowych. Stwierdzono, że rok 2020 pokazał, iż wiele typów działalności można prowadzić zdalnie. Takie prowadzenie działalności nie musi natomiast ograniczać się do świadczenia usług na rzecz rynku lokalnego. **Instytucje rynku pracy powinny więc zachęcać i wspierać mieszkańców w rozwijaniu działalności w zakresie nowoczesnych usług wykorzystujących technologie cyfrowe**. Rozwój takiego modelu działalności byłby zaś znacznie łatwiejszy, jeśli w gminie znajdowałaby się odpowiednia infrastruktura. **Za dobre rozwiązanie uznano utworzenie na terenie gminy przestrzeni do coworkingu – miejsca zapewniającego stabilne łącze internetowe i komfortowe warunki pracy**, w którym przedsiębiorcze osoby, których nie stać na wynajem przestrzeni biurowej, mogłyby rozwijać swoją działalność.

REKOMENDACJA Warto także rozważyć problemy związane bezrobociem w kontekście szerszej wizji rozwoju miasta. Niedawne likwidacje Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego oraz Cukrowni w Łapach zdają się oznaczać, że model oparcia lokalnej gospodarki na działalności przemysłowej został wyczerpany. **Bez przekonującej narracji o pożądanej przyszłości miasta i całej gminy, uwzględniającej rzecz jasna wizję rozwoju gospodarczego, naturalnym jest, że mieszkańcy odczuwają niepewność co do swojej własnej przyszłości**.

Czym jednak taka wizja mogłaby być? Na pewno konieczna jest konfrontacja z faktem, że rynek pracy w Łapach nie będzie tak atrakcyjny, jak ten w Białymstoku. Bliskość, rozmiar i uniwersytecki

¹⁰ Należy jednak zaznaczyć, że informacje te pochodzą od jednej osoby. Nie można na tej podstawie wysnuwać zbyt daleko idących wniosków.

profil tego miasta sprawiają, że ambitni, młodzi mieszkańcy w nim właśnie będą poszukiwać możliwości rozwoju zawodowego. Być może jednak da się potraktować tę sytuację jako źródło potencjalnych korzyści. Coraz popularniejszy – szczególnie w kontekście wywołanego pandemią rozwoju możliwości pracy zdalnej – staje się model łączący pracę w dużym mieście z zamieszkiwaniem w terenach mniej zurbanizowanych. Przemawiają za tym przede wszystkim mniejsze koszty życia oraz bliskość natury. **Gmina Łapy mogłaby wykorzystać ten trend i promować się jako dobre miejsce do życia. Wymagałoby to jednak świadomej, skoordynowanej polityki na poziomie gminy oraz inwestycji zwiększających komfort życia mieszkańców, w szczególności inwestycji w infrastrukturę zieloną.** Więcej rekomendacji na ten temat znajduje się w sekcji 6.2.1.a.

5.2.2. Emigracja młodych ludzi z Łap

Odrębnym problemem, wyraźnie związanym z sytuacją na rynku pracy w Łapach, jest masowa emigracja młodych ludzi do Białegostoku oraz innych dużych miast w Polsce i zagranicą.

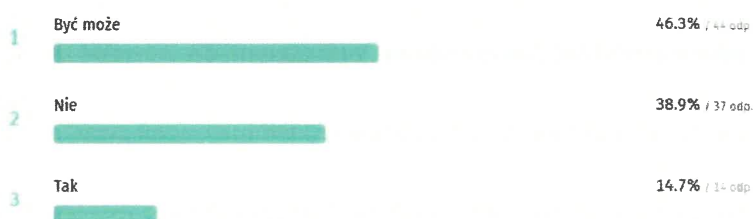
Czy zamierzasz zostać w swojej obecnej miejscowości zamieszkania po ukończeniu szkoły?

96 z 97 osób odpowiedziało na to pytanie

Czy zamierzasz wrócić do swojej rodzinnej miejscowości (lub generalnie do gminy Łapy) po ukończeniu studiów?

95 z 97 osób odpowiedziało na to pytanie

Jak widać na powyższej ilustracji, **jedynie niecałe 15% respondentów ankiety jednoznacznie stwierdziło, że w dorosłym życiu planuje osiedlić się w Łapach.** Potwierdzają to uwagi nauczycieli z łapskich szkół ponadpodstawowych, udzielone przy okazji wywiadów fokusowych i spotkań konsultacyjnych. Stwierdzili oni, że **z każdej klasy szkoły ponadpodstawowej w Łapach zostają średnio tylko 2–3 osoby.**

Zarówno w otwartych pytaniach w sondażu, jak i w ramach badań jakościowych, młodzi mieszkańcy gminy wprost stwierdzali, że **najważniejszą przyczyną ich chęci wyjazdu z gminy jest fakt, że na lokalnym rynku pracy brakuje ofert, które byłyby dla nich interesujące, szczególnie**

ofert dla osób z wykształceniem wyższym. Opinię tę potwierdza rozkład odpowiedzi na poniższe pytanie:

Jak oceniasz prawdziwość poniższych stwierdzeń?

96 z 97 osób odpowiedziało na to pytanie

	zdecydowanie się nie zgadzam	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zdecydowanie się zgadzam
Widzę w gminie Łapy swoją przyszłość.	20.8%	29.2%	34.4%	11.5%	4.2%
Gmina Łapy to dobre miejsce do życia dla ludzi wchodzących w dorosłość.	16.8%	31.6%	24.2%	24.2%	3.2%
Edukacja publiczna w gminie Łapy zapewnia wykształcenie ułatwiające młodym ludziom wejście na rynek pracy.	14.7%	16.8%	30.5%	31.6%	6.3%
Na terenie gminy Łapy znajdują się interesujące mnie miejsca pracy.	31.2%	24.7%	26.9%	11.8%	5.4%
Mam poczucie, że bez problemu znajdę pracę na terenie gminy Łapy.	24.5%	33%	23.4%	11.7%	7.4%
Mam poczucie, że moje kompetencje i umiejętności po ukończeniu szkoły będą wystarczające, żeby bez problemu znaleźć pracę na terenie gminy Łapy.	14.9%	20.2%	36.2%	14.9%	13.8%

Jak widać, za wyjątkiem pytania o jakość edukacji oferowanej przez lokalne szkoły, zdecydowanie przeważają odpowiedzi negatywne.

REKOMENDACJE Niepokojąca tendencja do emigracji młodych ludzi z gminy potwierdza słuszność rekomendacji opisanych w poprzedniej sekcji raportu.

- Konieczne jest **zwiększenie świadomości młodych ludzi dotyczącej działalności Ośrodka Przedsiębiorczości i Inkubatora Przedsiębiorczości.** Warto zwiększyć liczbę spotkań organizowanych przez te instytucje w szkołach ponadpodstawowych.
- Potrzebna jest także **lepsza polityka informacyjna dotycząca staży i praktyk możliwych do realizowania na terenie gminy.** Młodzi ludzie biorący udział w spotkaniu konsultacyjnym wskazywali właśnie na ciekawe staże jako na coś, co mogłoby skłonić ich do pozostania w gminie.
- W potrzeby młodych ludzi wpisywałyby się również **programy ułatwiające mieszkańcom otwieranie działalności w zakresie nowoczesnych usług wykorzystujących technologie cyfrowe.** Z pewnością mile widziana byłaby również dostępność przestrzeni coworkingowej.

Odpowiednie działania gminy mogą zmniejszyć skalę emigracji, lecz nie należy oczekiwać, że całkowicie ją powstrzymają. Absolwenci łapskich szkół ponadpodstawowych, którzy wzięli udział w spotkaniu konsultacyjnym stwierdzili, że Łapy są „sypialnią Białegostoku” i nie są w stanie unikać tego losu. Białystok jest zbyt blisko, żeby Łapy były w stanie zbudować wystarczającą alternatywę dla młodych, ambitnych ludzi. Wyjazdy do Białegostoku nie powinny więc być utrudniane. **Łapy powinny raczej postawić na oferowanie jak najlepszych warunków mieszkaniowych – mogą konkurować niższymi kosztami życia i bliskością przyrody.** To duże

walory, które mogłyby skłaniać wielu ludzi do mieszkania w łapach, nawet jeśli pracują lub uczą się w Białymstoku.

5.3. Mieszkalnictwo

5.3.1. Projekt mieszkań chronionych

Jeden z projektów, które, zgodnie ze wstępnymi planami, mają być realizowane przez CUS w Łapach, dotyczy uruchomienia usługi mieszkań chronionych. Takie mieszkania przysługiwałyby osobom pełnoletnim, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonej przez jednostkę całodobowej opieki (w szczególności osobom z zaburzeniami psychicznymi i osobom opuszczającym pieczę zastępczą, młodzieżowy ośrodek wychowawczy lub zakład dla nieletnich)¹¹.

KOMENTARZE MIESZKAŃCÓW W przeważającej większości komentarzy respondenci ankiety i uczestnicy badań jakościowych pozytywnie ocenili projekt mieszkań chronionych. Warto podkreślić, że wielu i wiele z nich sugerowało, że **tanie mieszkania powinny przysługiwać również grupom niewymienionym w opisie projektu, w szczególności rodzinom z dziećmi**. Aby zaprezentować szersze spektrum opinii, warto zacytować niektóre wypowiedzi mieszkańców w całości:

- „Mieszkania chronione są szczególnie potrzebne dla osób młodych które chcą się wyrwać z patologicznej rodziny”,
- „Myślę, że jest to potrzebne dla osób mieszkających bardzo ubogo, np. osób starszych z małą emeryturą”,
- „Cieszy mnie to, że powstał pomysł na utworzenie mieszkań chronionych, dzięki nim kobiety z dziećmi[,] u których w domu występuje przemoc, nałogi[,] będą miały gdzie się podziąć i zacząć «normalnie żyć»”,
- „Jest to inicjatywa bardzo potrzebna w gminie, a wręcz konieczna[,] głównie[,] jeśli chodzi o osoby starsze, samotne i chore umysłowo”,
- „Jest to nowy pomysł, trzeba spróbować, jest to poważna pomoc. Tylko może nie zostawiamy ludzi, których umieścimy w takim mieszkaniu samym sobie”,
- „Mogę powiedzieć tylko[,] że te mieszkania są bardzo potrzebne i nie tylko dla wyżej wymienionych grup[,] ale również dla rodzin[,] których nie stać na wynajem mieszkania spełniającego podstawowych potrzeb dla wychowania dzieci lub ich edukacji[,] zważywszy na obecną sytuację zdalnego nauczania”,
- „Moim zdaniem jest to bardzo dobry pomysł, ale mieszkania są też potrzebne dla rodzin z dziećmi”,
- „Nie ukrywam w Łapach[,] jest brak mieszkań socjalnych albo gminnych, a nie ukrywajmy – ceny stancji są kosmosem”.

¹¹ Opracowano na podstawie dokumentu dostarczonego firmie Swarmcheck przez MOPS w Łapach pt. *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu rozwoju i integracji usług społecznych użyteczności publicznej (dostępnych na zasadzie powszechności) przy wykorzystaniu CUS jako nowej jednostki organizacyjnej, z uwzględnieniem możliwości zlecenia świadczenia usług społecznych lokalnym organizacjom wymienionym w art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*.

RYZIKO Komentując projekt mieszkań chronionych, uczestnicy wywiadów fokusowych zwrócili uwagę na istotne ryzyko. **Utworzenie dużej liczby mieszkań chronionych w jednej lokalizacji mogłoby doprowadzić do stygmatyzacji danej dzielnicy**, czy wręcz do jej „gettoizacji”. Ryzyko to jest szczególnie poważne z uwagi na fakt, że społeczność gminy Łapy jest stosunkowo nieliczna – mieszkańcy znają się między sobą, nie są anonimowi. Piętno związane z daną dzielnicą mogłoby więc zostać automatycznie przeniesione na konkretne osoby i ich rodziny. **Koniecznym jest więc zadbać o rozproszenie tego typu mieszkań w gminie.**

5.3.2. Ocena gminnej polityki w zakresie mieszkalnictwa

Sugestie mieszkańców, zgodnie z którymi na terenie gminy Łapy potrzebne jest zwiększenie funduszy przeznaczanych na politykę mieszkaniową skierowanych nie tylko do grup przewidzianych w projekcie mieszkań chronionych, znajdują potwierdzenie w danych statystycznych. Zgodnie z danymi gromadzonymi przez GUS, w 2015 r. wypłacono 4 291 dodatków mieszkaniowych (1 022 622 zł), w 2016 r. wypłacono 4 208 (969 368 zł), w 2017 r. 3 681 (825 919 zł), w 2018 r. 3 303 (733 075 zł), zaś w 2019 r. – 3 002 (657 358 zł). Jeżeli trend utrzymał się w roku 2020 (GUS nie podał jeszcze danych), to jest on konsekwentnie spadkowy. W 2019 r. zostało wypłaconych o 365 264 zł mniej niż w 2015.

Respondenci ankiety zostali także poproszeni o ocenę poszczególnych usług w zakresie mieszkalnictwa realizowanych na terenie gminy Łapy.

Jak ocenia Pan/Pani usługi dotyczące mieszkalnictwa w gminie Łapy?

103 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	nie spełnia moich potrzeb	spełnia jedynie część moich potrzeb	trudno powiedzieć	spełnia większość moich potrzeb	spełnia wszystkie moje potrzeby
Czystość bloku lub budynku	10.9%	20.8%	33.7%	25.7%	8.9%
Wywóz śmieci	12%	30%	16%	33%	9%
Okolica (zieleni, ławki, chodniki)	23.3%	28.2%	18.4%	24.3%	5.8%
Miejsca parkingowe w pobliżu	20.8%	31.7%	20.8%	18.8%	7.9%
Załatwianie spraw w wspólnocie (naprawy awarii, ubezpieczenie, kontakt ze wspólnotą, działania podjęte na spotkaniach ze wspólnotą)	17.8%	22.8%	38.6%	15.8%	5%

Jak widać na powyższej ilustracji, oceny mieszkańców różnią się w zależności od typu usługi. Najbardziej negatywne oceny uzyskała okolica (zieleni, ławki chodniki) – niespełniająca lub częściowo niespełniająca potrzeb 51,5% respondentów. Jedna trzecia ankietowanych nie była w stanie wypowiedzieć się na temat czystości bloku lub budynku, a otrzymany rozkład ocen sugeruje silną zależność od czynników indywidualnych. Dostępność miejsc parkingowych również została oceniona raczej negatywnie (niezadowolone lub częściowo niezadowolone wyraziło 52,5% respondentów). Negatywna ocena dostępności miejsc parkingowych została także

wyrażona w jednym z wpisów pozostawionych w skrzynce inspiracji. Respondenci mieli wyraźną trudność w ocenie załatwiania spraw we wspólnocie mieszkaniowej (38,6% respondentów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”). Gdy decydowali się jednak na ocenę, dominowały odpowiedzi negatywne (łącznie 40,6%).

6. Ochrona zdrowia i ochrona środowiska

6.1. Ochrona zdrowia

Dwa tematy, które zdominowały badania Swarmcheck dotyczące potrzeb i potencjału społeczności gminy Łapy w zakresie ochrony zdrowia, to dość rozpowszechnione niezadowolenie z lokalnej służby zdrowia oraz troska o zdrowie psychiczne i dobrostan.

6.1.1. Niezadowolenie z lokalnej służby zdrowia

Jak ocenił(a)by Pan(i) poszczególne aspekty związane z publiczną służbą zdrowia na terenie Gminy Łapy?

95 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	zupełnie mnie nie zadowala	raczej mnie nie zadowala	nie mam zdania	raczej mnie zadowala	całkowicie mnie zadowala
Dostęp do informacji odnośnie służby zdrowia w internecie	22.2%	34.4%	16.7%	25.6%	1.1%
Dostęp do informacji odnośnie służby zdrowia w placówkach ochrony zdrowia	23.4%	29.8%	23.4%	20.2%	3.2%
Dostosowanie komunikacji pracowników służby zdrowia do potrzeb pacjentów	27.2%	33.7%	16.3%	19.6%	3.3%
Jakość świadczonych usług służby zdrowia	22%	29.7%	25.3%	18.7%	4.4%
Dyspozycyjność w służbie zdrowia (odbierane telefony, kolejki do terminów wizyt, ilość czasu na wizycie u lekarza)	37.9%	35.8%	13.7%	11.6%	1.1%

Powyższe wyniki ilustrują odpowiedzi respondentów na pytanie „Jak ocenił(a)by Pan(i) poszczególne aspekty związane z publiczną służbą zdrowia na terenie gminy Łapy?”. Odpowiedzi były różne, jednakże w każdym aspekcie, którego dotyczyły pytania, bardzo mało osób wybierało opcję „całkowicie mnie zadowala”. W większości aspektów, o które zapytano mieszkańców, odpowiedzi wybierane najczęściej to „Zupełnie mnie nie zadowala” oraz „Raczej mnie nie zadowala”, co wskazuje na **niesprawność systemu służby zdrowia na terenie gminy w odczuciu mieszkańców**.

Najgorzej wypada „Dostosowanie komunikacji pracowników służby zdrowia do potrzeb pacjentów” i „Dyspozycyjność w służbie zdrowia”, z czego możemy wywnioskować, iż są to najgorzej funkcjonujące aspekty relacji system opieki zdrowotnej–pacjent. Informacje dostępne w Internecie również nie spełniają oczekiwań usługobiorców.

Badania fokusowe, sondaż dla młodzieży i spotkania konsultacyjne potwierdzają powyższe liczby i oferują ich żywe zrozumienie.

- Respondentki i respondenci badania fokusowego formułowali zarzuty dotyczące etyki profesjonalnej i kultury osobistej w lokalnych placówkach ochrony zdrowia.
- Uczestnicy tego samego wywiadu zgłaszali niedostateczne uwzględnienie potrzeb najstarszych, najbardziej schorowanych pacjentów, gdy już przybędą do przychodni lub laboratorium.
- Dostępność i komunikatywność w placówkach świadczących usługi medyczne zostały też nisko ocenione przez osoby starsze, które wzięły udział w konsultacjach społecznych. Zwraçały one uwagę, że w czasie pandemii COVID-19 sytuacja jeszcze się pogorszyła. Warto wypunktować, że to pogorszenie nie miało charakteru koniecznego, tj. nie wynikało wprost z natury zagrożenia epidemiologicznego, lecz raczej z decyzji placówek dotyczących sposobów dostosowania do realiów pandemii. Chodzi tutaj przede wszystkim o postanowienie przejścia w przychodni na same telekonsultacje oraz o otrzymywanie recept lub zaleceń dopiero wieczorem, po wszystkich wizytach. Dodatkowym utrudnieniem był w niektórych przypadkach przymus osobistego udania się do przychodni ponownie, po odbiór tych dyspozycji. Zdajemy sobie sprawę, że częścią krajobrazu może być w takich przypadkach szkodliwa synergia wykluczenia cyfrowego (i ewentualnie niedosłuchu) z wymogami przepisów o ochronie danych osobowych, jednak to wyjaśnienie nie rozwiązuje faktycznego problemu polegającego na tym, że **seniorkom i seniorom bardzo trudno jest fatygować się wiele razy na miejsce**, a część z nich nie czuje się również bezpiecznie po zmroku, kiedy wreszcie np. mogliby zrealizować oczekiwaną receptę.
- **Wśród młodzieży w wieku 14–20 lat nie ma prawie nikogo, kto byłby bardzo zadowolony ze służby zdrowia w gminie Łapy.** Liczba choć trochę zadowolonych z któregośkolwiek aspektu uwzględnionego w badaniu nie przekracza 19%. Naturalne jest, że ze względu na młody wiek większość tych osób prawdopodobnie ma relatywnie niewiele doświadczeń z opieką medyczną. Prawdą jest jednak również to, że ocena czterech z pięciu aspektów funkcjonowania usług medycznych wymienionych w pytaniu sondażowym nie wymaga wiedzy medycznej ani dużego doświadczenia życiowego. Każdy może mieć odczucia dotyczące tego, czy informacje są dla niego dostępne, zrozumiałe i przekazywane z szacunkiem.

Jak ocenił(a)by Pan(i) poszczególne aspekty związane z publiczną służbą zdrowia na terenie Gminy Łapy?

95 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	zupełnie mnie nie zadowala	raczej mnie nie zadowala	nie mam zdania	raczej mnie zadowala	całkowicie mnie zadowala
Dostęp do informacji odnośnie służby zdrowia w Internecie	22,2%	34,4%	16,7%	25,6%	1,1%
Dostęp do informacji odnośnie służby zdrowia w placówkach ochrony zdrowia	23,4%	29,8%	23,4%	20,2%	3,2%
Dostosowanie komunikacji pracowników służby zdrowia do potrzeb pacjentów	27,2%	33,7%	16,3%	19,6%	3,3%
Jakość świadczonych usług służby zdrowia	2,2%	29,7%	25,3%	18,7%	4,4%
Dyspozycyjność w służbie zdrowia (odbierane telefony, kolejki do terminów wizyt, ilość czasu na wizycie u lekarza)	37,9%	25,0%	13,7%	11,6%	1,1%

- Ponadto sondaż dla młodzieży ujawnił niepokojące informacje dotyczące komunikacji profesjonalistów medycznych z nastolatkami. Niemal 33% łapan(ek) w wieku 14–20 lat

wskazało, że lekarze, pielęgniarki i farmaceuci nigdy nie rozmawiają o ich zdrowiu z nimi samymi, lecz raczej z ich rodzicami lub opiekunami. 24% osób z tej grupy wiekowej informuje, że **pracownicy związani z ochroną zdrowia nie objaśniają im ich spraw i nie odpowiadają na ich pytania.**

REKOMENDACJA Należy zadbać o **przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu w sektorze opieki zdrowotnej** w gminie Łapy oraz wspomóc personel w **podniesieniu kompetencji komunikacyjnych oraz z zakresu obsługi klienta i pacjenta.**

- Warto polecić zamówienie **psychoedukacji i coachingu w kierunku radzenia sobie ze stresem i empatycznej komunikacji** dla pracownic i pracowników ochrony zdrowia w gminie Łapy¹².
- Można rozważyć również **szkolenie dla kadry kierowniczej i HR w placówkach medycznych w celu zmian w organizacji pracy i komunikacji z pracownikami tak, aby zredukować poziom frustracji, poczucia presji i rywalizacji, alienacji, wstydu etc.** Powszechnie znany jest trudny charakter zarówno samego wykonywania zawodów medycznych, jak i wadliwych w wielu miejscach ram funkcjonowania ogólnopolskiej publicznej służby zdrowia oraz jej niedofinansowanie. W tych okolicznościach ważnym krokiem dla poprawy komfortu tak pacjentów, jak i pracowników, będzie niwelowanie dodatkowych, zupełnie niepotrzebnych stresów specyficznych dla danych konkretnych zakładów pracy. Zamiast tego należy promować wewnątrzzakładową solidarność w obliczu niedoskonałych warunków, aby żadnej ze stron nie wydawało się, że jej obowiązkiem jest usprawiedliwiać system – udawać, że jego oczywiste męczące wady nie istnieją lub są zupełnie akceptowalne¹³.
- Trzeba zauważyć, że **profilaktyka wypalenia zawodowego oraz pomoc w efektywnej i grzecznej komunikacji** nie są – w przeciwieństwie do innych bolączek systemu opieki medycznej w Polsce – procesem, który pochłonąłby miliony złotych, tylko niewielką inwestycją. Co prawda wolno przypuszczać, że odciążenie pracowników, lepsze zaplecze, sprawniejsza strona biurokratyczna i wyższe płace jeszcze lepiej pomogłyby powstrzymać procesy wypalenia. lecz mimo to **nawet w pozostawiających wiele do życzenia warunkach systemowych, których nie da się poprawić siłami jednej gminy**, bo zależą w największej mierze od Ministerstwa Zdrowia i Narodowego Funduszu Zdrowia (oraz częściowo od reguł rynkowych), **można nieraz wypracować takie nastawienie i higienę psychiczną, która poprawiają relacje z pacjentami.** Dzięki temu nie jest się skazanym wyłącznie na czekanie na ogólnopolskie rozwiązania, które mogą nie nadejść jeszcze latami.
- Działanie na rzecz poprawy dobrostanu pracownic i pracowników placówek ochrony zdrowia i jakości ich komunikacji z pacjentami nie może polegać, rzecz jasna, na niczym niepokrytym apelowaniu do etosu i misji poświęcenia. Trzeba uwzględnić ich potrzeby

¹² Ten i kolejny punkt rekomendacji odnosi się również do pracownic i pracowników systemu opieki społecznej w gminie Łapy, ponieważ nasze badanie wskazuje także wątpliwości co do ich otwartości, komunikatywności, poziomu zaangażowania i kultury osobistej (por. 8.1.1.).

¹³ Wydaje się zupełnie kontrintuicyjne, aby ktokolwiek miał stawać się rzecznikiem jawnie wadliwego systemu, który jest mało zrozumiały dla pacjentów, a przez wielu obywateli po obu stronach stetoskopu wręcz znienawidzonym. Aby stało się bardziej namacalne, co mamy na myśli, podamy prosty przykład. Pacjent może czuć, że pracownik służby zdrowia staje po niewłaściwej stronie np. wtedy, gdy na zdziwienie lub zasmucenie pacjenta, że na bezpłatną wizytę u danego specjalisty trzeba czekać dziesięć miesięcy, odpowiada „A co Pan sobie wyobraża?!“ zamiast, chociażby, „Przykro mi“.

emocjonalne, naturalną chęć bycia potrzebnym i robienia czegoś ważnego, sensownego, samozrozumienie, samoocenę i samoopiekę oraz atmosferę w miejscu pracy.

- Bardzo istotne dla osiągnięcia wyżej zarysowanych celów będzie przetamania milczenia, znajomość swego rodzaju lokalnej dyplomacji i wola polityczna lub „odwaga cywilna”. Chodzi o to, aby przedstawić zarządzanie stresem i wzbudzanie empatii w placówkach świadczących usługi medyczne jako szansę na rozwój pracownika i jego lepsze samopoczucie. Zaczynanie od skarg wywołujących wyrzuty sumienia z wszelkim prawdopodobieństwem nie zadziała, ponieważ takie wyrzuty są mechanizmem napędzającym apatię właściwą dla syndromu wypalenia.
- Istnieją publikacje, które w prosty, wręcz wciągający sposób, mogą przypomnieć profesjonalistce lub profesjonalistce, którzy ukończyli szkoły medyczne już dawno i może nie mieli czasu na rozwój w tym kierunku, podstawy etyki i techniki rozmowy z pacjentem, np. *Jak rozmawiać z pacjentem. Anatomia komunikacji w praktyce lekarskiej*¹⁴.
- Funkcjonuje szereg firm oferujących szkolenia (zarówno dla pracowników, jak i dla przełożonych, kierowników czy działów HR) w zakresie radzenia sobie ze stresem w miejscu pracy (lub redukcji go dla innych) czy pielęgnowania uważności na własne przeżycia i potrzeby w kontekście pracy. Istnieją nawet oferty dedykowane dla pracowników opieki medycznej i zaplecze naukowe z tym związane¹⁵.

REKOMENDACJA Należy zalecić i ułatwić placówkom ochrony zdrowia w gminie Łąpy zaktualizowanie procedur rejestracji na wizyty lub badania oraz funkcjonowania oczekiwania w kolejkach na miejscu w placówkach tak, aby były one zorientowane na pacjenta. Należy przez to rozumieć poszanowanie cudzego czasu i nienarażanie na przykrości czy stres.

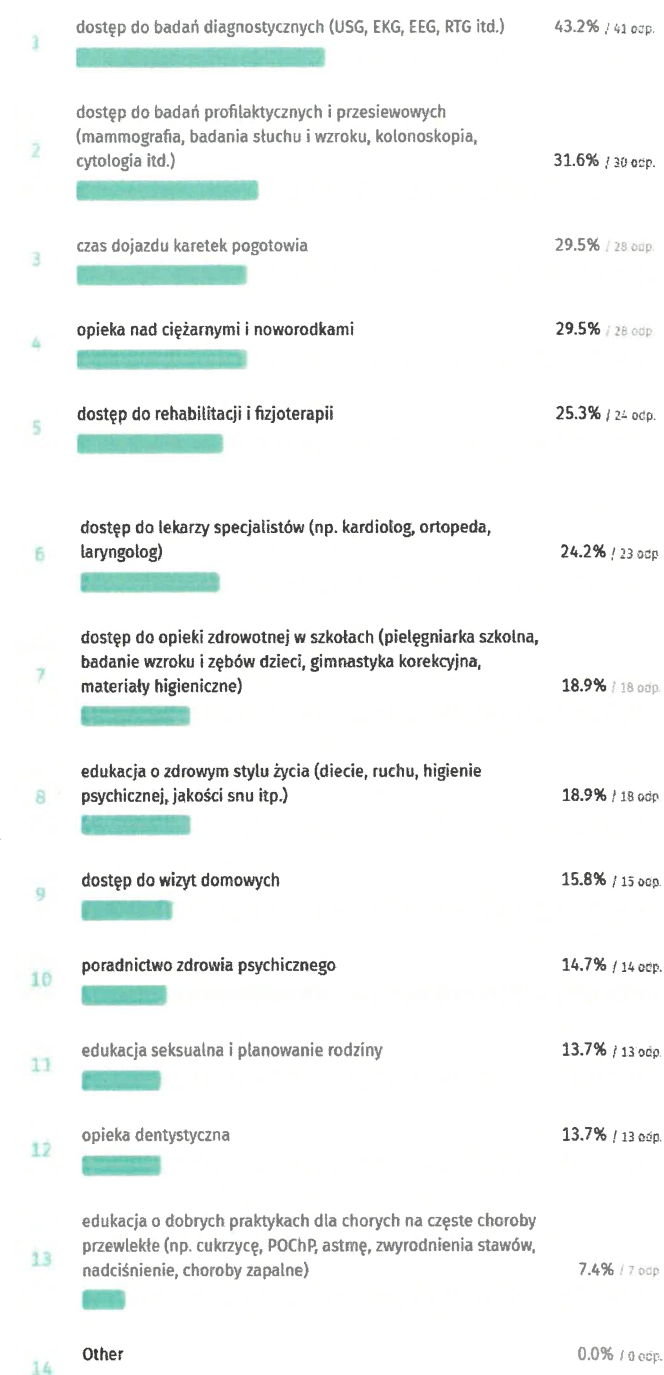
Poniżej znajduje się przegląd wszystkich odpowiedzi na pytanie ankietowe brzmiące „Które obszary funkcjonowania ochrony zdrowia w gminie Łąpy najbardziej wymagają rozwoju i poprawy?”.

¹⁴Ostrowska (red.), *Jak rozmawiać z pacjentem? Anatomia komunikacji w praktyce lekarskiej*, Warszawa 2017. Można zdobyć tę publikację, kontaktując się ze współwydawcą, Polską Ligą Walki z Rakiem: <https://ligawalkizrakiem.pl/aktualnosci/287-publicacja-jak-rozmawiac-z-pacjentem-anatomia-komunikacji-w-praktyce-lekarskiej> (dostęp: 3 IV 2021).

¹⁵ Np.: Oferta Centrum Profilaktyki Stresu i Wypalenia Zawodowego przy Instytucie Zarządzania w Ochronie Zdrowia na Uczelni Łazarskiego, <https://izwoz.lazarski.pl/centrum-profilaktyki-stresu-i-wypalenia-zawodowego/oferta/> (dostęp: 3 IV 2021).

Które obszary funkcjonowania ochrony zdrowia w Gminie Łąpy najbardziej wymagają rozwoju i poprawy?

95 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Zrozumiałe jest, że przy pozostawiającym wiele do życzenia ogólnym stanie systemu świadczeń medycznych w Polsce pojedyncza gmina nie jest w stanie poradzić sobie z takim zestawem. Może to być jednak ważny przewodnik dla:

- dalszych analiz szczegółowych, np. w sprawie dostępu do badań wskazanego przez najwyższą liczbę ankietowanych **można przeanalizować, w jakich pobliskich miejscowościach, w jakiej ilości i w jakiej odległości można znaleźć te możliwości diagnostyczne oraz porównać je z zapotrzebowaniem w populacji i sprawnością wykonania;**
- wyboru tych starań, na które gmina byłaby w stanie albo przeznaczyć swoje środki, albo dla których chciałyby **podjąć szersze starania, takie jak pozyskanie środków unijnych, partnerstwa publiczno-prywatne, negocjacje z NFZ, negocjacje z podmiotami komercyjnymi etc.**

Warto dodać, że wśród osób starszych, które wzięły udział w konsultacjach społecznych, wiele emocji budził temat kolejek do lekarzy specjalistów, który w zestawieniu ogólnych wyników ankietowych nie znalazł się w czołówce. Był to dla tych osób istotny problem, o którym chciały się wypowiedzieć w pierwszej kolejności. Innym ważnym dla nich brakiem jest trudność w samym fizycznym dostaniu się na badania czy wizyty. Jest to część szerszego systemowego problemu komunikacyjno-transportowego w gminie Łapy, o którym mowa w wielu miejscach tego dokumentu (w szczególności zob. 8.2.2.). Ten przykład jest szczególnie wymowny, ponieważ pokazuje, że **luki transportowe nie są tylko powodem niewygody, ale ograniczają dostęp do usług będących realizacją podstawowych praw człowieka i przyczyniają się do upośledzenia zdrowia publicznego.**

Na podstawie wywiadów fokusowych i konsultacji społecznych z osobami starszymi można z listy widniejącej na wykresie powyżej dodatkowo wyróżnić 2 obszary:

1. opiekę położniczą i opiekę nad matką i noworodkiem,
2. dostępność usług rehabilitacyjnych.

Spółeczności gminy Łapy **bardzo brakuje oddziału położniczego**. Nadzieje na jego ponowne otwarcie podtrzymuje prawdopodobnie coraz lepszy stan łapskiego szpitala. Dostęp do opieki położniczej jak najbliżej miejsca zamieszkania jest korzystny z punktu widzenia zarówno zdrowia publicznego, jak i polityki prorodzinnej.

Grupa ludzi starszych obecna na spotkaniu konsultacyjnym uznała, że niska pozycja dostępu do rehabilitacji pośród odpowiedzi na inne z pytań (mianowicie „Jakie są najbardziej dotkliwe problemy społeczne, z którymi borykają się osoby z niepełnosprawnościami w gminie Łapy?” – więcej o tym zagadnieniu poniżej) nie oddaje właściwie rzeczywistości. Seniorzy podkreślili, że **na turę bezpłatnej rehabilitacji oczekuje się pół roku**, a całej gminie musi wystarczyć jedna placówka o takim charakterze.

6.1.2. Potrzeby osób starszych i niepełnosprawnych

Mimo że starszy wiek związany jest z niepełnosprawnością, respondenci ankiety nieco inaczej postrzegają najpoważniejsze problemy ludzi niepełnosprawnych, a inaczej osób starszych. Poniżej zostało zestawionych sześć najczęściej wskazywanych opcji w obu kategoriach.

Najbardziej dotkliwe **problemy społeczne, z którymi borykają się osoby z niepełnosprawnościami** w gminie Łapy:

1. 34,4% – bariery architektoniczne;
2. 33,3% – brak odpowiednich ofert pracy;
3. 27,1% – utrudniony dostęp do lekarzy i diagnostyki;
4. 19,8% – ograniczenia transportowe (niemożność podróżowania, załatwiania spraw poza domem);
5. 17,7% – izolacja społeczna – poczucie samotności;
6. 17,7% – niedostosowanie sposobów komunikacji do niedowidzących i niedostyszących.

Najbardziej dotkliwe **problemy społeczne, z którymi borykają się osoby starsze** w gminie Łapy:

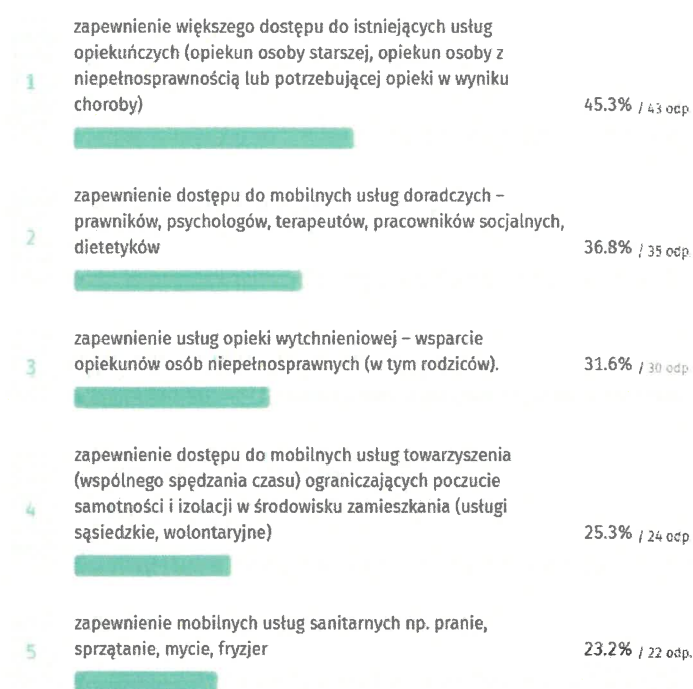
1. 41,7% – izolacja społeczna – poczucie samotności;
2. 35,4% – utrudniony dostęp do lekarzy i diagnostyki;
3. 27,1 % – ubóstwo;
4. 26% – brak opieki ze strony rodziny;
5. 21,9% – utrudniony dostęp do usług opiekuńczych;
6. 14,6% – niedobór miejsc w placówkach stałego pobytu.

REKOMENDACJA Z powyższego zestawienia, zwłaszcza wziętego razem z odpowiedziami na jeszcze jedno pytanie, o którym będzie mowa dalej, wynika następująca rekomendacja – nie sposób z góry zorganizować jednego relatywnie wąskiego pakietu usług ułatwiających życie wszystkich seniorów i osób nie w pełni sprawnych w gminie Łapy. **Konieczne jest indywidualne podejście, zawsze aktualny i rzetelny wywiad oraz świadomość wewnętrznego zróżnicowania tych grup.**

Rekomendacja znajduje potwierdzenie w dość równomiernym rozkładzie odpowiedzi na pytanie „Jaki pakiet usług ułatwiłby osobom starszym i osobom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom życie oraz pełniejszy udział w życiu społecznym?”. Widać, że nie ma żadnej zupełnie niepopularnej opcji.

Jaki pakiet usług ułatwiłby osobom starszym i osobom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom codzienne życie oraz pełniejszy udział w życiu społecznym?

95 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Powyższą diagnozę i rekomendację potwierdziło również spotkanie konsultacyjne z osobami korzystającymi i pracującymi w Środowiskowym Domu Samopomocy. W ich rozumieniu **każda niepełnosprawność jest inna oraz warunki życiowe i sytuacje rodzinne osób z niepełnosprawnościami w okolicy są różne**, zatem ktoś może potrzebować kilku usług z tej listy, ktoś inny prawie wszystkich, a może się zdarzyć osoba, która sama je sobie zapewnia w wystarczającym stopniu.

6.1.2.a. Utrudnienia obniżające jakość życia niepełnosprawnych mieszkańców

Tym, co wydaje się łączyć potrzeby i bolączki osób niepełnosprawnych w gminie Łapy jest inny, bardziej uniwersalnie odczuwany problem, a mianowicie – ponownie – **bariery dla mobilności**, w ich konkretnych przypadkach jeszcze wzmożone **barierami dla dostępności**, których nie odczuwają ludzie w pełni sprawni. Dojeżdżanie do Łap jest bardzo utrudnione – szczególnie dla osób niepełnosprawnych. Często jest tak, że rano da się dojechać do Łap autobusem, ale po południu nie ma jak wrócić do swojej wsi lub osiedla. Transport samochodowy nie jest zaś możliwy dla wszystkich. Osoby uprawnione do korzystania ze Środowiskowego Domu Samopomocy bywają skazane na zmienne, nieformalne przystęgi, takie jak możliwość skorzystania z autobusu szkolnego lub pojazdu dowożącego ludzi do Domu Senior+. Jeśli tych przystęg z jakiegoś powodu zabraknie (np. autobus szkolny jest zawieszony w czasie obowiązywania obostrzeń antyepidemicznych albo miejsce w samochodzie zostanie zajęte przez kolejnego seniora lub seniorkę), nie mogą dotrzeć do ŚDS, a więc są de facto pozbawieni czegoś, co im się oficjalnie należy. Co więcej, większość chodników na terenie gminy nie jest

dostosowana do możliwości osób z niepełnosprawnościami ruchowymi. Często bez pomocy osoby trzeciej nie da się poruszać po łapach. Niektóre chodniki są nierówne, a krawężniki bywają bardzo wysokie. W wielu miejscach (szczególnie poza miastem) chodników nie ma, jest tylko pobocze.

REKOMENDACJA Należałoby **konsultować z osobami niepełnosprawnymi mieszkającymi w gminie Łapy oraz ich rodzinami i pracownikami(-icami) zaangażowanymi w opiekę i animację tego środowiska niektóre inwestycje publiczne takie jak przebudowy, remonty, rewitalizacje czy rekonstrukcja sieci transportu publicznego.** Nie można się łudzić, że decydenci, którzy nie zmagają się na co dzień z barierami właściwymi dla ograniczonej mobilności lub niedostatkami zmysłów, będą sami z siebie dysponować wyobraźnią umożliwiającą właściwe dostosowania. Za przykład niech posłuży fakt, że jedną z osób najbardziej zadowolonych z nowych ścieżek rowerowych w kierunku Uhowa i Płonki Kościelnej jest mieszkanka, która korzysta z wózka inwalidzkiego i dzięki ścieżce może bezpiecznie wybrać się na spacer po równej powierzchni. Konsultacje z udziałem środowiska osób niepełnosprawnych i specjalisty (inżyniera, architekta etc.) w zakresie dostosowań umożliwią bezpośredni przepływ wiarygodnych informacji, osadzonych w lokalnym kontekście i doświadczeniu.

Poważnym utrudnieniem dla osób niepełnosprawnych jest także brak infrastrukturalnych ułatwień w instytucjach publicznych oraz w sklepach, szczególnie brak podjazdów dla osób na wózkach. Sprawia to, że często bardzo trudno dostać się choćby do urzędu miejskiego. Osoby niedowidzące doceniają, co prawda, oznaczenia dotykowe w alfabecie Braille'a w miejscach publicznych, jednak przyznają, że przydałoby się w różnych instytucjach przeszkolenie w zakresie tego, z jakich pomocy technologicznych korzystają obecnie niewidomi i niedowidzący. Pozwoliłoby to wzmacniać dostępność niewizualną i, tym samym, samodzielność na zasadzie „pomóż nam sobie pomóc”. Gdyby dało się w Gminie znaleźć pomoc w załatwieniu odpowiedniego urządzenia, wyborze optymalnego modelu telefonu, ściąganiu przydatnych aplikacji i nauce ich obsługi, zdecydowanie wzmocniłoby to dostępność.

Samodzielne załatwianie spraw urzędowych jest utrudnione także koniecznością zbyt częstego udawania się do ZUS w Białymstoku oraz brakiem odpowiedniego przeszkolenia i empatii kadry urzędniczej na miejscu. Urzędnicy często nie mają wiedzy o sytuacji osób niepełnosprawnych. Traktują je z dystansem, wynikającym z braku zrozumienia. Często wiąże się to z protekcyjnym traktowaniem – urzędnicy wolą rozmawiać np. z rodzicami osoby niepełnosprawnej, niż z samą tą osobą, mimo że podejmowane kwestie dotyczą jej życia i ma ona prawo podejmować za siebie decyzje lub chociaż brać w nich udział, jeżeli nie posiada pełni praw.

REKOMENDACJA Warto **przeszkolić osoby, które dostarczają w gminie Łapy usług niezbędnych dla ludności, w zakresie poprawnej komunikacji z osobami niepełnosprawnymi**, w tym osobami z ubytkiem wzroku, ubytkiem słuchu, lekką niepełnosprawnością intelektualną czy zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Wykluczanie osoby z rozmowy, zwracanie się do tłumacza (np. języka migowego) zamiast do niej, wyręczanie się jej rodzicem lub opiekunem, niepotrzebne używanie zdrobnień i określeń pieśzeczotliwych (jak „Złotko” lub „Marcinku”) wobec osób dorosłych czy niechęć przełożenia komunikatu wizualnego na dźwiękowy lub odwrotnie to przejawy systemowej dyskryminacji osób niepełnosprawnych. Słowo „systemowa” oznacza sytuację, w której co prawda żaden konkretny człowiek nie chce obrażać osób niepełnosprawnych ani

niczego celowo im utrudniać, ale brak wiedzy, motywacji, narzędzi, procedur i dobrych praktyk sprawia, że instytucja jako całość mija się z ich potrzebami lub wręcz powoduje krzywdę. Da się więc, dzięki zrozumieniu systemowego charakteru dyskryminacji, wdrażać przyjazne i pełnosprawnym mieszkańcom rozwiązania bez krytykowania kogokolwiek osobiście i wzbudzania niepotrzebnego poczucia winy.

Podobnym systemowym problemem dotyczącym osób niepełnosprawnych w gminie Łapy są wady oferty czasu wolnego. Wydaje się, że lokalni twórcy tej oferty mają swoistą „ślepą plamkę”, jeśli chodzi o otwarcie się na osoby niepełnosprawne. Być może fenomen ten powstaje na zasadzie błędnego koła, w związku z opisanym wyżej kłopotem z mobilnością – osoby niepełnosprawne mają trudność z dotarciem do miejsc i wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych, więc nie są często widziane (zwłaszcza jako jednostki, a nie jako np. „wycieczka z Domu Samopomocy”), więc rzadziej się o nich myśli, konstruując ofertę. Uczestniczki i uczestnicy konsultacji społecznych przeprowadzonych przez Swarmcheck, którzy korzystają ze Środowiskowego Domu Samopomocy, chwaliąc ogromnie swoją instytucję jako miejsce niezwykle potrzebne, zapewniające wspólnotę, jednocześnie skarżyli się, że w weekendy, gdy Dom jest zamknięty, najczęściej są skazani na siedzenie w czterech ścianach. W kwestii przyjemnego spędzania czasu respondenci tych konsultacji społecznych przyłączyli się też do powszechnego wśród ludności gminy Łapy apelu o więcej miejsc zielonych, gdzie można się zrelaksować, odnowienie parku na „Sosence” i kontynuację budowy ścieżek rowerowych.

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW Pracownica ŚDS zasugerowała, że należy **uczulić wszelkie placówki edukacyjne i kulturalne, że osoba wymagająca asysty lub nieco więcej uwagi w komunikacji, może chcieć korzystać z zajęć ogólnodostępnych**. Gdyby instytucje rozumiały te potrzeby i chciały być w dobrym porozumieniu ze środowiskiem osób niepełnosprawnych, zaistniałaby **możliwość poszerzenia aktywności i integracji tych osób o weekendy i popołudnia**. W czasie konsultacji społecznych ustalono, że szczególnie mile widziane byłyby zajęcia plastyczne dostępne dla osób niepełnosprawnych – osoby korzystające z ŚDS chciałyby mieć szerszą możliwość rozwijania swoich artystycznych pasji. Za dobry pomysł uznano też organizację kursów praktycznych (obsługi komputera, szycia, kursów kosmetycznych). Stwierdzono również, że przydałoby się miejsce, gdzie osoby niepełnosprawne (ale nie tylko) mogłyby pochwalić się swoim talentem – pokazać swoje dzieła, podzielić się umiejętnościami.

Dobrym rozwiązaniem zaproponowanym w ramach odpowiedzi otwartej kwestionariusza, które pojawiło się w kontekście wsparcia osób niepełnosprawnych, ale mogłoby się przydać niemal wszystkim mieszkańcom i mieszkańcom gminy, jest **zorganizowanie toalet publicznych w Łapach**. Wiele osób z niektórymi tzw. niewidzialnymi niepełnosprawnościami (tj. wynikającymi z wad wrodzonych lub chorób przewlekłych, których osoba postronna prawdopodobnie nie zauważy, jak choćby choroby zapalne jelit), jak również osoby doświadczające komplikacji porodowych czy nawet zwyczajnej miesiączki, z pewnością by je doceniło.

6.1.3. Troska o zdrowie psychiczne i dobrostan

Ogólnie młodzi łapanie i łapanieki wyrażają zadowolenie ze swojego życia (72%) i zdrowia (76,7%). Jednak ponad ćwierć populacji młodzieżowej niezadowolonej z całokształtu swojego życia lub zdrowia, w tym **co 8. łapski nastolatek i nastolatka są bardzo niezadowoleni ze swojego życia**, co wymaga refleksji. Nauczyciele z gminy Łapy uczestniczący w wywiadzie fokusowym

sygnalizowali – podobnie jak tysiące profesjonalistów pracujących z dziećmi w różnych częściach świata – że **dobrostan psychiczny ich uczennic i uczniów znacząco spadł w czasie pandemii COVID-19**. Już istniejące kryzysy zdrowia psychicznego nasiliły się, ekspozycja na przemoc w rodzinie niemal nie napotyka ograniczeń, wzrasta poziom niepokoju, zdarzają się regresje.

	bardzo źle	raczej źle	raczej dobrze	bardzo dobrze
Jak oceniasz zadowolenie ze swojego życia?	12%	16%	52%	20%
Jak oceniasz zadowolenie z tego, co masz?	4.1%	9.6%	53.4%	32.9%
Jak oceniasz zadowolenie ze swojego...	5.5%	17.8%	50.7%	26%

Dotkliwy problem w obszarze dobrostanu psychicznego w gminie Łapy stanowi **bardzo słaba dostępność opieki psychiatrycznej dla dzieci**. Łapskie dziecko musi oczekiwać na wizytę u psychiatry przez wiele miesięcy, nawet około 2 lat. Nie jest to w żaden sposób specyfika czy nieudolność Łap. Przeciwnie, to dramatyczny problem w skali ogólnopolskiej, co stało się jawne w mediach w latach 2019–2020 i od tamtej pory funkcjonuje w powszechnej świadomości społecznej¹⁶.

REKOMENDACJA W związku z tym, że problem jest systemowy i jego kompleksowe rozwiązanie z pewnością leży poza zasięgiem jakiegokolwiek małego miasta, to oprócz ewentualnej próby ściągnięcia pomocy na kilka godzin tygodniowo z innych miast (nie wiadomo, czy można na to liczyć, ponieważ zapotrzebowanie w skali kraju jest tak wielkie, że prawdopodobnie jedni mogą tylko odbierać drugim¹⁷; psychiatrów dziecięcych brakuje również w okolicy Łap, np. Zambrowie czy Bielsku Podlaskim), Gminie Łapy należy zarekomendować raczej wspomóżenie dzieci w kryzysie zdrowia psychicznego i ich rodzin swego rodzaju „proteżami” bardziej standardowych i pożądanych rozwiązań.

Taką „proteżą” może być **dofinansowanie podróży i wizyty prywatnej u psychiatry dziecięcego w Białymstoku, Ełku, Łomży, Piątnicy czy nawet Warszawie, ewentualnie konsultacji online** (część pacjentów psychiatrycznych przyznaje, że ich dostęp do konsultacji zwiększył się w czasie pandemii ze względu na rosnącą akceptację telewizyt). Jeśli takie wizyty mogłyby zapewnić okresową kontrolę decyzji, które należą do lekarza specjalisty, jak przepisywanie leków czy kierowanie do oddziału szpitalnego, **kontynuację opieki na co dzień łatwiej byłoby przejąć lokalnej sieci wsparcia zdrowia mózgu i zdrowia psychicznego**: lekarzom POZ, neurologom, psychologom i pedagogom. Potencjał takiej opieki w gminie Łapy poprawił się w ostatnim czasie, według informacji zebranych podczas spotkania konsultacyjnego, na którym obecna była przedstawicielka Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Łapach. W tej instytucji półroczne

¹⁶ Patrz np. informacja Departamentu Zdrowia Najwyższej Izby Kontroli z przeprowadzonej w 2019 r. kontroli pt. *Dostępność leczenia psychiatrycznego dla dzieci i młodzieży (w latach 2017–2019)*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,22730,vp,25429.pdf> (dostęp: 3 IV 2021).

¹⁷ Dane Ministerstwa Zdrowia w odpowiedzi na poselską interpelację, choć teoretycznie mające ograniczoną wartość jako wskaźniki, dają wyraźnie do zrozumienia, że jeszcze przez dłuższy czas małe miejscowości będą pozbawione trafnej i w pełni profesjonalnej pomocy – <http://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBDKHYQ/%24FILE/i31560-o1.pdf> (dostęp: 3 IV 2021).

kolejki zmniejszyły się do około dwumiesięcznych. Wzrosła także dostępność opieki psychologicznej i psychoterapeutycznej – od pół roku Poradnia oferuje już terapie systemowe, indywidualne oraz terapię rodzin. Co więcej, w przypadkach kryzysowych pacjentów przyjmuje się w niej od razu. Docelowy model systemu ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, zaproponowany przez Ministerstwo Zdrowia, ma umożliwić prowadzenie pomocy dla dzieci i rodzin na odpowiednich poziomach referencyjności w każdym powiecie (Ośrodek Środowiskowej Opieki dla Dzieci i Młodzieży) i województwie (Ośrodek Wysokospecjalistycznej Całodobowej Opieki Psychiatrycznej)¹⁸. Pozwoli on odciążyć Poradnie Pedagogiczno-Psychologiczne i stworzyć nowe rozwiązania w zakresie dostępu do psychiatry i psychologa dziecięcego.

POSTULATY MIESZKAŃCÓW

- Mieszkańcy obecni na badaniu fokusowym postulowali **zwiększenie zakresu opieki psychologiczno-pedagogicznej nad młodzieżą**. Sugerowali, że większość sił jest skupiona na dzieciach w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Nauczycielki, z którymi Swarmcheck konsultował swoje najważniejsze wnioski, podkreśliły, że wsparcie psychologiczne może być konieczne w procesie angażowania młodzieży w jakąkolwiek działalność, z zajęciami pozalekcyjnymi włącznie, ponieważ część z ich uczennic i uczniów dotyka apatia tak poważna, że czasem trudno im wstać z łóżka. Z kolei uczestnicy spotkania konsultacyjnego z zespołem zadaniowym Urzędu Miejskiego i jednostek miejskich podkreślali, że tym, czego przede wszystkim brakuje, jest wsparcie psychologiczne na terenie szkół i innych placówek, gdzie taka pomoc jest szczególnie potrzebna. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna współpracuje z kilkoma szkołami, lecz nie jest to wsparcie wystarczające. Zasugerowano ponadto, że zajęcia z psychologiem podnoszące kompetencje społeczne i emocjonalne mogłyby być oferowane bezpośrednio przez CUS. Ponadto, jeśli w ramach CUS powstanie Punkt Poradnictwa Specjalistycznego, którego otwarcie się rozważa, mógłby on częściowo odpowiadać na zgłaszane przez mieszkańców potrzeby dotyczące opieki psychologicznej.
- Respondenci zauważyli również, że **obawa przed stygmatyzacją może powstrzymywać mieszkańców i mieszkanki gminy Łapy przed skorzystaniem z usługi psychologicznej, pedagogicznej lub psychiatrycznej** czy też przed zapewnieniem takiej usługi swojemu dziecku. Zniechęcenie do poszukiwania dla siebie lub bliskich adekwatnej pomocy nigdy nie jest dobre. Warto zatem **edukować, dbać o prywatność przestrzeni, otoczenia, w którym odbywają się usługi, jak również przypominać o możliwościach realizowalnych gdzieś niedaleko, ale poza łapami**.

6.1.4. Edukacja prozdrowotna

Tylko połowa (51,4%) uczniów i uczennic łapskich szkół ponadpodstawowych oraz klas ósmych szkół podstawowych jest przekonana, że ma wystarczającą wiedzę o dojrzewaniu, seksie oraz zapobieganiu ciąży i chorobom przenoszonym drogą płciową. Jest to bardzo niepokojąca informacja zarówno w kontekście zwalczania przemocy seksualnej, jak i profilaktyki raka szyjki macicy czy zapewnienia młodym ludziom (zwłaszcza dziewczętom) właściwego startu w dorosłe życie. Kilka dodatkowych elementów kontekstualnych czyni sprawę jeszcze bardziej palącą.

¹⁸ Zob. wiadomość na stronach rządowych – *Nowy model ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży*, 10 I 2020, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/novy-model-ochrony-zdrowia-psychicznego-dzieci-i-mlodziezy> (dostęp: 3 IV 2021).

1. Z całej grupy respondentek i respondentów sondażu dla młodzieży tylko ósmoklasiści nie osiągnęli jeszcze wieku przyzwolenia.
2. Inicjacja seksualna w Polsce dokonuje się w ostatnich latach średnio w osiemnastym roku życia człowieka. Oznacza to istnienie grupy nastolatków i nastolatek, którzy rozpoczynają współżycie wcześniej.
3. Niektórzy z badanych niebawem opuszczą system szkolny i dom rodzinny, czyli 2 instytucje, które są w naturalny sposób odpowiednie do przekazywania podstawowej wiedzy o zdrowiu seksualnym.
4. Z badań fokusowych wiemy, że w części szkół w gminie Łapy nie odbywają się żadne lekcje wychowania do życia w rodzinie.

REKOMENDACJA Należy zapewnić w gminie Łapy **szeroki dostęp do edukacji seksualnej opartej na rzetelnej i aktualnej wiedzy naukowej** oraz zgodnej ze standardami poważanych towarzystw psychologicznych.

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW Uczestnicy badań fokusowych przypuszczali – co ma zresztą pokrycie w badaniach naukowych na innej populacji polskich nastolatków¹⁹ – że **młodzież wolalaby, aby zajęcia z edukacji seksualnej były prowadzone przez ekspertów spoza szkoły**. Mieszkańcy sugerowali również, że edukacja seksualna nie spotka się z oporem społecznym, jeśli będzie wprowadzana (lub poszerzana) ze znajomością lokalnego kontekstu. **Pracę nad normalizacją edukacji seksualnej – niekonieczne pod taką nazwą – należy ich zdaniem zacząć od pokolenia rodziców.**

Tyle samo młodych ludzi w łapach jest zainteresowanych, co niezainteresowanych **dodatkową edukacją prozdrowotną** na inne tematy. Wśród nich uczniowie wymieniali:

- zdrowy styl życia (odżywianie, sprawność fizyczną, zapobieganie otyłości),
- psychologię i higienę psychiczną, radzenie sobie ze stresem, pracę nad pewnością siebie,
- właściwą pielęgnację skóry i leczenie trądziku,
- pierwszą pomoc,
- używki.

6.2. Ochrona środowiska

6.2.1. Percepcja jakości otoczenia i próśrodowiskowych działań Gminy

6.2.1.a. Tereny zielone

Niemal sześciu na każdych dziesięciu łapan i łapanek nie zgadza się ze stwierdzeniem, że „Gmina jest bardzo zielona, jest dużo skwerów, parków drzew”. Bardzo podobna liczba (57,6%) mieszkank i mieszkańców uważa za nieprawdę, że „w łapach jest dużo programów wspierających ochronę środowiska (wymiana pieców, tańsza komunikacja w zimie, miejskie zbieranie śmieci i sadzenie drzew)”. Jedynie minimalny odsetek (od 1,1% do 5,4%) ankietowanych

¹⁹ M. Pozdał, *Seksualność polskiej młodzieży*, informacja prasowa o badaniach przeprowadzonych przez Uniwersytet SWPS, <https://www.swps.pl/278-cp-import/badanie/11893-seksualno-polskiej-modziezy> (dostęp: 3 IV 2021).

zaznaczył opcję „zdecydowanie się zgadzam” w odpowiedzi na którekolwiek z pięciu stwierdzeń pozytywnie opisujących starania o ochronę środowiska w gminie Łapy.

	zdecydowanie się nie zgadzam	raczej się nie zgadzam	nie mam zdania	raczej się zgadzam	zdecydowanie się zgadzam
Gmina jest bardzo zielona, jest...	27.5%	30.8%	15.4%	24.2%	2.2%
Wywóz śmieci działa sprawnie.	18.3%	24.7%	16.1%	35.5%	5.4%
Miejsca publiczne są zadbane – n...	21.7%	29.3%	19.6%	28.3%	1.1%
Powietrze na terenie gminy jest czyste.	16.9%	22.5%	23.6%	33.7%	3.4%
W Łapach jest dużo programów...	28.3%	29.3%	27.2%	12%	3.3%

Niedostatek zieleni miejskiej niemal na pewno stanowi jeden z najważniejszych wspólnych problemów społeczności Łap. Jest rzeczą znaną, że temat ten pojawiał się w toku badań przeprowadzonych przez Swarmcheck w bardzo różnych, niezbyt silnie ze sobą powiązanych kontekstach i najczęściej bez sugestii ze strony prowadzących spotkania. Mieszkańki i mieszkańcy łączą go ze spędzaniem czasu z rodziną, możliwością spotkania się z przyjaciółmi, z komfortem seniorów, uprzywilejowaną pozycją północnej strony miasta wobec południowej, estetyką miasta i ogólnym samopoczuciem kreowanym przez zielenią i kwiaty oraz wprost z aspektem ekologicznym. Uczestnicy konsultacji społecznych zwracali uwagę, że miejsca blisko przyrody, zacienionego i wolnego od hałasu, na pewno nie może zastąpić skwer na Pl. Solidarności, któremu wręcz odjęto drzew ze względu na inwestycję w tężnię. Używano sformułowań w rodzaju „potrzebny jest park z prawdziwego zdarzenia”.

Problem zieleni został poruszony również przez osoby wypełniające ankietę – część z nich poczuła konieczność dodatkowego podkreślenia tej kwestii w odpowiedzi na pytanie otwarte. Apelowano o powstrzymanie wycinki drzew oraz zwiększenie liczby krzewów i kwiatów.

POSTULATY MIESZKAŃCÓW

- Szczególnie zależy mieszkańcom na **przywróceniu zieleni w centrum miasta** oraz **zwiększeniu liczby drzew wzdłuż ulic i w okolicy cmentarza**. Pojawił się również pomysł zazielenienia nowego centrum przesiadkowego.
- Wielkie nadzieje wzbudza możliwość **przywrócenia terenowi na „Sosence” oficjalnego statusu parku i ponownego uporządkowania go. Nie ma żadnej grupy ludności, której nie podobałby się ten pomysł**. W czasie konsultacji społecznych poparli go ludzie starsi, przedstawiciele grupy wiekowej tzw. młodych dorosłych, osoby z niepełnosprawnościami, pracownicy kultury, nauczycielki oraz osoby zatrudnione w jednostkach podległych UM. Uznano, że warto wrócić do idei parku na „Sosence” ze względu na szczególne walory tego miejsca (zarówno przyrodnicze, jak i fakt, że znajduje się bardzo blisko centrum miasta). Mieszkańcy zaznaczają, że na tym terenie wystarczą minimalna infrastruktura (ławki, kosze na śmiecie, wykoszone ścieżki, co najwyżej

miejsce na grilla), ponieważ naturalność i bliskość dzikiej przyrody to jego podstawowy atut, którego nie należy niszczyć, lecz zachować i udostępnić. Problemem może się okazać podatność na dewastację, jak to się stało niedawno z nadrzeczną altaną w Łapach-Szołajdach. Gmina musiałaby się więc zastanowić, w jaki sposób starać się temu zapobiec – przez nadzór lub odstraszenie, czy raczej przez próbę uczynienia takiego miejsca tak powszechnie cenionym, że nikt nie chciałby go zaśmiecać ani niszczyć (lub połączenie tych strategii).

- Osoby starsze obecne na konsultacjach społecznych postulowały ponadto **postawienie altan lub wiat w co najmniej kilku rozsianych po mieście i gminie spokojnych miejscach**. Bez tego typu infrastruktury część seniorów ma poczucie, że musi po prostu siedzieć w domu. Jest bardzo prawdopodobne, że zbieżną opinię wyraziłoby rodzice bardzo małych dzieci, którzy wychodzą z nimi na spacer, używając wózka. Może to być bardzo dobra wskazówka dla projektantów planowanych w gminie parków kieszonkowych – **ważne jest, aby zapewniały choć nieco zadaszenia lub zacienienia i były wolne od hałasów ulicznych**.

Łapy wyraźnie doświadczają paradoksu funkcjonowania bardzo blisko cennej przyrody, ale w odseparowaniu od niej. Na pewno niemal każdy jest świadomy, że część ich gminy leży na terenie Narwiańskiego Parku Narodowego oraz że jej część jest zalesiona. Prawdopodobnie jednak poza dniami, kiedy jest więcej czasu i sprzyjająca pogoda na dłuższą wycieczkę, mieszkańcy nie obcują z tą przyrodą. Na takie wyprawy ciężko jest się zapewne wybrać też z wózkiem dziecięcym, wózkiem inwalidzkim czy o kulach.

REKOMENDACJE Należałoby **wpuścić przyrodę do miasta, połączyć oba światy – sprawić, by krajobraz nie był w mieście tak drastycznie odmienny i mniej atrakcyjny, że aż ludzie zapominają, iż żyją na terenie cennym przyrodniczo**. Jasne jest, że ten niepożądany kontrast został w dużej mierze ukształtowany przez industrialną przeszłość Łap, gdy układ interesów i mentalność były inne niż obecnie. Jasne jest też, że ze względu na koszty nie sposób natychmiast zrewitalizować wszystkiego, czego mieszkańcy by sobie życzyli. Jednakże prawdą jest również to, że gmina Łapy zdaje się przegrywać w wizerunkowo-biznesowym układzie związanym z Narwiańskim Parkiem Narodowym oraz że w łapskiej społeczności drzemie potencjał zaangażowania się w sprawy ekologiczne (szczegółowe tło obu tych stwierdzeń poniżej, razem z większą liczbą propozycji związanych z korzyściami lokalnymi ze zrównoważonej turystyki).

Bardzo wartościowe byłoby uporządkowanie sytuacji prawnej terenu na „Sosence”. Wielu ludzi pamięta, że na drodze wspólnego wysiłku społecznego tamto miejsce zostało wiele lat temu uprzątnięte i de facto zrewitalizowane, czyli właśnie zamienione w park. Uważane jest, niezależnie od okoliczności, za teren wspólny i wydaje się, że można ponownie mieć nadzieję na pomoc ludności, gdyby miał formalnie stać się w pełni własnością publiczną lub przynajmniej dzierżawioną na wiele lat przez Gminę. Potrzebne jest zatem nawiązanie ściślejszej współpracy między Radą Miasta a Wspólnotą Gruntową Binduga (właścicielem tego terenu).

Wyliczenie poniższych czynników obok siebie może na pierwszy rzut oka wydać się dziwaczne, bo dla przedsięwzięcia ochrony przyrody część jest korzystna, a część nie. Mimo to ich splot można odczytywać jako okazję – jeśli mamy do czynienia jednocześnie z (1) bezrobociem, (2) niezadowolaniem społeczności z estetyki i walorów przyrodniczych swojego najbliższego

otoczenia, (3) przewagą sąsiednich gmin w zagospodarowaniu aktywności wokół NPN, (4) naruszeniem dotychczasowego profilu gospodarczego gminy przez zamykanie, redukcję lub przekształcanie zakładów przemysłowych oraz z (5) deklaracją chęci zaangażowania w sprawy środowiska ze strony mieszkańców, to rezultatem takiej mieszanki okoliczności może być **związanie większej liczby miejsc pracy zarobkowej, jak również większej liczby godzin pracy wolontaryjnej, z obszarem środowiska naturalnego**. Aby turyści nie tylko zahaczali o Łapy na chwilę, jadąc rowerem lub płynąc kajakiem, potrzebna jest w mieście zielona infrastruktura zachęcająca do spędzania wolnego czasu na zewnątrz lub wybrania gminy Łapy na bazę noclegową – byłyby to dokładnie takie elementy, jakich chcą też mieszkańcy.

Interesującą intuicję, pochodzącą z połączenia perspektywy mieszkańca gminy Łapy z perspektywy kogoś, kto się przygląda jej z zewnątrz, zaproponowali obecni na spotkaniach konsultacyjnych absolwenci i absolwentki łapskich szkół ponadpodstawowych, którzy obecnie studiuje w różnych większych miastach Polski. Ich zdaniem bliskość przyrody (w połączeniu z niższymi kosztami życia) jest atutem Łap jako miejsca, gdzie może się wspaniale mieszkać, nawet jeśli się pracuje lub uczy w Białymstoku. Dlatego zamiast walczyć ze swoim statusem jednej z „sypialni” Białegostoku, Łapy powinny postawić na standard i komfort mieszkalnictwa oraz właśnie zieleń.

6.2.1.b. Jakość powietrza

Istnieje pewna **niejasność co do postrzegania jakości powietrza w gminie Łapy**. 37,1% ankietowanych zgadza się z tym, że powietrze jest czyste, 23,6% nie ma zdania, a 39,4% sądzi, że powietrze czyste nie jest. Tymczasem uczestnicy badania fokusowego spontanicznie podnieśli temat zanieczyszczenia powietrza, gdy tylko pojawiła się prośba o wypowiedzi dotyczące ochrony środowiska w gminie. Stanowiło to dla nich najważniejszą kwestię w tymże obrębie tematycznym. Było dla nich również zupełnie jasne, że za zanieczyszczenie powietrza w głównej mierze odpowiada **niska emisja z pieców domowych**, ponieważ stan powietrza zawsze pogarsza się zimą, a w dodatku Łapy nie są tak dużym miastem, aby przyczyną mógł być intensywny ruch kołowy wraz z generowanymi przezeń spalinami. Widoczne były negatywne emocje wywołane faktem, że część społeczności może sobie bezkarnie pozwalać na stosowanie zabronionych prawem materiałów jako opatu.

Osoby biorące udział w wywiadzie fokusowym były raczej zgodne co do tego, że Gmina mogłaby robić więcej dla poprawy jakości powietrza. Nie miały jednak jasności, czy skuteczniejsze byłyby bardziej zdecydowane, „siłowe” działania samorządu (np. wzmożone kontrole, mandaty), czy raczej działania bardziej kompleksowe i systematyczne (np. uczynienie wymiany pieców jak najłatwiejszą i jak najtańszą, aktywne wyjście administracji – z poradami i pomocą w uzyskaniu dofinansowania – do mieszkańców).

REKOMENDACJA Zalecana byłaby możliwie maksymalnie **aktywna rola gminy w procesie wymiany źródeł ciepła na bardziej ekologiczne**. Mieszkańcy powinni mieć możliwość poczuć solidarność ze strony władz – zarówno ci, którzy z ubóstwa i bezradności łamią przepisy albo przekraczają terminy wymian, jak i ci, którzy robią wszystko, jak należy, i nie chcą doświadczać negatywnych skutków działania innych. Aby osiągnąć taki efekt, konieczna jest efektywna i kulturalna komunikacja z mieszkańcami, wykreowanie wspólnego celu i dobranie środków jego osiągania pod różne grupy obywateli.

Oprócz ogólnej edukacji skuteczne może być indywidualne doradztwo, incytywizacja termomodernizacji, upublicznianie rosnących postępów dla wykreowania poczucia pilności, uzupełnienie systemu dopłat, zebranie bazy firm zajmujących się termomodernizacją, instalacjami słonecznymi etc. czy nawet rozważenie rozwiązań spółdzielczych – wszystko zależy od zasobów, jakie można na to przeznaczyć, możliwości zlecenia niektórych działań organizacjom pozarządowym, dostępności fachowców oraz nastrojów społecznych w gminie. Dodatkowym działaniem, nieobciążającym w żaden sposób mieszkańców, byłoby lobbowanie (najlepiej z innymi gminami) za przyjęciem zdecydowanych przepisów antysmogowych na poziomie wojewódzkim. Zazwyczaj w ślad za takimi decyzjami idą też programy wspomagające cały proces, również finansowo, dzięki którym Łapy mogłyby zyskać pomoc.

6.2.2. Świadomość bogactwa przyrodniczego i potencjału krajoznawczego

Większość łapan i łapanek, które wzięły udział w ankiecie, uważa, że albo co prawda **w gminie Łapy jest kilka miejsc wartych zwiedzenia, ale nie są one przystosowane dla turystów (31,4%)**, albo że **w ogóle nie ma czego zwiedzać (29,4%)**. Z drugiej strony na spotkaniu badawczym world café podkreślono, że **walory przyrodnicze Gminy są wręcz wyjątkowe**. Wynika to stąd, że świadomość przeciętnego łapanina w kwestii wartości przyrodniczej najbliższego otoczenia jest niewielka. Potrzeba więc edukacji, ale prawdopodobnie nie tylko, ponieważ:

- jak już była mowa w innym miejscu tego dokumentu, na co dzień mieszkańcy są wyalienowani od piękna natury, uważają miasto za raczej brzydkie i brakuje im zieleni;
- okoliczne dzieci mają możliwość brania udziału w lekcjach i zajęciach krajoznawczych i przyrodoznawczych, a jednak nie przekłada się to na świadomość realnej wartości regionu górnej Narwi.

W pewnym trywialnym sensie ankietowani, którzy mówią, że w gminie Łapy nie ma czego zwiedzać, są w oczywistym błędzie. Wszak Narwiański Park Narodowy jest przepięknym terenem o typie krajobrazu niemal już niespotykanym w Europie, znajdującym się w najczystszej polskiej województwie, mającym miejsce na liście Konwencji Ramsarskiej i będącym areną ciekawej działalności naukowej. Szlaki i atrakcje Narwiańskiego Parku Narodowego nie omijają Gminy Łapy: są punkty widokowe nad Narwią²⁰, przechodzi czerwony i niebieski szlak rowerowy w otulinie, szlak kolejarzy i szlak im. W. Puchalskiego. Ponadto w Bokinach oraz między Surazem a Uhowem są ścieżki dydaktyczne, a droga kajakowa teoretycznie nie zna żadnych granic.

Niestety, trafną diagnozę postawili ci ankietowani, którzy zauważyli niedostosowanie do ruchu turystycznego. Tak naprawdę jest to również w jakiejś mierze niedostosowanie do aktywnego spędzania czasu w okolicy przez ludność miejscową i zamykanie sobie drogi do przetamania postawy „swego nie znacie”. Turystyka bardziej skupia się w tej chwili, co prawda, wokół Kurowa, Waniewa i Śliwna, ale nie musi to oznaczać, że Gmina Łapy jest na taki stan rzeczy skazana i nie może w większym stopniu **partycypować zarówno w inwestycjach, jak i korzyściach związanych z promocją parku narodowego**. Tego samego zdania byli pochodzący z gminy Łapy studenci i studentki uczestniczący w konsultacjach społecznych. Informowali oni, że aktualnie turyści wolą zatrzymać się w Tykocinie czy Suraziu, mimo że są to mniejsze miejscowości. Zdaniem respondentów wynika to przede wszystkim stąd, że te miejscowości mają profesjonalnie

²⁰ Wieże i punkty widokowe, oficjalny serwis internetowy Narwiańskiego Parku Narodowego, <https://www.npn.pl/wieze-i-punkty-widokowe> (dostęp 7 IV 2021).

rozwiniętą infrastrukturę turystyczną i dobrze się promują. W łapach tymczasem brakuje nawet wyznaczonych miejsc, gdzie można się zatrzymać na trasie – ławek, zadaszeń, stojaków na rowery.

REKOMENDACJA Przede wszystkim należałoby stworzyć w gminie Łapy **zintegrowany, przejrzysty i systematycznie aktualizowany system informacji turystycznej online**. Nie tylko prywatne hobbystyczne strony krajoznawcze²¹, ale też odpowiednia zakładka na dawnej stronie Urzędu Miejskiego jest w tej chwili przestarzała, jeśli chodzi o kontakty do właścicieli kwater²² czy do flisaków narwiańskich²³ (na aktualnej oficjalnej stronie UM w ogóle nie ma zakładki poświęconej turystyce). Osoby rozważające podróż czy zarezerwowanie atrakcji trafią głównie na puste strony internetowe sugerujące nieprzedłużenie usług hostingowych przez dawnych właścicieli albo na nieaktualizowane od wielu miesięcy profile facebookowe.

Ankietowani, którzy wskazali niedostosowanie gminy Łapy do potrzeb turystów, częściowo mieli rację ze względu na sam trudny dostęp (teren bagienny) i brak szlaków pieszych PTTK. **Naturalne jest zwiedzanie Narwiańskiego Parku Narodowego drogą wodną, co może wydawać się trudne, jednak w rzeczywistości nie brakuje na Podlasiu precedensów**. Zarówno samą Narew, jak i Biebrzę regularnie zwiedza się drogą wodną z powodzeniem, co generuje przychody w zasadniczo prowincjonalnych gminach. Podobne pomysły biznesowe sprawdzają się w Dolinie Baryczy. Gmina Łapy również ma ofertę wypożyczenia sprzętu wodnego, jednak wydaje się, że skuteczniej reklamuje się na tym polu miejscowość Topilec w sąsiedniej gminie.

REKOMENDACJA Zalecane byłoby:

- jeszcze **lepsze rozeznanie się w zapotrzebowaniu i rynku turystyki przyrodniczej i przygodowej** oraz wzmocnienie incentyw dla biznesu krajoznawczego, ekoturystycznego i agroturystycznego;
- poszerzenie oferty zwiedzania części NPN leżących na terenie gminy Łapy (lub w bezpośrednim sąsiedztwie) z przewodnikami-przyrodnikami wyposażonymi w lunety i gotowymi na pomoc transportową (opcje droższe niż zwykła lekcja terenowa, ale i ciekawsze);
- promowanie odwiedzin w NPN wiosną i jesienią – w porze przelotów ptaków wodnych;
- popularyzacja (w ciekawej formie) badań naukowych prowadzonych w NPN, a zwłaszcza w gminie Łapy, jak również interesujących gatunków i sposobów ich ochrony (np. historie pomyślnie przeprowadzonych projektów);
- intensyfikacja promocji ostoi ptaków i wyjątkowości bagien we współczesnej Polsce (objęcie Konwencją Ramsarską w niektórych kręgach społeczeństwa, coraz lepiej zorientowanych w ochronie przyrody, samo w sobie jest prestiżowe i gwarantuje dostępność pewnych cennych przeżyć, takich jak możliwość oglądania masowych postojów ptaków wodnych na przelotach sezonowych);
- (w dalszej perspektywie) rozważenie rewitalizacji społecznej i rewitalizacji pamięci na terenie osiedla kolejowego i terenach poprzemysłowych.

²¹ Np. ta podstrona serwisu Zielone Wrota – Łapy, w: Zielone Wrota. Podlaski Portal Przyrodniczo-Turystyczny, <https://www.zielonewrota.pl/index.php?art=3742&p=70&k=83&w=169&lv=2> (dostęp: 7 IV 2021).

²² Zob. Baza noclegowa, w: Łapy.pl. Serwis Internetowy Miasta i Gminy Łapy, 5 VII 2007, <http://lapy.podlasie.pl/archiwum2/index.php/baza-noclegowa> (dostęp: 7 IV 2021).

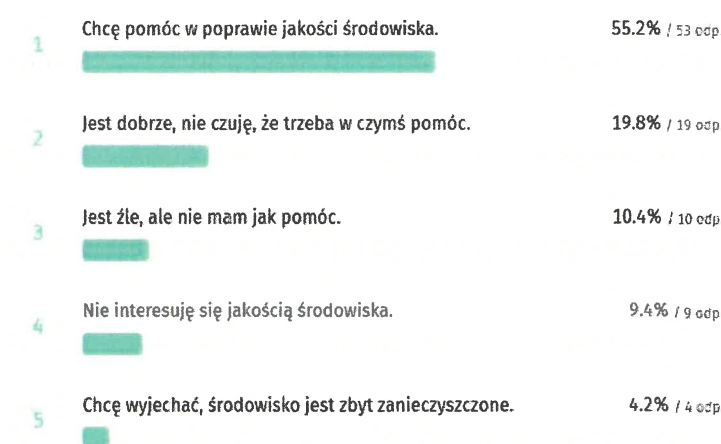
²³ Zob. Pychówką po Narwi, w: Łapy.pl. Serwis Internetowy Miasta i Gminy Łapy, 25 III 2008, <http://lapy.podlasie.pl/archiwum2/index.php/pychowka-po-narwi> (dostęp: 7 IV 2021).

6.2.3. Potencjał zaangażowania

Badanie ilościowe – jako anonimowe – wydaje się potwierdzać stanowisko wyrażone w czasie spotkania typu world café, że to raczej Urząd Miejski nie wychodzi z inicjatywą, nie ułatwia mieszkańcom zaangażowania – bo **mieszkańcy sami z siebie chcą pomagać** ekologicznie.

Jaka jest Pana/Pani postawa względem stanu środowiska w Gminie Łąpy?

96 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Jednocześnie należy zauważyć, że **młodzież gminy Łąpy ma raczej niską świadomość, jeśli chodzi o lokalne kwestie ekologiczne**. Zapoznając się z rozkładem odpowiedzi na pytania dotyczące stanu środowiska w gminie, widzimy duży udział procentowy wariantu „Nie mam zdania”. Np. aż 40,2% młodych ludzi nie ma zdania na temat tego, czy lokalne firmy dbają o środowisko, niemal tyle samo (39,1%) nie orientuje się, czy lokalne władze dbają o środowisko, a jedna trzecia (32,3%) nie ma w ogóle opinii o tym, czy okoliczne środowisko jest zanieczyszczone.

REKOMENDACJE

- Dobrze byłoby odczytać dane z sondażu dla młodzieży jako przesłankę w kierunku mądrego wsparcia dla deklarowanego zaangażowania mieszkańców w sprawę ochrony przyrody. Potrzebna będzie edukacja dotycząca prawdziwych potrzeb i możliwych korzyści w tym zakresie, pod kierunkiem osoby lub podmiotu, który zna zależności w ekosystemie lokalnym. Potoczna wiedza o środowisku może być niewystarczająca i doprowadzić np. do wkładania dużego wysiłku w coś, co nie przynosi dużej korzyści, a nawet do wyrządzenia szkody pomimo dobrych chęci. Innym, bardziej ogólnym argumentem na rzecz potrzeby mądrego przywództwa dla skutecznego i odpowiedzialnego zagospodarowania proekologicznego potencjału łapskiej wspólnoty jest przekazana na spotkaniu konsultacyjnym informacja, że społeczności zdarza się popadać w „słomiany zapał” przy okazji różnych inicjatyw.
- Oprócz edukacji potrzebne jest na pewno świadome ułatwianie przez władze proekologicznych zachowań codziennych tak, by jak najrzadziej wiązały się one z koniecznością nadkładania czasu, drogi czy pieniędzy (przykład – bezpłatny odbiór odpadów nietypowych, takich jak elektroodpady, tekstylia czy pozostałości po remoncie,

z miejsca zamieszkania do odpowiedniej sortowni²⁴). Ważna jest też **dostępność i proste wyłożenie potrzebnych informacji, np. przejrzystość systemu segregowania śmieci**. Być może dla ułatwiania praktyk nieobciążających środowiska sprawdziłby się też opisywany w innym miejscu niniejszego raportu pomysł na rozwijanie pomocy sąsiedzkiej czy też „bank czasu i umiejętności” (por. 7.1.2.). Mogłoby to przyjąć postać wzajemnego pożyczania sobie niezbyt często używanych urządzeń (zamiast kupowania po jednym do każdego gospodarstwa domowego), oddawania innym używanych przedmiotów (zamiast wyrzucania do śmieci) czy pomocy w naprawach (zamiast zastępowania od razu nowym artykułem). Każda taka praktyka przyczyniłaby się do zmniejszenia produkcji odpadów na terenie gminy.

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Drogą pytania otwartego dotarła poprzez ankietę sugestia kogoś z mieszkańców, aby planowane przez MOPS Inspiratorium Aktywności Społecznej zajmowało się animowaniem aktywności proekologicznych. Oprócz docenienia tego pomysłu warto zauważyć potrzebę ewentualnego zharmonizowania pomysłów i wygenerowania synergii na linii Klub Wolontariusza–Inspiratorium–„bank czasu i umiejętności” w obszarze zaangażowania proekologicznego.

- Na koniec – również w kontekście uświadczenia ekologicznego młodzieży, ale nie tylko – zalecana byłaby zmiana wzorca klasycznych szkolnych „lekcji w terenie”, które są zazwyczaj krótkie, czasami staroświeckie i przeznaczone głównie dla dzieci lub młodzieży. Na możliwość zarażenia się pasją przyrodniczą dzięki obserwacji bieżących zależności w ekosystemie w rytmie pór roku, spontanicznych zachowań zwierząt czy trudów badań naukowych zasługuje każdy, kto ma szczęście mieszkać nad Narwią. Lekcje pospieszne, zbyt masowe, prowadzone tylko z obowiązku przez kogoś, kto sam latami nie był na bagnie, nudne albo przeprowadzone błędnie, np. bez poszanowania dobrostanu zwierząt, pozostawiają mylne wrażenie o tym, co to znaczy zajmować się przyrodą, a raz zniechęconą osobę, zwłaszcza młodzież, niełatwo z powrotem przekonać.

7. Aktywność obywatelska, edukacja, kultura i sport

7.1. Aktywność obywatelska

7.1.1. Inspiratorium Aktywności Społecznej

Jednym z projektów, które zgodnie ze wstępnymi planami mają być realizowane przez CUS w Łapach, jest Inspiratorium Aktywności Społecznej. **Ma to być instytucja udostępniająca pomieszczenia dla wszystkich mieszkańców do realizacji działań edukacyjno-integracyjnych, aktywizacji, spotkań sąsiedzkich, spotkań obywatelskich i innych.** Ponadto kadra Inspiratorium

²⁴ Należy docenić, że już teraz Gmina organizuje takie zbiórki i wywózki przynajmniej niektórych kłopotliwych odpadów. Trzeba się zastanowić nad adekwatnością zakresu i częstotliwości.

miałyby być zapleczem doradczo-konsultacyjnym w bieżących problemach społeczności oraz organizatorem stałych form edukacyjnych, integracyjnych i animacyjnych. Zgodnie z pierwotnym planem Inspiratorium byłoby czynne 5 dni w tygodniu przez min. 8 godz. dziennie²⁵.

58% respondentów ankiety uznało stworzenie w łapach takiej instytucji za potrzebne lub bardzo potrzebne, zaś zaledwie 13% – za niepotrzebne lub zupełnie niepotrzebne. O zapotrzebowaniu na Inspiratorium świadczą również dodatkowe komentarze, których udzielono w ankiecie: uznano, że tak opisana **instytucja mogłaby realizować bardzo potrzebne w gminie działania integracyjne (szczególnie w kontekście integracji pokoleń – współpracy młodzieży z osobami starszymi) oraz że jej funkcjonowanie mogłoby być odpowiedzią na izolację społeczną wywołaną pandemią** (więcej o tym problemie w sekcji 8.1.2.).

Podkreślono również, że konieczne jest utrzymanie równowagi pomiędzy 2 zawartymi w opisie filarami działalności tej instytucji – udostępnianiem przestrzeni i organizowaniem zajęć – jako że obydwa są bardzo potrzebne. Z jednej strony wiele instytucji ma regularne problemy z tym, żeby znaleźć dostępne pomieszczenia; z drugiej wielu mieszkańców zgłasza zapotrzebowanie na większą liczbę zorganizowanych form spędzania czasu (zob. 7.5.).

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW W ankiecie oraz w trakcie badań jakościowych zadawano również pytanie o to, jakie działania mogłyby zachęcić mieszkańców do uczęszczania do Inspiratorium. Jest to zagadnienie szczególnie istotne w kontekście problemu zasygnalizowanego przez jedną z uczestniczek wywiadów fokusowych – „ludzie często narzekają, że nie ma gdzie się spotkać, a, gdy jakieś miejsce spotkań już powstanie, i tak nie przychodzą” (więcej o tym problemie w sekcji 7.5.). Respondenci ankiety i uczestnicy spotkań zasugerowali poniższe rozwiązania.

- **Należy zadbać o dobrą politykę informacyjną.** Potrzebna jest jasność co do typów realizowanych w Inspiratorium zajęć, dobra widoczność jego działalności w Internecie, interesujący program inauguracji, ciekawe i nagłośnione dni otwarte oraz udział w działaniach Inspiratorium osób znanych w środowisku lokalnym (np. ze świata sportu, kultury, biznesu, edukacji czy organizacji pozarządowych).
- Większość instytucji publicznych funkcjonuje w dość standardowych godzinach – od rana do późnego popołudnia. Wieczorami niemal wszystkie miejsca, których celem jest animowanie życia wspólnoty, są zamknięte. Warto zastanowić się, czy Inspiratorium nie powinno łamać tego schematu oferując **zajęcia i możliwość wynajmowania przestrzeni w godzinach wieczornych.**
- Potrzebna jest jasność co do tego, kto konkretnie zajmowałby się koordynacją prowadzonych przez Inspiratorium działań. Taka osoba powinna być jednocześnie odpowiedzialna za kontakt z podmiotami zainteresowanymi współpracą z nim (np. organizowaniem w nim zajęć).
- Inspiratorium powinno zajmować się także **udostępnianiem przestrzeni na spotkania nieformalne.** Osoby z różnych grup społecznych (młodzież, rodziny z dziećmi, seniorzy) potrzebują bowiem miejsca, w którym mogłyby bezpiecznie i ciekawie spędzić czas z innymi bez konieczności organizacji takich spotkań we własnym domu. Tego typu

²⁵ Opracowano na podstawie dokumentu dostarczonego firmie Swarmcheck przez MOPS w łapach pt. *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu rozwoju i integracji usług społecznych użyteczności publicznej (dostępnych na zasadzie powszechności) przy wykorzystaniu CUS jako nowej jednostki organizacyjnej, z uwzględnieniem możliwości zlecenia świadczenia usług społecznych lokalnym organizacjom wymienionym w art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.*

działalność mogłaby z czasem przerodzić się w nawiązywanie nieformalnych grup wsparcia dla rozmaitych zbiorowości mierzących się z trudnościami, np. dla rodzin osób niepełnosprawnych.

- Poważnym problemem mieszkańców Łap jest brak odpowiednio zaaranżowanej przestrzeni publicznej i instytucji kultury w południowej części miasta (więcej o tym problemie w sekcji 8.2.1.). Umieszczenie Inspiratorium właśnie na południu mogłoby być istotnym pierwszym krokiem do zmiany tego stanu rzeczy.

RYZYKO W komentarzach wyrażonych w ankiecie oraz w trakcie badań jakościowych mieszkańcy Gminy Łapy zwrócili też uwagę na istotne ryzyko – działania Inspiratorium mogą powielać się z działaniami z innych instytucji zajmujących się pobudzaniem aktywności obywatelskiej w gminie (np. Biblioteki Publicznej czy Domu Kultury). Nadmierne i nieskoordynowane powielanie się funkcji mogłoby z kolei doprowadzić do sytuacji, w której, jak określił to jeden z respondentów ankiety, Inspiratorium byłoby „kolejną inwestycją świetnie działającą na papierze i w planach, która w rzeczywistości nic nie zmieni”. **W procesie planowania konieczne jest więc zadbanie o synergię pomiędzy różnymi instytucjami działającymi na terenie gminy – o wzajemne uzupełnianie ofert, współpracę przy projektach międzyinstytucjonalnych czy choćby różne godziny otwarcia.**

7.1.2. Klub Wolontariusza

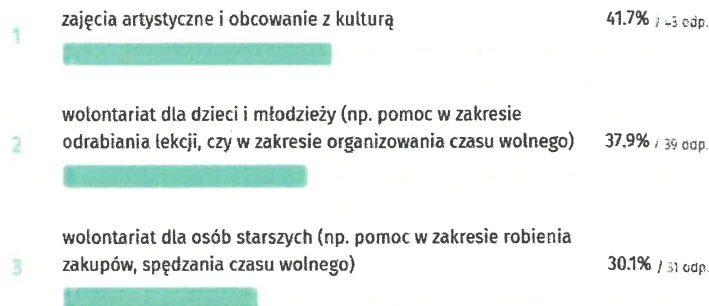
Innym projektem, który zgodnie ze wstępnymi planami ma być realizowany przez CUS w Łapach, jest Klub Wolontariusza – **instytucja prowadząca szkolenia dla wolontariuszy. Wyszkoleni wolontariusze mogliby efektywnie działać na rzecz społeczności, m.in. wspierając osoby starsze, dzieci i młodzież oraz animując kręgi wsparcia sąsiedzkiego.** Działalność wyszkolonych wolontariuszy zwiększyłaby ponadto poczucie bezpieczeństwa osób wspieranych oraz dałaby możliwość szybkiego reagowania na ich potrzeby (zakupy, zdrowie, towarzyszenie)²⁶.

O skali zapotrzebowania na tego typu instytucję świadczą rezultaty uzyskane w ankiecie – za potrzebną lub bardzo potrzebną uznało ją 64,9% respondentów; za niepotrzebną lub zupełnie niepotrzebną – zaledwie 8,2% respondentów. Działalność związana z wolontariatem była również często wskazywana w odpowiedzi na pytanie o to, jakie typy aktywności lokalnej na terenie gminy Łapy wymagają najpilniejszego wsparcia lub utworzenia:

²⁶ Opracowano na podstawie dokumentu dostarczonego firmie Swarmcheck przez MOPS w Łapach pt. „Wstępna koncepcja wypracowywania modelu rozwoju i integracji usług społecznych użyteczności publicznej (dostępnych na zasadzie powszechności) przy wykorzystaniu CUS jako nowej jednostki organizacyjnej, z uwzględnieniem możliwości zlecenia świadczenia usług społecznych lokalnym organizacjom wymienionym w art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”.

Które z poniższych typów aktywności lokalnej na terenie gminy Łapy wymagają Pana/Pani zdaniem najpilniejszego wsparcia lub utworzenia?

103 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Idea utworzenia Klubu Wolontariusza wzbudziła entuzjazm mieszkańców także w trakcie badań jakościowych.

- Argumentowano, że **wolontariat jest doskonałym sposobem na rozwijanie w młodych ludziach niezwykle ważnych cech – empatii, cierpliwości czy pokory**. Skuteczna strategia promocyjna mogłaby zaś sprawić, że dzięki Klubowi działalność wolontaryjna stałaby się po prostu modna.
- Uczestnicy wywiadów fokusowych zwrócili uwagę, że **wolontariat jest czymś, co mogłoby ułatwić młodym ludziom przyszłą karierę zawodową**, co mogliby z powodzeniem wpisywać do swojego CV.
- Zasugerowano, że **powstanie Klubu Wolontariusza mogłoby ułatwić działanie innych instytucji w gminie** – byłoby to miejsce, do którego instytucje mogłyby się zgłosić, kiedy potrzebowałyby pomocy wolontaryjnej.

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW W odpowiedzi na otwarte pytanie z ankiety oraz w ramach licznych badań jakościowych mieszkańcy zgłaszali swoje pomysły dotyczące tego, jak Klub Wolontariusza mógłby funkcjonować. Sugerowali oni, że:

- mimo naturalnego skojarzenia, że działalnością wolontaryjną zajmuje się młodzież, **nic nie stoi na przeszkodzie, by podejmowali się jej również seniorzy**; tworzą oni bardzo liczną grupę, w której jest dużo zmotywowanych i chętnych do pomocy osób; możliwość zaangażowania na rzecz wspólnoty mogłaby być dla nich pożądaną formą spędzania czasu wolnego; należy wziąć to pod uwagę przy tworzeniu strategii promocji tej instytucji;
- z uwagi na problemy z edukacją szkolną, wywołane przez pandemię koronawirusa, warto byłoby rozważyć włączenie do usług oferowanych przez wolontariuszy wsparcie młodszych dzieci w odrabianiu lekcji, w przygotowaniu do egzaminów lub po prostu w nauce;
- Klub Wolontariusza powinien **oferować centralę telefoniczną albo stronę internetową, które pozwalałaby łączyć wolontariuszy z całej gminy z osobami potrzebującymi wsparcia**; dzięki temu starsze osoby, które nie chcą wychodzić z domu, mogłyby zadzwonić do Klubu i poprosić o pomoc, np. w zrobieniu zakupów;
- bardzo dobrym pomysłem byłoby uruchomienie w ramach Klubu czegoś w rodzaju banku czasu – platformy komunikacji, umożliwiającej nieodpłatne wsparcie wzajemne wśród

członków społeczności; mogłyby to być np. drobne naprawy, pomoc z hydrauliką czy pomoc w nauce;

- mimo że działalność wolontaryjna z definicji jest pracą nieodpłatną, warto byłoby rozważyć jakąś formę wynagrodzenia dla aktywnej młodzieży; mogłyby nią być np. dodatkowe punkty z zachowania w szkole.

RYZYKA Mieszkańcy zwrócili także uwagę na 2 ryzyka, których warto być świadomym przy tworzeniu Klubu:

- istnieje ryzyko, że w gminie nie znalazłoby się zbyt wiele osób chętnych do działalności wolontaryjnej; ten punkt widzenia częściowo wspierają rezultaty sondażu dla młodzieży, świadczące o niskim zaangażowaniu w sprawy wspólnoty – 38,7% respondentów stwierdziło, że nie interesują ich sprawy miejskie; 69,8% respondentów zaznaczyło, że nie udzielają się społecznie, tj. nie działają dobrowolnie na rzecz jakiejś sprawy, idei lub grupy ludzi (zob. 7.1.4.); należy jednak zauważyć, że wyniki te nie są jednoznacznie niekorzystne z perspektywy idei utworzeniu Klubu; duża liczba osób niezaangażowanych może świadczyć o tym, że Klub jest potrzebny, aby je zaktywizować; co więcej sam wolontariat jest najpopularniejszą aktywnością, którą wskazywały osoby udzielające się społecznie;
- istnieje ryzyko, że ktoś podszywałby się pod wolontariusza, np. w celu oszukania osoby starszej, która zgłosiła zapotrzebowanie na wsparcie; sposób działania Klubu musi więc być dobrze przemyślany, aby obie strony uczestniczące w takim typie pomocy czuły się bezpieczne.

7.1.3. Klub Liderów Społecznych

Ostatnim projektem dotyczącym aktywności obywatelskiej, który zgodnie ze wstępnymi planami ma być realizowany przez CUS w Łapach, jest Klub Liderów Społecznych – **instytucja wspierająca wszystkich, którzy mają wewnętrzną potrzebę rozwoju oraz wizję działania we współpracy z innymi na rzecz pozytywnych zmian społecznych**²⁷.

Diagnoza wykazała, że z wszystkich planowanych w ramach CUS nowych instytucji ta wzbudza największe kontrowersje. W odpowiedzi na zadane w ankiecie pytanie o zapotrzebowanie na tego typu instytucję w gminie 37,2% respondentów uznało, że jest ona potrzebna lub bardzo potrzebna, a za raczej lub zupełnie niepotrzebną uznało ją 22,4%. Na pytanie o osobiste zainteresowanie rozwojem kompetencji związanych z byciem liderem w środowisku lokalnym 37,9% respondentów wskazało odpowiedź „nie wiem”, a 22,1% uznało, że „raczej nie” – były to 2 najpopularniejsze odpowiedzi²⁸.

W trakcie badań mieszkańcy wskazali także na potencjalne korzyści, jakie przynieść mógłby Klub. W jednej z wypowiedzi udzielonej w ankiecie zauważono, że **Klub mógłby być okazją, aby dać młodym ludziom możliwość decydowania o lokalnej rzeczywistości**. Wydaje się to szczególnie

²⁷ Opracowano na podstawie dokumentu dostarczonego firmie Swarmcheck przez MOPS w Łapach pt. *Wstępna koncepcja wypracowywania modelu rozwoju i integracji usług społecznych użyteczności publicznej (dostępnych na zasadzie powszechności) przy wykorzystaniu CUS jako nowej jednostki organizacyjnej, z uwzględnieniem możliwości zlecenia świadczenia usług społecznych lokalnym organizacjom wymienionym w art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*.

²⁸ Sam ten fakt nie jest jednak przesadnie zaskakujący – bycie liderem z założenia nie jest czymś, do czego miałyby aspirować większość społeczeństwa.

istotne w kontekście sondażowych odpowiedzi młodych ludzi na pytanie o to, czy czują, że ich głos na temat spraw miejskich jest ważny oraz czy dorośli w ich otoczeniu i Rada Miejska pytają o ich zdanie – aż 47,3% respondentów wybrało odpowiedź przeczącą (więcej o tym problemie w sekcji 7.1.4.).

Jako inną korzyść z funkcjonowania Klubu uczestnicy world café uznali możliwość integracji tych osób, które już teraz są liderami społeczności lokalnej, lecz nie znają się między sobą lub nie mają odpowiednich kanałów komunikacji. Zaproponowano ponadto, że **w działania Klubu mogłyby być włączane osoby starsze, które kiedyś aktywnie działały na rzecz wspólnoty i mają wiele cennych kompetencji liderkich**, z których obecnie nie mają możliwości korzystać.

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW W ramach rozmaitych działań badawczych mieszkańcy Łap przedstawili swoje pomysły dotyczące tego, jak powinien funkcjonować Klub Liderów Społecznych.

- Uczestnicy panelu ekspertów stwierdzili, że w ramach Klubu możliwe byłoby **świadczenie małych grantów o wartości kilku tysięcy złotych na realizację własnych pomysłów na rzecz pozytywnych zmian społecznych**. Byłaby to okazja dla aktywnych mieszkańców niezależnie od ich wieku. Młodzi ludzie mogliby dzięki temu zyskać kompetencje istotne z perspektywy rynku pracy. Przykład projektu „Senior – Lider – Obywatel” dowodzi z kolei, że pisanie wniosków grantowych i przygotowywanie własnych projektów można z powodzeniem nauczyć także osób starszych. Należy przy tym pamiętać że od napisania wniosku do zrealizowania projektu jest długa droga, w związku z czym liderzy powinni mieć zapewnione wsparcie na każdym etapie tego procesu.
- W gminie Łapy mieszka wiele osób, które kiedyś aktywnie działały na rzecz wspólnoty, lecz z różnych powodów zaprzestały tej działalności (nie dotyczy to tylko seniorów), oraz osób, które mają predyspozycje do bycia liderami, ale trudno im je rozwinąć. Aby zaktywizować osoby z tych grup, w ofercie Klubu powinny znaleźć się **warsztaty zapobiegające wypaleniu liderów, spotkania z coachem, czy warsztaty z wystąpień publicznych** – sfery, która dla wielu osób może powodować istotne blokady w rozwoju działalności liderkiej.
- Uczestnicy world café, a później także osoby związane ze światem kultury biorące udział w spotkaniu konsultacyjnym, zauważyli, że przekleństwem wszelkiego rodzaju działań społecznych jest słomiany zapał – ludzie często narzekają na brak zorganizowanych form wspólnego spędzania czasu, a, gdy jakieś miejsce spotkań lub instytucja już powstanie, i tak nie przychodzi. Jest to ryzyko warte wzięcia pod uwagę w kontekście wszystkich nowych działań aktywizacyjnych planowanych przez gminę. Zaproponowano, że właśnie w tym kontekście rola liderów i liderki społecznych jest kluczowa – przy odpowiednich warunkach ich działalność może być lekarstwem na społeczną bierność.

RYZYKO Rozmaite wypowiedzi mieszkańców krytyczne w stosunku do projektu Klubu Liderów Społecznych zdają się podpadać pod jedną kategorię – **ryzyko upolitycznienia**. Zwracano uwagę, że tego typu instytucja może okazać się nastawiona na rywalizację i zdobywanie indywidualnych korzyści raczej niż na współpracę. Sugerowano, że Klub może okazać się „kolejną elitarną grupą w Łapach”.

W tym kontekście pojawiła się propozycja, aby instytucja ta nazywała się **Kołem Animatorów Społeczności Lokalnej** i aby jej profil zgodny był z taką nazwą – aby chodziło w niej o wspieranie

wspólnoty w jej aktywnościach, raczej niż o narzucanie pewnej wizji. W odpowiedzi argumentowano, że termin *lider* nie powinien budzić negatywnych skojarzeń – być może działalność na tym polu, mająca na celu zmianę w społecznej świadomości, powinna być pierwszym celem funkcjonowania Klubu. W trakcie spotkania konsultacyjnego z ekspertami zauważono, że gmina potrzebuje liderów – osób które działają w sposób samodzielny – wyznaczają kierunki, za którymi grupa może podążać. W celu uniknięcia niepotrzebnie elitarystycznych konotacji słowa *klub*, zaproponowano alternatywną nazwę – *Szkoła Liderów Społecznych*.

7.1.4. Zaangażowanie młodzieży w życie wspólnoty

Zgodnie z wynikami sondażu młodzi ludzie nie są obecnie zaangażowani w życie wspólnoty i nie mają poczucia, że ich głos jest brany pod uwagę przez lokalnych decydentów²⁹.

Czy czujesz, jako obywatel(ka) miasta, że Twój głos na temat spraw miejskich jest ważny? Czy dorośli w Twoim otoczeniu i Rada Miejska pyta o Twoje zdanie?

93 z 97 osób odpowiedziało na to pytanie

Sugestia, że młodzież ma zbyt mały wpływ na życie wspólnoty pojawiła się także w odpowiedzi na pytanie otwarte w sondażu, w trakcie wywiadów fokusowych, w jednym z wpisów wrzuconych do skrzynki inspiracji oraz w trakcie spotkania konsultacyjnego z absolwentami łąpskich szkół ponadpodstawowych.

Poza poczuciem braku wpływu na życie wspólnoty – i być może częściowo z powodu tego braku – diagnoza ujawniła również pewnego rodzaju bierność w postawach niektórych młodych ludzi. Respondentów sondażu zapytano czy jest coś, co mogłoby się zmienić, żeby ułatwić im zaangażowanie w sprawy wspólnoty. Zdecydowana większość z nich odpowiedziała „nie”, „nie wiem” albo „nic”. Ponadto na każde sondażowe pytanie, w którym istniała taka możliwość, bardzo liczna grupa wybierała odpowiedzi „nie mam zdania” lub „trudno powiedzieć”.

Za ten stan rzeczy odpowiadać może nieefektywna komunikacja instytucji gminy z mieszkańcami (zob. 8.1.1.) lub świadomość młodych ludzi, że i tak niedługo wyjadą z gminy (zob. 5.2.2.). Istnieje też możliwość, że na ich odpowiedzi i postawy istotnie wpłynął rok życia w warunkach pandemii. Nie ulega jednak wątpliwości, że informacje te powinny być wzięte pod uwagę w procesie

²⁹ Może to być zresztą jeden z powodów skłaniających niektórych młodych ludzi do emigracji z gminy (zob. 5.2.2.).

tworzenia Inspiratorium Aktywności Społecznej, Klubu Wolontariusza i Klubu Liderów Społecznych.

Z jednej strony obecny brak zaangażowania młodzieży może być uznany za rację bytu tych instytucji – najwyraźniej istnieje zapotrzebowanie na ich usługi. Z drugiej strony może się jednak okazać, że – przynajmniej w tej grupie wiekowej – będą one miały poważny problem ze znalezieniem osób zainteresowanych ich ofertą.

REKOMENDACJA Młodzi ludzie są wyczuleni na fałsz. Jeśli zauważą, że w gminie tworzone są nowe instytucje promujące aktywność obywatelską i obiecujące możliwość wpływu na życie wspólnoty, lecz że z ich funkcjonowania niewiele wynika, utwierdzą się tylko w przekonaniu, że nic się nie da zrobić. Z drugiej strony, jeśli zobaczą, że ich koledzy i koleżanki, którzy zdecydowali się zaangażować w działalność tych instytucji, mają możliwość rozwoju i wywierania realnego wpływu na rzeczywistość, mogą nabrać potrzebnej motywacji.

Należy więc wystrzegać się obiecywania rzeczy niemożliwych, starając się jednocześnie stworzyć warunki, w których pomysły i inicjatywy aktywnych młodych ludzi mają realną szansę na realizację. Z pewnością nie można oczekiwać, że od razu przyciągnie to dużą grupę zainteresowanych. Można jednak liczyć, że z czasem będzie ich coraz więcej.

7.2. Edukacja publiczna

W badaniach prowadzonych w ramach diagnozy system oświaty w gminie Łapy uzyskał umiarkowanie pozytywne oceny. Doceniona została szczególnie praca kadry nauczycielskiej. Na zadane w sondażu dla młodzieży pytanie o to, jak wygląda sytuacja z nauką w szkole, 40,4% respondentów zaznaczyło odpowiedź „Lekcje są prowadzone starannie, ciekawie i zrozumiale”, 36,2% zaznaczyło „Zazwyczaj możemy poprosić nauczyciela/kę o dodatkowe lub indywidualne wyjaśnienia”, a 29,8% – „Nauczyciele dobrze nas przygotowują do egzaminów”. Praca nauczycieli i dyrektorów chwalona była także w trakcie wywiadów fokusowych. Zauważono, że są to w większości osoby bardzo aktywne, angażujące się w wiele dodatkowych działań na rzecz młodzieży i całej społeczności, które nie wchodzą w zakres ich obowiązków służbowych. Podkreślono też, że nauczyciele często spełniają rolę kulturotwórczą, zwłaszcza, gdy w okolicy nie ma instytucji kultury organizujących czas wolny. Prawdopodobnie w tym właśnie sensie jedna z uczestniczek wywiadów stwierdziła, że „szkoły spinają społeczność”.

Nieco bardziej ambiwalentny obraz wyłania się z odpowiedzi na zadane w ankiecie ogólne pytanie o ocenę systemu edukacji w gminie.

Jak ocenia Pani(i) system edukacji publicznej na terenie Gminy Łąpy?

94 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

Podobnie ambiwalentne są szczegółowe oceny mieszkańców dotyczące wyposażenia placówek oświaty.

Jak ocenia Pan/Pani wyposażenie placówek oświaty?

98 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	zupetnie mnie nie zadowala	raczej mnie nie zadowala	nie mam zdania	raczej mnie zadowala	całkowicie mnie zadowala
Sprzęt komputerowy i multimedialny	11.2%	18.4%	30.6%	35.7%	4.1%
Pomoce dydaktyczne	7.3%	25%	32.3%	32.3%	3.1%
Wyposażenie sal	8.2%	24.7%	27.8%	38.1%	1%
Szerokopasmowy Internet	8.8%	20.9%	37.4%	27.5%	5.5%
Boiska i obiekty sportowe należące do szkół	8.4%	22.1%	28.4%	32.6%	8.4%
Stan budynków oświaty	11.5%	24%	26%	34.4%	4.2%

Jak widać na powyższej ilustracji, w przypadku wszystkich wskaźników znaczna większość odpowiedzi oscylowała blisko środka skali („raczej mnie nie zadowala”–„nie mam zdania”–„raczej mnie zadowala”). Lekką przewagę uzyskały jednak odpowiedzi wyrażające umiarkowane zadowolenie.

Za najważniejsze problemy oświaty na terenie gminy uznano jednak fakt, że oferta zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży jest uboga (odpowiedź tę wybrało 32,75% respondentów ankiety) oraz niedofinansowanie szkół (odpowiedź tę wybrało 26,9% respondentów ankiety).

Wartościowe rezultaty przyniosły też odpowiedzi respondentów sondażu dla młodzieży. Z uwagi na fakt, że w większości byli to uczniowie 1 Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w oraz Zespołu Szkół Mechanicznych im Stefana Czarnieckiego, zaprezentowane poniżej dane należy odnosić przede wszystkim do sytuacji w tych właśnie placówkach.

- Na pytanie „Czy czujesz, że Twoja szkoła dostosowuje się do Twoich potrzeb i problemów?” 71,6% respondentów i respondentek odpowiedziało twierdząco.
- Uczniowie i uczennice w znacznej większości docenili, że w ich szkołach są miejsca do spędzania czasu wolnego, czytania książek, korzystania z komputera oraz uprawiania sportu poza obowiązkowymi lekcjami WF-u.
- Mniejsza – lecz niezanedbywalna – część respondentów zauważyła, że w szkole brakuje miejsca na odpoczynek (35,2%) czy na spokojne zjedzenie posiłku (32,6%) oraz możliwości porozmawiania z pedagogiem (29,2%) czy otrzymania porad związanych ze zdrowiem i higieną (44,4%).
- Pojawił się również głos, że „Niektóre sale lekcyjne nie mają dobrego ogrzewania i rolet”.
- Uczniowie i uczennice docenili wyposażenie szkół w pomoce dydaktyczne. Zauważyli jednak, że w placówkach brakuje sprzętów, takich jak instrumenty muzyczne, narzędzia do projektów plastycznych, mikroskopów, modeli anatomicznych.
- W odpowiedzi na pytanie „Jak wygląda sytuacja z nauką w Twojej szkole?” ponad połowa respondentów zaznaczyła odpowiedź „Za mało uczymy się o sprawach przydatnych w życiu codziennym lub w przyszłym dorosłym życiu”.

REKOMENDACJA Pomijając kwestię zajęć pozalekcyjnych, która, z uwagi na swój ponadobszarowy charakter (nie dotyczy tylko edukacji publicznej, lecz całego segmentu tematycznego związanego z aktywnością obywatelską, edukacją, kulturą i sportem), została szerzej opisana w sekcji 7.5., wydaje się, że najlepsza rekomendacja dotyczy zwiększenia finansowania. Zgodnie z wynikami diagnozy sytuacja w szkołach na terenie gminy jest raczej dobra, a, zważywszy na rodzaj zagadnień wskazywanych jako główne problemy, **nawet niewielkie dodatkowe i dedykowane na konkretne działania fundusze dla szkół mogłyby ją odczuwalnie poprawić.**

Takim działaniem mogłby być chociażby zakup dodatkowych sprzętów umożliwiających uczniom i uczennicom rozwijanie swoich pasji (sprzętu artystycznego czy przyrządów naukowych). Dobrym pomysłem wydaje się także zakup ławek na szkolne korytarze. Zauważony w diagnozie brak miejsc do odpoczynku w szkołach został potwierdzony przez nauczycielki biorące udział w spotkaniu konsultacyjnym, które zauważyły, że z braku innej możliwości uczniowie są często zmuszeni do siadania na podłodze.

POMYSŁY MIESZKAŃCÓW W odpowiedzi na jedno z otwartych pytań zadanych w ankiecie pojawiła się dłuższa wypowiedź, zawierająca pomysły na uczynienie oferty edukacyjnej w Łapach bardziej atrakcyjną dla młodzieży. Warto wziąć ją pod uwagę w kontekście refleksji o tym, jak ograniczyć emigrację młodych ludzi do Białegostoku i innych dużych miast (por. 5.2.2.).

Wśród uczniów kończących szkoły podstawowe nie jest „cool” pójście do szkoły średniej w Łapach – nastolatki wybierają szkoły w Białymstoku. Należałoby zadbać o promocję łapskich szkół. Tak, wiem, takowa istnieje, ale chyba powinna bardziej przemawiać do młodych ludzi. Myślę, że fajnym pomysłem byłoby np. nagranie spotów w których wystąpią osoby znane i cenione w środowisku, aktywiści, biznesmeni, lekarze, sportowcy itp., którzy

ukończyli łąpskie szkoły średnie, i pokazanie, że można stać się autorytetem społecznym kończąc łąpskie szkoły. Wiem, że nie jest to proste, ale może fajnym rozwiązaniem byłoby również (w porozumieniu z uczelniami) organizacja kilku kierunków rocznych studiów podyplomowych stacjonarnie w Łąpach, żeby osoby nie musiały dojeżdżać na zajęcia do większych miast.

7.3. Kultura

7.3.1. Ocena oferty kulturalnej w gminie

Zagadnienia związane z sytuacją kulturalną w gminie Łąpy podjęte zostały w ramach wszystkich działań badawczych.

Z odpowiedzi na pytania zadane w ankiecie wynika, że ocena mieszkańców dotycząca gminnych instytucji kultury i organizowanych przez nie wydarzeń jest umiarkowanie negatywna³⁰.

- W reakcji na stwierdzenie, że na terenie gminy jest dużo placówek kultury (muzea, kina, galerie sztuki, domy sztuki), 55% ankietowanych stwierdziło, że zdecydowanie się nie zgadza. Dodając do puli odpowiedzi bardziej umiarkowane – „raczej się nie zgadzam” – negatywną ocenę wyraziło aż 79% respondentów.
- Biorąc pod uwagę zarówno wypowiedzi skrajne (zdecydowanie się nie zgadzam), jak i umiarkowane (raczej się nie zgadzam), 64,5% respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że na terenie gminy organizowanych jest dużo wydarzeń kulturalnych.
- Oceny stwierdzenia, że wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy są ciekawe, były w przeważającej mierze negatywne. 28,7% respondentów wyraziło zdecydowaną, a 25,7% umiarkowaną niezgodę. Warto jednak zauważyć, że 24,8% respondentów zaznaczyło odpowiedź „raczej się zgadzam”.

Analogiczne pytania zadane w sondażu dla młodzieży przyniosły jednak wyraźnie odmienne rezultaty. W każdym z 3 wspomnianych wyżej wymiarów padło zdecydowanie mniej skrajnie negatywnych odpowiedzi. W kontekście liczby dostępnych placówek kultury oraz organizowanych wydarzeń pojawiło się również więcej reakcji umiarkowanie pozytywnych.

Nie oznacza to jednak, że młodzież ocenia gminną ofertę kulturalną pozytywnie – w każdym z wymiarów pojawiła się znaczna liczba odpowiedzi umiarkowanie negatywnych. Ponadto, podobnie jak w innych sondażowych pytaniach umożliwiających ocenę stwierdzeń na skali, pojawiło się bardzo dużo odpowiedzi neutralnych, niewyrażających żadnej opinii. W każdym z wymiarów blisko 1/3 respondentów wybrała opcję „nie mam zdania”. Może to częściowo stanowić skutek tego, że – jak wynika z odpowiedzi na sondażowe pytanie o to, jakie miejsca i wydarzenia związane z kulturą byłyby dla respondentów interesujące, gdyby były łatwiej dostępne – młodzież w większości nie korzysta obecnie z oferty kulturalnej lub robi to jedynie sporadycznie³¹.

³⁰ Nie da się jednak wykluczyć, że za ten stan rzeczy w dużej mierze odpowiada sytuacja pandemiczna.

³¹ Wyjątkami są biblioteki (16,3% respondentów uczęszcza od czasu do czasu, 14,1% często) oraz festyny miejskie (26,1% respondentów uczęszcza od czasu do czasu, 21,7% często).

7.3.2. Ocena instytucji kultury w gminie

Co ciekawe mimo umiarkowanie negatywnych ocen oferty kulturalnej w gminie w odpowiedzi na pytania ogólne, kiedy padały pytania szczegółowe, dotyczące konkretnych instytucji zajmujących się organizowaniem życia kulturalnego, mieszkańcy wypowiadali się w przeważającej mierze pozytywnie.

7.3.2.a. Biblioteka

W trakcie badań jakościowych szczególnie pozytywne oceny wystawiono Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy Łapy. Mieszkańcy stwierdzili, że instytucja ta zaspokaja potrzeby społeczności i działa proaktywnie. Potwierdzeniem tego stanu rzeczy jest długa lista projektów kierowanych do zróżnicowanych grup odbiorców, które biblioteka realizuje już teraz lub planuje realizować w nieodległej przyszłości (szczełogłowa lista znajduje się w analizie danych zastanych dołączonej do niniejszego raportu). Ponadto wizja rozwoju biblioteki zakłada m.in. wykorzystanie popularnego placu przed jej siedzibą oraz podjęcie działań czyniących z niej miejsce nie tylko do wypożyczenia książek, lecz także do animowania życia lokalnej społeczności. Planowane jest także większe otwórczenie się na młodych czytelników, np. dzięki udostępnianiu czytników e-booków³².

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Na spotkaniu konsultacyjnym z ekspertami pojawiła się **dotatkowa propozycja, aby na terenie gminy utworzyć więcej punktów book crossingu** (punktów wymiany książek). 3 punkty tego rodzaju, które już istnieją, bardzo dobrze się sprawdzają.

7.3.2.b. Domy kultury

Bardzo pozytywnie oceniona została również działalność domów kultury w łapach (w tym 3 wiejskich domów kultury w Płonce Kościelnej, Uhowie, Łapach Szotajdach i 2 świetlic wiejskich w Łupiance Starej i Bokinach)³³. W kontekście problemów z dojazdem do centrum miasta z okolicznych miejscowości (zob. 8.2.2.) za szczególnie wartościową uznano działalność placówek wiejskich, bardzo pomagających dzieciom, których rodzice nieraz są zbyt zajęci, aby samodzielnie dowozić je do miasta łap.

Zwrócono również uwagę, że **najważniejszą na przestrzeni ostatnich lat zmianą w kulturalnym krajobrazie gminy**, podnoszącą zarówno jakość oferty kulturalnej w łapach, jak i liczbę odbywających się wydarzeń, **będzie planowane jeszcze na ten rok otwórcenie Domu Kultury w łapach w nowej lokalizacji**. Uznano, że będzie to zmiana bardzo korzystna dla dzieci, które będą mogły samodzielnie przyjść do placówki zaraz po zakończeniu lekcji. Duże nadzieje wiązane są także z salą widowiskową, która będzie bardziej pojemna niż wszystkie budynki użytku publicznego istniejące do tej pory na terenie gminy – ma pomieścić nawet do 300 osób.

Uczestnicy spotkania konsultacyjnego z przedstawicielami instytucji kultury w łapach zauważyli, że nowa siedziba domu kultury zapewni również odpowiednie warunki dla pracowników i

³² Popularnym pomysłem zgłaszającym w trakcie badań jakościowych, związanym z funkcjonowaniem biblioteki, jest utworzenie filii bibliotecznej po południowej stronie miasta. Pomysł ten opisany jest szerzej w sekcji 8.2.1.

³³ Warto zaznaczyć, że w roku 2020 na terenie gminy Łapy przeprowadzona została szczełogłowa diagnoza pn. *Domy dla kultury*, dotycząca potrzeb i potencjałów mieszkańców gminy w zakresie oferty kulturalnej. Projekt ten dofinansowany był ze środków Narodowego Centrum Kultury w ramach programu *Dom Kultury+ Inicjatywy lokalne 2020*. Rezultatem projektu jest raport, którego wyniki pozostają aktualne i warte uwagi. Niniejszy raport częściowo je uwzględnia, lecz nie zawiera wszystkich podjętych w nim wątków.

uczestników wydarzeń, gdyż do odbioru kultury i sztuki potrzeba przestrzeni oraz komfortu psychicznego i fizycznego. Nowy Dom Kultury będzie ponadto wizytówką inicjatyw kulturalnych w Łapach – mieszkańcy, którzy nawet z ciekawości zajrzą do środka spacerując przez centrum, mogą zainteresować się działaniami placówki i skorzystać z oferty.

REKOMENDACJA Z uwagi na duży potencjał nowej siedziby domu kultury należy zadbać o jej odpowiednią promocję, aby przyzwycząić do niej mieszkańców i zachęcić do korzystania z jej oferty. Odpowiednia rekomendacja w tym zakresie pojawiła się w raporcie z diagnozy potrzeb i potencjałów mieszkańców gminy Łapy *Domy dla kultury* z roku 2020 r. Warto przytoczyć ją w całości –

Moment oddania do użytku nowej siedziby jest doskonałym pretekstem do zaproszenia mieszkańców, nawet tych, którzy nigdy nie przychodzili do Domu Kultury. Nowy budynek w centrum miasta przyciąga uwagę i wiele osób będzie chciało po prostu go zobaczyć od środka. Warto pomyśleć o „dniach otwartych”, zaprosić mieszkańców do zwiedzania, na warsztaty planistyczne, do wypełnienia mini ankiet[*y*] dotyczącej proponowanych działań, czy marzeń, które DK mogłby pomóc spełnić.

7.3.3. Sugestie mieszkańców i rekomendacje

7.3.3.a. Kino

Największą bolączką mieszkańców Łap w zakresie oferty kulturalnej w gminie wydaje się być brak kina. Zarówno w ankiecie, jak i w sondażu dla młodzieży, kino było powszechnie wskazywane jako miejsce, które mieszkańcy chętnie by odwiedzali, gdyby było to możliwe. Wątek ten został również podjęty w trakcie badań jakościowych. Postulowano, by w jednej z gminnych instytucji kultury utworzyć **Dyskusyjny Klub Filmowy**, który organizowałby regularne seanse.

Problem braku kina w Łapach spotkał się z dużym zrozumieniem wśród osób zaangażowanych w organizację życia kulturalnego w gminie, które wzięły udział w spotkaniu konsultacyjnym. W trakcie tego spotkania podkreślono, że podejmowano już próby organizacji projekcji kinowych w tymczasowej placówce Domu Kultury, jednak ze względu na panujące warunki (placówka znajduje się na terenie szkoły) musiano z tych działań zrezygnować. Zwrócono jednak uwagę, że w nowej siedzibie (otwarcie w ciągu 1–1,5 miesiąca) otwarta zostanie sala widowiskowa na 300 osób, która umożliwi realizację takich inicjatyw, jak Dyskusyjne Kluby Filmowe czy Kino Weekendowe³⁴. Jest już nawet wyznaczona konkretna osoba, która będzie odpowiedzialna za sprawy związane z kinem w Łapach.

REKOMENDACJA Z uwagi na zgłaszane w badaniach duże zapotrzebowanie **ofertę kinową można by potraktować jako wizytówkę nowej siedziby domu kultury**. Z pewnością mogłaby ona przyciągnąć wielu mieszkańców i potencjalnie zainteresować ich innymi działaniami realizowanymi przez tę instytucję.

7.3.3.b. Koła gospodyń wiejskich

W trakcie wywiadów fokusowych stwierdzono, że potrzebne jest wspieranie kół gospodyń wiejskich na terenie gminy. Jeszcze niedawno podmioty te niemalże nie funkcjonowały, a

³⁴ Warto również zastanowić się, czy podobne inicjatywy w mniejszej skali mogłyby być realizowane w wiejskich domach kultury lub świetlicach wiejskich.

obecnie są coraz bardziej aktywne, skutecznie animujące życie wspólnotowe lokalnych społeczności. Działalność kół gospodyń wiejskich jest także odpowiedzią na problem zaniku bezpośrednich kontaktów społecznych, szczególnie dotkliwy w czasie pandemii.

SUGESTIA MIESZKAŃCÓW Zasugerowano, że wsparciem dla kół mogłyby być **spółdzielnie socjalne**, w których gospodynie mogłyby sprzedawać wytworzone przez siebie produkty, rękodzieło etc. Takie spółdzielnie stwarzałyby również okazję do aktywizacji osób niepełnosprawnych i bezrobotnych.

7.4. Kultura fizyczna

Respondentom ankiety zadano 2 pytania bezpośrednio związane z kulturą fizyczną. Dotyczyły one miejsc, w których mieszkańcy obecnie uprawiają sport oraz miejsc uprawiania sportu, z których mieszkańcy chętnie by korzystali, gdyby były łatwiej dostępne. To 2. pytanie zostało również zadane w sondażu dla młodzieży.

Rozkład odpowiedzi na pierwsze z tych pytań pokazany jest na poniższej ilustracji.

W jakim miejscu uprawia Pan(i) sport?

97 z 150 osób odpowiedziało na to pytanie

	nigdy	prawie nigdy	trudno powiedzieć	czasami	często
Na świeżym powietrzu	2.1%	7.2%	4.1%	41.2%	45.4%
Na siłowni	42.7%	17.3%	8%	20%	12%
Na basenie	37.8%	24.3%	8.1%	25.7%	4.1%
W szkole	52.1%	16.4%	12.3%	12.3%	6.8%
Na sali gimnastycznej	38%	16.5%	8.9%	25.3%	11.4%
W domu	6.7%	5.6%	9%	47.2%	31.5%
Na plaży	45.8%	12.5%	13.9%	22.2%	5.6%

Widać na niej wyraźnie, że aktualnie zdecydowanie najwięcej osób uprawia sport na świeżym powietrzu oraz w domu. Można się jednak domyślać, że istotną rolę w tym rozkładzie odgrywa pandemia koronawirusa, uniemożliwiająca lub utrudniająca korzystanie z innych obiektów sportowych.

W odpowiedzi na drugie z zadanych pytań – o typ infrastruktury sportowej, której rozbudowy życzą sobie mieszkańcy – znaczna część respondentów wskazywała infrastrukturę umożliwiającą aktywność na świeżym powietrzu. Taką odpowiedź wybrało nieco ponad 31% ankietowanych. Respondenci sondażu dla młodzieży licznie wskazywali natomiast trasy dla rowerów oraz dla biegaczy lub rolkarzy.

REKOMENDACJA Wyniki te zdają się sugerować, że choć mieszkańcy już teraz z chęcią uprawiają sport na świeżym powietrzu, uważają stopień rozwinięcia odpowiedniej infrastruktury za niewystarczający. Inwestycje w jej rozwój byłyby zarazem zgodne z rekomendowanym w innych miejscach niniejszego raportu opracowaniem nowej wizji rozwoju gminy (zob. 5.2. oraz 6.2.1.a.).

Infrastruktura tego typu czyniłaby Łapy miejscem bardziej przyjaznym do życia, nawet dla osób, które pracują w Białymstoku lub innym dużym mieście. Byłaby ona również zachętą do zatrzymania się w Łapach dla turystów odwiedzających rejony Narwiańskiego Parku Narodowego.

Nie ma jednak wątpliwości, że **działaniem, które najbardziej wychodziłoby naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców wyrażonym w badaniach** – zarówno ilościowych, jak i jakościowych – **byłoby utworzenie basenu na terenie gminy Łapy**. W sondażu dla młodzieży 44,6% respondentów wskazało basen właśnie jako miejsce uprawiania sportu, którego w Łapach im brakuje. Podobną odpowiedź wybrało aż 67% respondentów ankiety. Zapotrzebowanie na basen zostało też wyrażone w jednym z wpisów wrzuconych do skrzynki inspiracji³⁵.

7.5. Zajęcia dodatkowe dla młodzieży

W ramach komunikacji projektowej przedstawiciele MOPS-u w Łapach zasugerowali, że jednym z działań skierowanych do młodzieży możliwych do podjęcia w krótkiej perspektywie czasowej jest organizacja zajęć pozaszkolnych. W sondażu skierowanym do młodzieży sformułowano więc pytanie o to, jaki typ zajęć byłby najbardziej atrakcyjny.

Sugestia ta okazała się być nad wyraz trafna. Fakt, że oferta zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży jest uboga, uznano w ankiecie za najważniejszy problem oświaty na terenie gminy – odpowiedź tę wybrało 32,75% respondentów ankiety. Opinia ta jest zresztą spójna z opisywaną wcześniej odpowiedzią na pytanie o najpoważniejsze problemy dzieci i młodzieży na terenie gminy Łapy, gdzie odpowiedź „brak zorganizowanych form spędzania czasu wolnego” wybrała niemal połowa respondentów ankiety (zob. 4.1.3.). Diagnoza ta znajduje też częściowe potwierdzenie w wynikach analizy danych zastanych. Na przestrzeni ostatnich 5 lat liczba miejsc na kursach i zajęciach dodatkowych niepłatnych w szkołach konsekwentnie spada. W roku 2015 takich miejsc było 3 259, w roku 2020 – 2 698³⁶.

Na stawiane w ramach różnych działań badawczych pytanie o pożądaną ofertę zajęć dodatkowych pojawiło się bardzo dużo różnorodnych odpowiedzi, częściowo dotyczących poszerzenia tematyki omawianej w szkole, częściowo organizacji czasu wolnego. Dotyczyły one m.in.:

- szkolnych kół zainteresowań (np. z matematyki lub fizyki),
- języków obcych,
- zajęć artystycznych (np. teatralnych, muzycznych, plastycznych, fotograficznych, rzemiosła artystycznego),
- kompetencji istotnych z perspektywy rozwoju zawodowego (np. programowanie, grafika komputerowa, obsługa programów takich jak Photoshop),
- filozofii oraz etyki,
- zajęć praktycznych (np. podstaw przedsiębiorczości czy finansów osobistych),
- edukacji seksualnej,
- zajęć poświęconych zdrowemu trybowi życia (zdrowa dieta, zdrowie psychiczne),
- ekologii,

³⁵ Jako że na terenie gminy funkcjonuje już zarządzany przez OKF kompleks letnich odkrytych basenów, można wnioskować, że mieszkańcy wskazywali na brak dostępności basenu krytego.

³⁶ Dane na podstawie informacji od szkół, CKU oraz Domu Kultury.

- sportu (basenu, siatkówki, piłki nożnej, piłki ręcznej, szachów, tańca, jogi)³⁷.

Jest niemal pewne, że w relatywnie niewielkiej społeczności Łap zorganizowanie wszystkich wymienionych typów zajęć nie byłoby możliwe. Co więcej, jak zauważyli przedstawiciele instytucji kultury biorący udział w spotkaniu konsultacyjnym, ich organizacja mogłaby okazać się nieskuteczna – młodzi ludzie narzekający na brak zorganizowanych form spędzania wolnego czasu często wcale nie korzystają z możliwości, które są dostępne. By uzasadnić tę tezę przywołali się na historię uczestnictwa Gminy Łapy w programie *Dom Kultury+* (2020), w ramach którego również przeprowadzono ankietę i postawiono podobną diagnozę. W dalszym kroku zorganizowano wtedy konkurs dla mieszkańców gminy na zaproponowanie różnego rodzaju form aktywizacji, organizacji czasu. Mimo że propozycji spłynęło sporo i chęci z początku były duże, ludzie stopniowo wykruszali się z tych inicjatyw.

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Sposobem walki z opisanym wyżej „słomianym zapałem” młodych mieszkańców gminy jest, zdaniem reprezentantów instytucji kultury, konsekwencja w działaniu. Zauważono, że nawet po wykruszeniu się pewnej grupy ludzi, praktycznie każdy typ działalności znajduje w końcu swoich amatorów. Stwierdzono, że jeśli zajęcia prowadzone są regularnie i zajmują się tym pasjonaci danej dziedziny, to chętni na nie prędzej czy później się znajdują.

REKOMENDACJA Ryzyka związanego ze słomianym zapałem można także unikać na inne sposoby. Poza dalszymi konsultacjami z mieszkańcami oraz z lokalnymi instytucjami związanymi z kulturą, sportem, oświatą i wychowaniem przyszłe Centrum Usług Społecznych może rozważyć **rozwiązania o charakterze eksperymentu, pilotażu lub testu, aby upewnić się, która inwestycja naprawdę zainteresuje mieszkańki i mieszkańców**. Nawet zebranie szczegółowych deklaracji od poszczególnych grup docelowych może nie być miarodajne, ponieważ w konfrontacji z czasochłonnymi zobowiązaniami, jakie niesie życie, deklarowany entuzjazm niejednokrotnie przegrywa. Dlatego – zwłaszcza w przypadku np. chęci zatrudnienia jakiegoś droższego specjalisty spoza gminy do prowadzenia zajęć lub konieczności zapewnienia kosztownej infrastruktury lub sprzętu – testowe zapisy, zajęcia pilotażowe czy niewielkie opłaty wstępne, połączone, rzecz jasna, z intensywną promocją, mogą się sprawdzić.

SUGESTIA MIESZKAŃCÓW W przypadku ewentualnych zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży z terenów wiejskich, należy zadbać o to, by to osoby prowadzące zajęcia dojeżdżały do okolicznych szkół, raczej niż żeby to dzieci i młodzież z okolicznych wsi musiała dojeżdżać do centrum Łap.

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW W trakcie wywiadów fokusowych pojawił się również pomysł, aby zadbać o ściślejszą komunikację między szkołami w gminie, w ramach której prowadzona byłaby m.in. wymiana nauczycieli, tak aby mogli prowadzić zajęcia w temacie, w którym się specjalizują, w różnych miejscach na terenie gminy. Zauważono jednak, że wymiana pracowników byłaby problematyczna ze względów prawnych oraz administracyjnych.

REKOMENDACJA W trakcie badań jakościowych wielu mieszkańców zwracało uwagę na problem nierównomiernego rozwoju gminy Łapy – na fakt, że centrum miasta rozwija się kosztem obszarów peryferyjnych (więcej na ten temat w sekcji 8.2.1.). Wszelkie działania mające na celu poszerzenie gminnej oferty zajęć dodatkowych powinny brać pod uwagę potrzeby osób

³⁷ Bogata lista zajęć dodatkowych, na które zapotrzebowanie zgłaszali mieszkańcy, jest również dostępna w raporcie z diagnozy potrzeb i potencjałów mieszkańców gminy Łapy *Domy dla kultury* z 2020 r.

mieszkających poza centrum, które nie zawsze mogą sobie pozwolić na transport do łąp. **W miarę możliwości należy więc dbać o rozwijanie oferty kulturalno-edukacyjnej dostępnej w wiejskich domach kultury oraz szkołach podstawowych**³⁸.

8. Potrzeba usprawnienia komunikacji

8.1. Komunikacja w gminie

Spółeczność gminy Łapy posiada cechy, które są bardzo cenne w kontekście usług społecznych, a które występują w mniejszym stopniu w wielu innych wspólnotach samorządowych, zwłaszcza w większych miastach. Jest społecznością, w której wielu ludzi się zna wzajemnie, władze i urzędnicy również są raczej dobrze znani wielu mieszkańcom. **Ma spory potencjał samopomocowy i funkcjonują w niej oddolne mechanizmy niskopoziomowego wsparcia.** Nie do przecenienia są solidne instytucje takie jak Ochotnicza Straż Pożarna i koła gospodyń wiejskich, które zauważają potrzeby w swoim otoczeniu i nieraz są w stanie pośredniczyć między tymi potrzebami a podmiotem, który może pomóc, np. sołtysem lub sołtyską wsi. Z wywiadu fokusowego przeprowadzonego przez Swarmcheck wynika wręcz, że przynajmniej w niektórych wsiach i osiedlach gminy Łapy traktuje się zgłoszenie potrzeby do instytucji gminnej jako niemalże ostateczność – „Zanim jakaś sprawa trafi w ogóle do MOPS-u, społeczność się stara we własnym zakresie [ją] rozwiązać. Jeśli ktoś mieszka w fatalnych warunkach, a jest zima, najpierw się pyta OSP, Koło Gospodyń, sołtysów”.

Mimo wyżej opisanych cennych zasobów, stanowiących w jakiejś mierze o spójności wspólnoty i zaufaniu społecznemu, bardzo potrzebne jest w gminie Łapy zintensyfikowanie i poprawa jakości szeroko pojętej komunikacji na poziomie publicznym, instytucjonalnym. Przez komunikację w gminie rozumie się tutaj szczególnie:

- przepływ informacji od władz i instytucji do mieszkańców,
- przepływ informacji od mieszkańców do władz i instytucji,
- przepływ informacji i zasobów pomiędzy instytucjami,
- tworzenie przez władze i instytucje jak najlepszych warunków dla komunikacji i inicjatyw obywatelskich, oddolnych,
- przepływ ludzi i usług społecznych, z naciskiem na dostępność, mobilność, możliwości transportowe.

Owa konieczność poprawy komunikacji na poziomie publicznym czy instytucjonalnym warunkowana jest 2 głównymi czynnikami – **(1) samą rolą i misją instytucji państwowych w życiu społeczeństwa** oraz **(2) przemianami społecznymi charakterystycznymi dla późnej nowoczesności**. Jest to konieczność poniekąd odwrotna wobec tych obserwowanych w niektórych większych miastach, gdzie raczej należy pracować nad komunikacją bezpośrednią pomiędzy mieszkańcami, możliwością zmobilizowania oddolnego i przełamywaniem anonimowości.

³⁸ Dotyczy to także Szkoły Podstawowej nr 3 im. Marii Konopnickiej, która znajduje się co prawda w Osse, a więc nominalnie w Łapach, lecz ze względu na oddalenie od centrum ma de facto charakter wiejski.

Ad (1). Rolę i misję państwa rozumiemy tutaj w prosty i oczywisty, niemal podręcznikowy sposób.

- Po pierwsze, państwo odpowiada za realizowanie takich praw człowieka, jak bezpłatna edukacja i lecznictwo, które powinny być dostarczane wszystkim na równych zasadach.
- Po drugie, niektóre osoby nie mają wystarczająco dobrej sytuacji finansowej ani wystarczająco mocnej sieci relacji społecznych i wsparcia oddolnego, aby zaspokoić wszystkie swoje podstawowe potrzeby, więc instytucje publiczne są odpowiedzialne za pośredniczenie w udzieleniu im wsparcia ogółu społeczeństwa polskiego, przekazanej w podatkach.

Samorządy są kluczowym elementem w tej układance, nawet jeśli nie prowadzą bezpośrednio niektórych instytucji wyżej wspomnianych, np. przychodni lekarskich. Konieczne jest więc na poziomie gminnym rozpoznawanie potrzeb, skuteczne docieranie z informacją o tym, jakie usługi i wsparcie są dostępne i gdzie, ułatwianie korzystania z usług i wsparcia, ułatwianie działań samopomocowych i aktywności obywatelskiej, znoszenie barier transportowych, architektonicznych i komunikacyjnych (w tym biurokratycznych i psychologicznych, związanych z niekoniecznie miłą atmosferą urzędową). Gmina Łapy robi wiele w tym zakresie, chociażby organizując budżet obywatelski oraz prowadząc przejrzystą i bardzo często aktualizowaną oficjalną stronę internetową. Ogromnym **problemem pozostaje jednak nierówny dostęp do usług na północy i południu Łap oraz między samymi Łapami a peryferiami** (zob. 8.2.1.), **jak również dotkliwe bariery transportowe** (zob. 8.2.2.).

8.1.1. Komunikacja między instytucjami publicznymi a mieszkańcami

Wypowiedzi ankietowanych świadczą również o tym, że jakość komunikacji z instytucjami publicznymi (lub działającymi w ścisłym związku z sektorem publicznym, np. finansowanymi przynajmniej częściowo ze środków publicznych) nierzadko odbiega od ich oczekiwań, jest wybrakowana i nieskuteczna, a czasem wręcz uderza w poczucie godności. Liczne trudne kwestie związane z komunikacją z pracownikami i pracownicami placówek medycznych (a także empatią oraz poszanowaniem czasu i komfortu pacjenta) były już opisane w sekcji 6.1.1. Problem dotyczy również Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, gdzie najwyraźniej czasem ciężko się doprosić o informację i generalnie poczuć się dobrze i równo traktowanym w rozmowie (zob. cytaty w sekcji 5.1.2.). **Mieszkańcy sugerują, że na współpracę i szacunek dana instytucja musi zasłużyć sobie proaktywną postawą i empatią.** Mało kto chce zaakceptować, że został potraktowany substandardowo z powodu zmęczenia czy zniecierpliwienia wywołanego wcześniej przez kogoś innego, nawet jeśli tym „kimś innym” są setki potencjalnie trudnych w obyciu interesantów czy pacjentów, których przypadki nawarstwiają się latami. Ludzie bardzo nie lubią też, gdy pracownik lub pracownica nie chce zrobić dla nich nic więcej niż minimum wymagane przez przepisy prawa („Instytucje muszą wyjść do ludzi[,] a nie tylko budować pozory”). W skrajnym przypadku ktoś może się tak przestraszyć czy zrazić, że w końcu nie dokończy swoich starań o należną mu pomoc lub nie zaangażuje się w jakimś obszarze, chociaż miałby możliwość. Podobnie więc, jak w przypadku braku możliwości dojazdu do lekarza, do Domu Samopomocy czy na wydarzenia kulturalne, mamy tutaj niepotrzebną barierę – usługa lub aktywność istnieje, jest oferowana, ale de facto nieskutecznie. Oprócz zmierzenia się z tymi kwestiami (rekomendacje na ich temat znajdują się w odnośnych miejscach niniejszego dokumentu), warto zwrócić uwagę na najbardziej wysokopoziomowe, ogólnosystemowe sugestie mieszkańców.

Należy jednak wziąć też pod uwagę perspektywę pracowników instytucji oferujących usługi społeczne, którzy wzięli udział w spotkaniu konsultacyjnym. Stwierdzili oni, że za negatywne oceny mieszkańców częściowo odpowiadać może sytuacja pandemiczna, znacząco utrudniająca funkcjonowanie reprezentowanych przez nich instytucji. Zwrócili też uwagę, że problemy komunikacyjne bywają inicjowane przez samych mieszkańców, którzy, kontaktując się z daną placówką, często z góry przyjmują wrogi stosunek do urzędnika czy pracownika. Nie mieli jednak wątpliwości, że **powstanie CUS-u powinno przyczynić się do zmiany postrzegania usług społecznych oferowanych w gminie poprzez zapewnienie wysokich standardów komunikacji ze wszystkimi mieszkańcami.**

PROPOZYCJE MIESZKAŃCÓW W ramach Centrum Usług Społecznych należy utworzyć **specjalny dział (lub centralę telefoniczną), do którego każdego może zgłosić się z problemem i zostać kompetentnie pokierowany dalej.** Uruchomienie numeru telefonu będącego swoistym front deskiem całego systemu usług społecznych będzie służyło tylko temu, aby pomagać ludziom rozeznąć się w ich prawach, w funkcjonowaniu systemu, oferowanych zajęciach i proponowanych formach zaangażowania, dostępnych formach wsparcia w zależności od kontekstu życiowego etc. Potrzeba takiego rozwiązania wynika z tego, że – jak zauważono w trakcie wywiadów fokusowych – **mieszkańcy gminy często mają problem ze zorientowaniem się, z jakimi sprawami mają się udać do jakich instytucji**³⁹.

8.1.2. Kontakty międzyludzkie

Ad (2). Przemiany społeczne charakterystyczne dla nowoczesności i utrwalane w późnej nowoczesności istotne w łaskim kontekście to przede wszystkim zmierzch modelu rodziny wielopokoleniowej zamieszkującej jedno gospodarstwo domowe lub najbliższe sąsiedztwo, indywidualizm, urbanizacja i zmiany komunikacyjne wywołane upowszechnieniem Internetu. Powodują one rozluźnienie sieci wsparcia rodzinnego i sąsiedzkiego oraz przeniesienie wielu rozmów i spotkań do formy online. Wiąże się również z tym, że ścisła wspólnota, gdzie nie ma anonimowości, może być ciężarem, zwłaszcza gdy czyjaś tożsamość, wyznawane wartości lub styl życia odbiegają od większości osób lub rodzin w tej wspólnotce. Wsparcie może w takim wypadku łatwo zmienić się w niechciany nadzór, „wtrącanie się w nieswoje sprawy”.

W gminie Łapy widać symptomy tych przemian. Uczestniczki jednego z wywiadów fokusowych zauważyły, że nawet niezależnie od pandemii COVID-19 objawia się atrofia bezpośrednich kontaktów międzyludzkich – że było widać już wcześniej, iż ludzie mniej się odwiedzają i rzadziej chodzą razem na spacer, a dzieci i młodzież rzadziej bawią się wspólnie, zwłaszcza na świeżym powietrzu. „Rozerwanie” rodziny nuklearnej pomiędzy dojazdami do pracy w większym mieście a przedszkolami i podstawówkami na miejscu oraz sygnalizowany przez studentki i studentów status Łap jako „sypialni Białegostoku” także wpisują się w ten generalny krajobraz. Podobnie niski poziom zaangażowania społecznego młodzieży. Również obciążenie tym, że „wszyscy wszystkich znają” daje się niektórym we znaki. Może np. rodzic obawę przed stygmatyzacją związaną z korzystaniem z niektórych usług społecznych (wątek podjęty choćby przy opisie Punktu Poradnictwa Specjalistycznego, zob. 5.1.4.), a nawet generalne poczucie, że nie jest się mile widzianym w gminie, że trzeba wyjechać, aby być sobą (sytuacja wspomniana przez

³⁹ W trakcie panelu ekspertów osoby zaangażowane we wdrażanie CUS zapewniły, że instytucja ta zintegruje usługi społeczne świadczone przez wszystkie instytucje na terenie gminy, przez co osoba zainteresowana otrzyma kompleksowe wsparcie. Nie ulega jednak wątpliwości, że sposób uzyskiwania tego wsparcia musi być systematycznie zaprojektowany.

młodych dorosłych uczestniczących w konsultacjach społecznych, dla których problematyczny bywa konserwatyzm obyczajowy i niechęć do kwestionowania autorytetu religijnego nie tylko przez osoby prywatne w ich otoczeniu, ale też przez władze czy instytucje).

Samorząd powinien mądrze wpisać się w te procesy społeczne i starać się uzupełniać instytucjonalnie pozostawione przez nie luki i potrzeby. **Należy komunikować się z wszelkimi środowiskami, wzmacniać wszelkie oznaki zrzeszania się dla wspólnego dobra, aktywności obywatelskiej i kulturalnej, a nawet po prostu sąsiedzkiej i towarzyskiej.** Rekomendacje na ten temat znajdują się w sekcjach dotyczących życia kulturalnego (np. wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, zob. 7.3.3.b.) oraz Inspiratorium Aktywności Społecznej (zapotrzebowanie na miejsca spotkań które nie są szkołą, prywatnymi mieszkaniami ani płatnymi lokalami, zob. 7.1.1.). Trzeba się jednak liczyć z tym, że młodsze pokolenie ma już wpojony inny styl życia, żyje w bardziej skomplikowanym, samotnym i naznaczonym nierównościami społecznymi świecie i w sprawach, które dawniej załatwiała liczna bliższa i dalsza rodzina, Kościół czy zakłady pracy i spółdzielnie działające na innych, prosojalnych zasadach w PRL, musi nieraz pomóc sektor publiczny. Będą to szczególnie usługi prorodzinne, opiekuńcze, doradcze i terapeutyczne oraz kształtowanie zaangażowania obywatelskiego. Społeczność taka jak łapska ma szansę, właśnie dzięki lepszej komunikacji, zrobić to w sposób bardzo ludzki i przyjazny, a może nawet wskrzesić niektóre dobre wzorce z przeszłości w sposób dostosowany do nowych okoliczności.

8.2. Nierównomierny rozwój gminy

8.2.1. Infrastruktura i instytucje

W trakcie badań jakościowych często podnoszony był wątek nierównomiernego rozwoju gminy. Mieszkańcy zwracali uwagę, że w centrum Łap powstają nowe instytucje związane z usługami społecznymi oraz realizowane są inwestycje w infrastrukturę, podczas gdy dzielnice Łap oddalone od centrum (południowa strona miasta, osiedle Osse) oraz tereny wiejskie pozostają zaniedbane.

Mieszkańcy wyrażali świadomość, że pewien stopień centralizacji jest nieunikniony, że centrum miasta Łap będzie rozwijać się bardziej dynamicznie i nawet jest to do pewnego stopnia pożądane – jest ono w końcu wizytówką całej gminy. Nie oznacza to jednak, że peryferia miasta i tereny wiejskie nie muszą być modernizowane – potrzeba wypracowania bardziej zrównoważonego modelu rozwoju.

Szczególnie zaniedbaną dzielnicą miasta jest jego część południowa. W trakcie wszystkich spotkań prowadzonych w ramach badań jakościowych mieszkańcy dawali do zrozumienia, że brakuje w niej infrastruktury zielonej oraz instytucji kultury. Aby wyjść na spacer, mieszkańcy najczęściej udają się na cmentarz, gdzie i tak nie ma podstawowych udogodnień, takich jak chociażby ławki i kosze na śmieci. Aby uczestniczyć w życiu kulturalnym, muszą z kolei udać się do centrum miasta, co, przez brak transportu zbiorowego, nie zawsze i nie dla wszystkich jest możliwe.

SUGESTIA MIESZKAŃCÓW Z licznych rozmów prowadzonych z mieszkańcami wynika, że **renowacja okolic cmentarza, wyznaczenie tam alei spacerowej, zakupienie ławek oraz koszy na**

śmiec i posadzenie większej liczby drzew znacząco podniosłoby jakość życia po południowej stronie miasta.

POMYSŁ MIESZKAŃCÓW Za bardzo dobry pomysł uznano także utworzenie **filii Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Łapy w południowej części miasta**. Stwierdzono, że beneficjentami takiej instytucji byłyby najprawdopodobniej osoby starsze. Zasugerowano też, że odpowiednie pomieszczenie można by zagospodarować w jednym z budynków szkół lub przedszkoli. Osoby pracujące w bibliotece oraz obecna na spotkaniu konsultacyjnym z ekspertami nauczycielka ze stowarzyszenia Szkoła Bez Barrier zadeklarowały osobiste zaangażowanie w ten projekt. Stwierdzono ponadto, że w ramach wolontariatu prowadzonego przez Klub Wolontariusza można by uruchomić dyżury w filii bibliotecznej. Dodano, że jeśli główny problem dotyczyłby finansowania, filia nie musiałaby działać przez cały tydzień, tylko np. przez 2 dni w tygodniu.

REKOMENDACJA Warto zastanowić się także **w jaki sposób nowe instytucje, których utworzenie planowane jest w ramach CUS-u (Inspiratorium Aktywności Społecznej, Klub Wolontariusza, Klub Liderów Społecznych), mogłyby przyczynić się do złagodzenia gminnego podziału na centrum i peryferie**. Być może jedna z nich mogłaby mieć swoją siedzibę poza ścisłym centrum. Alternatywnie mogłyby one prowadzić specjalne działania aktywizujące mieszkańców dzielnic peryferyjnych oraz terenów wiejskich.

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW Inną zaniechaną częścią miasta jest osiedle Osse. Mieszkańcy biorący udział w wywiadach fokusowych zwracali uwagę, że poza budynkiem szkoły i przynależnymi do niego boiskami nie ma tam żadnych miejsc stworzonych z myślą o mieszkańcach. Sugerowano, że **nawet postawienie kilku ławek byłoby istotną zmianą**, gdyż obecnie mieszkające tam dzieci i młodzież nie mają gdzie spędzać czasu na świeżym powietrzu.

Zgłoszono również zapotrzebowanie na położenie **chodnika łączącego Osse z centrum miasta**. W sytuacji braku transportu publicznego część mieszkańców decyduje się na chodzenie do centrum na nogach, lecz brak chodnika sprawia, że jest to niewygodne i niebezpieczne.

8.2.2. Transport publiczny

Odrębnym problemem dotyczącym nierównomiernego rozwoju gminy jest sytuacja związana z transportem publicznym, a właściwie z jego brakiem. Był to najczęściej podnoszony przez mieszkańców wątek w trakcie wszystkich spotkań w ramach badań jakościowych oraz konsultacji społecznych. Dotyczy on niemal wszystkich grup mieszkańców gminy – dzieci, młodzieży, osób mieszkających poza centrum miasta, seniorów i osób niepełnosprawnych. Ponadto **problemy związane z transportem rzutują na wszystkie obszary usług społecznych oferowanych przez Gminę** – dostęp do nich często uwarunkowany jest wszak odwiedzinami centrum miasta. Aby wypracować odpowiednie zrozumienie skali i specyfiki problemu, warto zaprezentować perspektywy, jakimi podzielili się członkowie różnych grup mieszkańców.

- Dla seniorów szczególnie dotkliwe są bariery w dotarciu do instytucji publicznych, placówek ochrony zdrowia oraz sklepów spożywczych, które znajdują się w centrum miasta.
- Ludzie związani z kulturą zdają sobie sprawę, że osoby niemające możliwości dojazdu do centrum lub okolicznych domów kultury samochodem nie mają dostępu do oferty kulturalnej lub ich dostęp jest istotnie ograniczony.

- Jedna z podopiecznych Środowiskowego Domu Samopomocy opowiedziała, że przez dłuższy czas nie miała jak dojeżdżać do tej instytucji i po prostu siedziała w domu. Do tej pory jeździła autobusem szkolnym, ale pandemia i przejście na nauczanie zdalne sprawiły, że ten autobus przestał kursować.
- Jedna z uczestniczek spotkania konsultacyjnego z młodzieżą zauważyła, że 8 km, które dzieli jej miejsce zamieszkania od centrum, jest w stanie pokonać autem w 12 min., podczas gdy ta sama trasa komunikacją zbiorową zajmuje ok. 1,5 h (sic!).
- Członkowie rozmaitych grup mieszkańców zwracali uwagę na częsty problem polegający na tym, że rano da się dojechać do Łap autobusem, ale po południu nie ma jak wrócić.
 - Mieszkańcy osiedla Osse zwracali uwagę, że kiedyś z Osse do centrum Łap kursowały niedrogie busiki. Likwidacja tego połączenia odbierana jest przez mieszkańców jako wydarzenie, które istotnie przyczyniło się do pogorszenia jakości życia w Osse.

Jeśli na podstawie diagnozy należałoby więc wskazać jeden obszar, w którym powinny dokonać się zmiany, aby maksymalnie usprawnić system usług społecznych w gminie, niewątpliwie obszarem tym byłby właśnie transport zbiorowy.

Temat komunikacji zbiorowej niewątpliwie jest dla mieszkańców ważny, lecz odczuwają oni w związku z nim także pewnego rodzaju zniechęcenie – zdają się nie wierzyć, że może dojść do realnej zmiany. Młodzi łapianie i łapianki z irytacją stwierdzali, że temat transportu publicznego poruszany jest przy okazji każdych wyborów w gminie, lecz po wyborach temat zawsze ucicha. Za sofistykę mieszkańcy uznali także często pojawiające się argumenty, że drogi w gminie są zbyt wąskie, aby możliwe było utworzenie połączeń autobusowych. Sugerowali, że nie ma przecież konieczności, aby transport zbiorowy realizowały autobusy aniżeli niewielkie busiki lub vany.

Przynajmniej niektóre grupy mieszkańców Łap zdają sobie jednak sprawę, że organizacja transportu zbiorowego w Łapach natrafia na istotne przeszkody, że nie jest to jedynie problem braku woli politycznej. W trakcie spotkania konsultacyjnego osoby związane z kulturą zwróciły uwagę, że Łapy stanowią zbyt mały rynek, aby transport zbiorowy był komercyjnie opłacalny. Stwierdzono, że gdyby było inaczej, niewątpliwie odpowiednie busiki kursowałyby już po gminie. Jak zauważono, ostatnia próba uruchomienia gminnego busika została porzucona, gdy okazało się, że nie ma wystarczającej liczby chętnych do korzystania z jego usług (zdarzało się, że busik jeździł pusty lub przewoził 1-2 osoby).

REKOMENDACJA Jak już wspomniano, wiele wskazuje na to, że usługi transportu zbiorowego na terenie gminy nie mają potencjału komercyjnego. Oznacza to, że, aby odpowiedzieć na potrzeby mieszkańców, gmina musiałaby dofinansowywać lub w pełni sfinansować tego typu przedsięwzięcie. Aby zmniejszyć koszty z tym związane, **warto dokonać przeglądu dostępnych programów, które oferują wsparcie finansowe dla JST w organizacji transportu zbiorowego.**

Jeden z uczestników spotkania konsultacyjnego z ekspertami zauważył, że istnieje możliwość pozyskania dofinansowania indywidualnej usługi transportu dla osób o ograniczonej mobilności. Takie dofinansowanie zakładałoby jednak, że celem musi być aktywizacja zawodowa mieszkańców, więc możliwości tego programu są ograniczone. Zwrócono też uwagę, że istnieje **program dofinansowania kosztów przewozów w ramach Funduszu Rozwoju Przewozów**

Autobusowych (kiedyś było to 1 zł, a teraz nawet do 3 zł do każdego kilometra). Uznano, że warto wnioskować o to dofinansowanie.

REKOMENDACJA Warto rozważyć także **zorganizowanie busika, który nie kursowałby na co dzień, lecz w ramach transportu zorganizowanego na większe wydarzenia kulturalne, które cieszyłyby się popularnością** (comiesięczny spektakl w teatrze, wydarzenia okazjonalne etc.). Można by udostępnić możliwość wcześniejszych zapisów w lokalnych placówkach Domu Kultury, aby zaplanować trasę takiego busika w obie strony.

REKOMENDACJA W trakcie badań jakościowych największym entuzjazmem cieszył się pomysł **uruchomienia połączeń autobusowych na linii Osse-Łapy-Uhowo oraz pomiędzy centrum Łapa a południową stroną miasta** (na połączeniu szpitala, cmentarza i orlika po stronie południowej). W celu optymalnego wyznaczenia sieci połączeń niewątpliwie konieczne jest jednak przeprowadzenie dalszej szczegółowej diagnozy zapotrzebowania wśród mieszkańców różnych części gminy.

9. Wizerunek MOPS-u

Zgodnie z informacjami uzyskanymi od MOPS-u w Łapach istotnym celem diagnozy jest dowiedzenie się od mieszkańców, co musiałoby się stać, aby zmieniło się potoczne postrzeganie tej instytucji, zgodnie z którym zajmuje się ona jedynie wsparciem dla osób mierzących się z najtrudniejszymi problemami życiowymi; co musiałoby się stać, żeby mieszkańcy zaczęli traktować MOPS jako instytucję animującą życie całej wspólnoty. Pytanie to było stawiane przy okazji wszystkich badań jakościowych z pierwszego etapu projektu (w trakcie wywiadów fokusowych, world café oraz panelu ekspertów).

Na spotkaniach panowała powszechna zgoda, że cel stawiany sobie przez MOPS/CUS jest słuszny – ubieganie się o wsparcie MOPS-u/CUS-u nie powinno wiązać się ze stygmatyzacją społeczną. Zauważono przy tym, że **potoczny wizerunek MOPS-u jest niezgodny z faktycznym zakresem działalności tej instytucji, szczególnie w kontekście planowanej transformacji MOPS-u w CUS** – poza wsparciem osób znajdujących się w najtrudniejszych sytuacjach życiowych w zakres działalności tej instytucji wchodzić będą choćby takie obszary, jak ochrona środowiska oraz promocja kultury czy sportu. **Odpowiednia polityka informowania o profilu CUS-u powinna więc przynieść pożądany efekt.**

SUGESTIE MIESZKAŃCÓW Uczestnicy spotkań podzielili się również kilkoma sugestiami co do możliwych działań MOPS-u/CUS-u, które mogłyby pozytywnie wpłynąć na społeczny wizerunek tej instytucji.

- Aby uniknąć niepotrzebnych skojarzeń, w opisie działalności MOPS-u/CUS-u należy akcentować słowo *wsparcie* zamiast *opieka*.
- Ludzie formułują swoje przekonania na podstawie osobistego doświadczenia. MOPS/CUS powinien więc podejmować możliwie dużo działań otwartych, wychodzących do mieszkańców. Dobrym przykładem dotychczasowej, proaktywnej działalności MOPS-u były rozmaite akcje aktywizujące osoby starsze.

- **Strona internetowa MOPS-u/CUS-u powinna wyglądać mniej formalnie, niż ma to miejsce obecnie.** Dla przykładu – nie powinna epatować wyłącznie zakładkami z formalnościami zasiłkowymi. Powinna przy tym spełniać wymogi dostępności dla osób niepełnosprawnych.
- Należy ostrożnie podchodzić do pomysłów akcji społecznych, których celem miałyby być wyłącznie zmiana wizerunku. W szczególności należy wystrzegać się stosowania skrótowych haseł typu „MOPS to nie tylko opieka” – mogłyby one urazić osoby rzeczywiście potrzebujące pomocy tej instytucji.

Spontanicznie pojawiły się także sugestie działań, które są już planowane w ramach CUS-u. Argumentowano, że:

- MOPS powinien rozszerzyć swoją ofertę, uwzględniając potrzeby i potencjał młodzieży (wolontariat, poradnictwo zawodowe etc.);
- MOPS powinien organizować sieci wsparcia pomiędzy mieszkańcami, np. pomoc fachowców czy bank czasu.

W trakcie dyskusji prowadzonych na panelu ekspertów podkreślono jednak, że w kwestii zmiany wizerunku MOPS-u nie warto oczekiwać radykalnych, natychmiastowych zmian. Potoczne sposoby postrzegania instytucji mają tendencję do długiego trwania. Potrzeba czasu – być może nawet nowego pokolenia – żeby rozpowszechnione mity straciły moc. Uznano więc, że ew. wizerunkowe działania CUS-u powinny mieć charakter przede wszystkim informacyjny, nie zaś „reklamowy”.

Zespół

Raport został przygotowany przez firmę Swarmcheck sp. z o.o., specjalizującą się w metodach wspomaganie dyskusji i prowadzeniu badań społecznych (zob. <https://swarmcheck.pl/>).

Zespół składał się z niżej wymienionych specjalistek i specjalistów.

Desk Research

Michalina Czerkawska
dra Katarzyna Krawerenda-Wajda
Agnieszka Proszewska
Krzysztof Turek

Organizacja i rekrutacja

Jan Cieślak
Tomasz Cyganowski
Renata Jach
Karolina Łupińska
Jakub Zygućki

Badania ilościowe

Dorota Borowiecka
Jan Cieślak
Monika Dopierała
dra Justyna Figas-Skrzypulec
Julia Kozuch
dra Katarzyna Krawerenda-Wajda
Karolina Łupińska
Julia Mika
Szymon Miłkoś
Krzysztof Turek

Redakcja i korekta

Jakub „Preppikoma” Palm

Badania jakościowe

Jan Cieślak
Michalina Czerkawska
dra Justyna Figas-Skrzypulec
dra Katarzyna Krawerenda-Wajda
Karolina Łupińska
Agnieszka Proszewska
dra Alicja Rybkowska
Marcin Woźniak

**CENTRUM USŁUG
SPOŁECZNYCH W ŁAPACH**
18-100 Lapy, ul. Główna 50
tel./fax 85 715 25 50, tel. 85 715 27 18
NIP 9660591331, REGON 050259294 (8)

DYREKTOR
Centrum Usług Społecznych
w Łapach

Katarzyna Zukowska - Koc

